

«Vi lærer oss til å ikke bli såra»

Erfaringer med rasisme hos unge norske med synlig minoritetsbakgrunn.

Marthe Sofie Naess

Masteroppgave

Masterprogram i helse og samfunn

Veileder: Astrid Blystad

Institutt for global helse og samfunnsmedisin

Det medisinske fakultet

Universitetet i Bergen

Våren 2023

Forord

Endelig var masteroppgaven levert, og livet kan omsider gå tilbake sin normale rytme. Å skrive en masteroppgave er hardt arbeid, og i likhet med livet byr prosessen på opp- og nedturer. De siste to årene har således vært til dels uforutsigbare. Ikke bare har deler av arbeidet med masteroppgaven foregått under en pandemi, men jeg har også bodd i Bergen, i Kristiansund, og nå i Oslo hvor jeg parallelt med skriveprosessen har jobbet fulltid det siste året. Det har vært krevende å kombinere studier, arbeid og fritid, men det har gått. Hurra!

I arbeidet med å få masteroppgaven i havn er det flere som fortjener en stor takk:

Først og fremst ønsker jeg å takke min kjære og gode veileder Astrid Blystad for uvurderlig støtte og hjelp på veien. Jeg har gledet meg til samtalene med deg. Du er kunnskapsrik og engasjert, og jeg ser virkelig opp til deg! Arbeidet med dette prosjektet hadde ikke vært det samme uten dine reflekterte innspill. Tusen takk!

Jeg ønsker også å takke familien min. Takk til mamma, pappa og Kjærand for alle de fine diskusjonene vi har hatt, og for at dere har engasjert dere i prosjektet. Jeg er så glad i dere.

Kjære Marit, Hanne, Ingrid og Nora. Tusen takk for godt selskap de siste årene, trøst på veien og for heia-rop i innspurten.

Mine studiekamerater Hege og Isabell fortjener også en takk for koselige dager på Alrek. Takk for støtte i skriveprosessen, og for at dere har lyttet og diskutert sammen med meg.

Jeg ønsker også å takke kollegaene mine for kjekke dager sammen på jobb, og for støtte i innspurten. Videre ønsker jeg også å takke lederne mine som la til rette for studiedager.

Til slutt ønsker jeg å takke studiens deltagere. Takk for at dere tok dere tid til å snakke

om en tematikk som kanskje ikke alltid er det enkleste å snakke om. Deres historier har gjort sterkt inntrykk på meg. Denne oppgaven er til dere.

Marthe Sofie Naess,

21.05.2023

Oslo

Innholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	I
<i>Innholdsfortegnelse</i>	III
<i>Sammendrag</i>	VI
<i>Kapittel 1. Introduksjon</i>	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Om rasisme	2
1.2.1 Rasisme: om begrepet og fenomenet	2
1.2.2 Samfunnsnivå	5
1.2.3 Rasismereformer	8
1.2.4 Rasisme og norske samfunnsforhold: dynamikken ytringsfrihet vs. rasisme	11
1.3 Tidligere forskning	13
1.3.1 Rasisme: hva har vi kunnskap om?	13
1.3.2 Rasismeerfaringer	14
1.3.3 Hvordan kategorisere forskjellsbehandling?	17
1.3.4 Strategier i møte med rasisme	18
1.3.5 Hva gjør rasisme med dem som utsettes for den?	18
1.3.6 Bortforklaringer svekker assosiasjoner til rasismebegrepet	19
1.4 Teoretisk perspektiv	20
1.4.1 Rasisme som sosial konstruksjon	21
1.4.2 Samfunnsmessige dynamiske prosesser og maktforhold	21
1.5 Hensikt og forskningsspørsmål	23
<i>Kapittel 2. Metodologi og metode</i>	23
2.1 Studiens forskningstradisjon	23
2.2 Forskningsdesign og metodologiske føringer	24
2.3 Utvalg og rekruttering av deltagere	25
2.3.1 Begreper som benyttes for å beskrive studiens deltagere	28
2.4 Datainnsamling	29
2.4.1 Pilotintervju	30
2.4.2 Gjennomføring av intervjuene	30
2.4.3 Transkripsjon	32
2.5 Analyse	33

2.6 Forskningsetiske overveielser	35
2.6.1 Formelle godkjenninger	36
2.6.2 Anonymitet.....	36
2.6.3 Samtykke	37
2.6.4 Oppbevaring av sensitive data	37
<i>Kapittel 3. Studiens funn</i>	<i>38</i>
3.1 Hva legger deltagerne i termen rasisme?	39
3.1.1 Forskjellsbehandling – det er jo det som er greia	39
3.2 Grov rasisme	41
3.2.1 <i>Ta den «negeren»</i>	42
3.2.2 <i>Du må begynne å bruke hijab</i>	43
3.3 Strukturell rasisme	44
3.3.1 <i>Om å måtte jobbe dobbelt så hardt</i>	44
3.3.2 <i>Jeg tror ikke dette er stedet for dere</i>	46
3.3.3 <i>Tilfeldig kontroll?</i>	47
3.4 Hverdagsrasisme	48
3.4.1 <i>De bare antar at jeg ikke er norsk</i>	48
3.4.2 <i>Men det var jo bare en spøk</i>	51
3.5 Norsk identitet settes på prøve.....	53
3.5.1 <i>Jeg trodde jeg var lik alle andre</i>	53
3.6 Håndtering av hverdagsrasisme	56
3.6.1 <i>Innebygd skjold</i>	56
3.6.2 <i>Vi lærer oss til å ikke bli såra</i>	58
3.7 Det er litt som med kampen for likestilling	60
<i>Kapittel 4. Resultatdiskusjon</i>	<i>61</i>
4.1 Motstand mot å bruke rasismetermer.....	62
4.1.1 Rasismetermer gir assosiasjoner til 'ikke-norske' forhold	63
4.1.2 Betydningen av offentlige diskurs	65
4.1.3 Når intensjonen er god er ikke atferden rasistisk.....	67
4.1.4 Hverdagsrasismens 'normalitet'	68
4.2 Majoritetens definisjonsmakt.....	69
4.2.1 'Ikke-hvitt' utseende assosieres med innvandrere og utlendinger.....	69
4.2.3 Internalisert rasisme	71
4.3 Hvordan kan vi som samfunn bekjempe rasisme?.....	73
<i>Kapittel 5. Metodediskusjon</i>	<i>73</i>
<i>Kapittel 6. Konklusjon</i>	<i>78</i>

<i>Vedlegg 1. Samfunnsnivåskalaen</i>	<i>1</i>
<i>Vedlegg 2. Forespørrel publisert på Adopsjonsforum.no.....</i>	<i>1</i>
<i>Vedlegg 3. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring.....</i>	<i>1</i>
<i>Vedlegg 4: NSDs vurdering av prosjektet</i>	<i>1</i>
<i>Vedlegg 5. Intervjuguide</i>	<i>1</i>
<i>Vedlegg 6. Phases of Thematic Analysis</i>	<i>1</i>

Sammendrag

«Vi lærer oss til å ikke bli såra»: Erfaringer med rasisme hos unge norske med synlig minoritetsbakgrunn.

Marthe Sofie Naess, Institutt for global helse og samfunnsmedisin, 2023.

Innledning: Forskning og media dokumenterer at rasisme er vanlig også i en norsk kontekst. Relativt sett forekommer grove uttrykk for rasisme i relativt begrenset grad. Det pekes derimot på hvordan subtile og tildekkete rasismeformer er svært vanlige i Norge i dag. Studiens hensikt er å bidra med kunnskap om erfaringer med rasisme og 'hverdagsrasisme' blant unge norske med synlig minoritetsbakgrunn.

Metode: Studien har et eksplorerende kvalitativt forskningsdesign, og består av ni individualintervju med henholdsvis utenlandsadopterte (4), norskfødte med innvandrerforeldre (4), og norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder (1). Studien benyttet tematisk innholdsanalyse i post intervjufasen. Studien trekker er på sosialkonstruksjonistisk teori.

Funn: Deltagernes formidler at de erfarer en rekke tilsynelatende ufarlige utsagn som kontinuerlig markerer at de er forskjellige, uavhengig av om de er adoptert eller har migrantforeldre. Dette påvirker deres opplevelse av identitet og tilhørighet til 'det norske'. Deltagerne håndterer slike hendelser ved å ta eierskap til det som gjør dem 'annerledes', og ved å 'lære seg å ikke bli såra'. Alle deltagerne toner ned rasismeaspektet, og bruker i liten grad rasismetermer i sine beskrivelser av erfaringene sine.

Diskusjon/ konklusjon: Erfaringer med hverdagsrasisme ser ut til å være en vanlig og til dels 'normalisert' del av livene til unge norske med synlig minoritetsbakgrunn, slik den kommer til uttrykk blant unge norske på tidlig 2020-tallet. Bakgrunnen for hvorfor rasismebegrepet i liten grad benyttes av deltagerne, diskuteres blant annet med utgangspunkt i hvordan samfunnsdebatten tillegger rasismekonseptet et svært alvorlig innhold, samt indikasjoner om internalisert rasisme blant enkelte av deltagerne.

Nøkkelord: rasisme, hverdagsrasisme, synlig minoritetsbakgrunn, rasismebegrepet, internalisert rasisme.

Abstract

«We teach our self not to get hurt»: Experiences with racism among young Norwegians with visible minority background.

Marthe Sofie Naess, Department of global public health and primary care., 2023.

Introduction: Research and media document that racism is common also in a Norwegian context. Relatively speaking, serious expressions and acts of racism occur to a limited extent. The literature however indicates how more hidden or subtle expressions of racism are common in Norway today. The aim of the present study was to generate knowledge about experiences with racism and ‘everyday’ racism among your Norwegians with visible minority background.

Methods: The study has an explorative qualitative research design, and consists of individual interviews with: Norwegians who foreign adopted (4) ; Norwegian-born with migrant parents and Norwegian-born with one Norwegian born and one migrant parent. The study employed thematic analysis in the post-interview phase. The study draws on social constructionist theory.

Findings: The participants express that they continuously encounter apparently innocent statements that emphasize that they are different, independent of being adopted or having migrant parent(s). This has implications for their own experience and identity as Norwegians. The participants handle the events by taking ownership to what makes them different, and by ‘teaching themselves not become hurt’. All participants tone down the racist dimension of their experiences, and to very limited extent employ racist derived terms in the descriptions of their experiences.

Discussion / conclusion: The background for the very limited use of racism terms by the participants is discussed - among others - in light of societal discourse emphasizing the serious content inherent in the concept racism, as well as indications of internalized racism among some of the participants.

Key words: racism, everyday racism, visible minority background, concept of racism, internalized racism.

Kapittel 1. Introduksjon

1.1 Bakgrunn

I etterkant av at afrikansk-amerikanske George Floyd, ble drept av politiet i USA, var det store demonstrasjoner globalt, også i Norge, ikke bare mot politivold og strukturell rasisme i USA, men også mot rasisme i Norge. Som følge av demonstrasjonene fortalte unge norske med synlig minoritetsbakgrunn om erfaringer med rasisme på en mer åpen måte enn hva man hadde sett tidligere (Midtbøen, 2022, s. 25). Historiene har til felles at de synliggjør subtile og strukturelle trekk ved rasisme, også i Norge (Retriever, 2020, s. 19; Orupabo, 2021, s. 116). Som Orupabo skriver:

Det er ikke først og fremst ekstremt negative holdninger og handlinger som trekkes frem, men snarere summen av alle de små krenkelser og erfaringer med å ikke bli sett på som norsk nok, som løftes frem som problemet (2021, s. 116).

På bakgrunn av de til dels skjulte måtene rasisme kommer til uttrykk på kan fenomenet være vanskelig å kjenne igjen. Å kategorisere en handling eller en ytring som uttrykk for rasisme er derfor ikke alltid like enkelt (Orupabo, 2021, s. 117-118; Døving, 2022, s. 309-311). I enkelte tilfeller kjennetegnes diskrete rasismeformer også av å være utilsiktet (Thorsen, 2017, s. 214). Selv i situasjoner der hensikten ikke nødvendigvis har vært å utøve diskriminerende atferd, bidrar erfaringer med rasisme ifølge Leirvik et al. (2021, s. 58-62) til en følelse av å ikke fullt ut betraktes som en del av det norske fellesskapet. Führer (2021, s. 215) skriver at det ser ut til å være en tydelig kobling mellom hudfarge og hvem som antas å være 'norsk'. Norge har særlig de siste 50 årene blitt et langt mer mangfoldig samfunn. Globalisering og økt innvandring har ført til at norske samfunnet har utviklet seg til å bli et flerkulturelt samfunn. Norge består derfor i dag av flere religiøse, kulturelle og etniske minoriteter. Mange nordmenn har således røtter fra land utenfor Europa, og et 'norsk utseende' kjennetegnes derfor ikke bare av nordmenn som er hvite i huden (Führer, 2021, s. 215; Andersson, 2022, s. 45).

Det blir stadig mer oppmerksomhet rundt hvordan man også i en norsk kontekst må jobbe aktivt for å sikre et mer inkluderende samfunn. Et samfunn der rasisme ikke aksepteres eller ignoreres, også i tilfeller hvor avsenderen ikke er seg bevisst fordommer eller diskriminerende atferd (Orupabo, 2021, s. 116).

Denne oppgaven retter fokus mot hvordan rasisme forstås og erfares av unge norske med synlig minoritetsbakgrunn anno 2021. I tråd med Døvings (2022, s. 309-313) ønske er håpet at oppgaven kan bidra til å gi rasismens innhold, form og konsekvenser et noe klarere og tydeligere uttrykk, og med det gi et lite bidrag til den store endringen som skal til for at færre erfarer rasisme i hverdagslivet.

1.2 Om rasisme

I denne seksjonen presenteres studiens litteraturgjennomgang. Gjennomgangen innleder med en introduksjon til hvordan man i fag- og forskningslitteraturen forstår rasisme som begrep og fenomen. Neste del gjør rede for rasismens alvorlighets- og tydelighetsgrad ved å rette fokus mot rasismens ulike samfunnsnivå. Deretter gir jeg en kort introduksjon til ulike rasismeformer gjennom å belyse fenomenets historiske kontekst, før jeg avslutningsvis gjør rede for rasisme slik fenomenet konstitueres i lys av norsk kontekst.

1.2.1 Rasisme: om begrepet og fenomenet

I denne seksjonen av oppgaven gjør jeg innledningsvis rede for hvordan samfunnsforskere forstår rasisme som begrep og fenomen. I fortsettelsen av gjennomgangen gjør jeg rede for forskjellen mellom diskriminering og rasisme, da dette er termer som i dagligtalen ofte benyttes synonymt som uttrykk for det samme. Deretter presenteres rasismedefinisjoner, før jeg avslutningsvis kobler rasismetermen opp mot en større diskusjon som handler om begrepets opprinnelse.

Sindre Bangstad er en norsk sosialantropolog som i likhet med den norske religionshistorikeren Cora Alexa Døving har gjort forskningsarbeider og skrevet omfattende tekster som beskriver rasisme sett i lys av norske samfunnsforhold. Begge forskerne hevder det er utfordrende å gi rasisme en entydig, uttømmende og kort definisjon, og sier dette må ses i sammenheng med at fenomenet kommer i ulike former, rammer forskjellige kategorier mennesker, og fordi rasisme må ses ut ifra sosial- og historisk kontekst (Bangstad & Døving, 2015, s. 10). Andersson (2022, s. 128-130) hevder i likhet med Bangstad & Døving (2015, s. 10) at rasisme forekommer på tvers av

ulike nivåer i samfunnsstrukturen, og at dette er en av grunnene til at den spilles ut på forskjellige måter og har ulike uttrykk.

Når samfunnsforskere retter fokus mot rasismens nivå i samfunnsstrukturen peker de på samme tid på rasismens alvorlighets- og tydelighetsgrad (Andersson, 2022, s. 127-131). Det er for eksempel forskjell mellom rasisme som kommer til uttrykk gjennom interaksjon og samhandling i bestemte gruppers hverdagsliv (og som ikke er del av politiske strømninger), og rasisme som en integrert del av samfunnets struktur (Bangstad & Døving, 2015, s. 10). Andersson (2022, s. 24) sier i likhet med Bangstad & Døving (2015, s. 10) at de liker å snakke om rasismens nivåer i samfunnsstrukturen og derigjennom forskjellige rasismeformer, istedenfor forsøk på å gi rasisme en entydig definisjon. På den andre siden argumenterer både Andersson (2022, s. 24) og Bangstad & Døving (2015, s. 10) for at det er nødvendig å gi rasismetermen et avgrenset og overordnet innhold og definisjon.

Rasisme og diskriminering er termer som i dagligtalen ofte benyttes synonymt som uttrykk for det samme (Rogstad & Midtbøen, 2010, s. 31, gjengitt i Leirvik et al., 2023, s. 105). I norsk lov defineres imidlertid diskriminering som forskjellsbehandling som forekommer på bakgrunn av hudfarge, etnisitet, religion eller kjønn. Diskriminering kjennetegnes også av at man taper enkelte av samfunnets goder gjennom tilsynelatende nøytrale bestemmelser og praksiser på bakgrunn av de nevnte karakteristikkene (Diskrimineringsloven, §6, 7 og 8, gjengitt i Leirvik et al., 2023, s. 104-105). Rogstad & Midtbøen sier:

Tradisjonelt har diskriminering blitt nytta til handlinger, mens rasisme har blitt betraktet som en ideologisk overbevisning om at det finnes biologisk funderte menneskeraser som er koblet til mentale og moralske forskjeller (2009, s. 7, gjengitt i Leirvik et al., 2023, s. 105).

På grunn av at rasisme begrunnes ulikt fra sted til sted, og ut ifra historiske kontekster finnes det flere definisjoner som beskriver fenomenet. Første del av Skorgens, Ikdahl og Berg-Nordlies definisjon av rasisme legger for eksempel vekt på rasisme som ideologi (Bangstad & Døving, 2015, s. 10):

Rasisme er i smal betydning oppfatninger, holdninger eller handlinger som deler mennesker inn i påståtte «raser» hvor noen hevdes å være mer verdifulle enn andre (2023).

Andre del av Skorgens, Ikdahl og Berg-Nordlies definisjon peker imidlertid på at begrepet også brukes:

[...] i vid betydning om flere former for etnisk diskriminering som ikke nødvendigvis bygger på forestillingen om «menneskeraser», men som skjer på basis av andre kjennetegn som nasjonalitet, utseende, kultur eller religion (2023).

En definisjon som bygger videre på en vid forståelse av fenomenet, er Frode Hellands:

[...] rasisme enhetliggjør befolkningsgrupper, reduserer dem til bestemte vesensmessige eller essensielle egenskaper av kulturell eller biologisk art, slik at de implisitt eller eksplisitt blir forstått som mindreverdige, farlige og/eller ‘problematisk’ på måter som fremstår som (bortimot) uforanderlige» (2019, s.12).

I likhet med Skorgens, Ikdahl og Berg-Nordlies definisjoner vektlegger også Anderssons definisjon de kulturelle og ideologiske sidene ved rasisme. Anderssons definisjon peker imidlertid på en mer overordnet forståelse av fenomenet som beskriver rasisme slik det kommer til uttrykk, også i dagens norske samfunn. Det er ifølge Andersson visse minimumskrav som må realiseres for at noe kan kategoriseres som rasisme:

Rasisme handler om nedvurdering og forskjellsbehandling av mennesker på grunn av deres hudfarge, etnisitet og/eller religion, og at slike brede kategorier antas å bestemme hvem mennesker «egentlig» er og hvordan de vil handle (2022, s. 24)

Til tross for at Anderssons definisjon av fenomenet kan sies å være mer passende for å beskrive dagens norske samfunnsforhold enn hva første del av Skorgens, Ikdahl og Berg-Nordlie og Hellands definisjon er, kommer vi ikke utenom at bakgrunnen for selve

rasismebegrepet er forankret i begrepet «rase» (Birkelund, 2021, s. 84). Slik jeg ser det er det derfor nødvendig å kort gjøre rede for «rase» termens kontekst for å synliggjøre hvorfor det kan være vanskelig å snakke om, og diskutere rasisme sett i lys av norske samfunnsforhold.

Definisjoner av rasisme som vektlegger ideologiske sider ved rasisme benytter «rase» for å beskrive genetiske forskjeller mellom mennesker. I europeisk- og nordisk kontekst er det imidlertid problematisk å benytte termen «rase» for å beskrive ulike kategorier mennesker. Begrepet gir assosiasjoner til kolonitid og slavehandel knyttet til iboende forskjeller mellom mennesker med ulik hudfarge (Birkelund, 2021, s. 83-85; Andersson, 2018, s. 185). Referanse til mennesker som 'hvite' og 'svarte' er videre en del av den engelsk-amerikanske konteksten, og er beskrivelser vi finner sjeldnere i andre europeiske og nordiske land (Bangstad & Døving, 2015, s. 15; Andersson, 2022, s. 42, 56). Når forskere benytter «rase» termen for å beskrive hudfarge eller etnisitet, foretrekker forskere imidlertid å markere termen i doble hermetegn for å gjøre det tydelig at «rase» er et sosialt konstrukt, og for å skille den fra dens biologiske referanseramme (Andersson, 2018, s. 285; 2022, 56).

1.2.2 Samfunnsnivå

I denne seksjonen presenteres rasismens nivåer av samfunnsstrukturen. Rasismens nivåer peker videre på- og sier noe om fenomenets alvorlighets- og tydelighetsgrad (Andersson, 2022, s. 130-131).

Det er verdt å nevne at forskere anvender de ulike begrepene på forskjellige måter, og at sosial- og historisk kontekst har betydning for hvilket innhold termene attribueres. Etersom rasisme er et komplekst fenomen som virker på forskjellige samfunnsnivå, kan samme begrep benyttes for å beskrive ulike analytiske innfallsvinkler. Termene har som regel samme innhold, men som vi senere vil se i Thorsens (2017) studie kan formuleringer som strukturell diskriminering bidra til forvirring, ettersom hun benytter begrepet for å beskrive mer enn hva termen skulle tilsi. Dette kommer jeg tilbake til og beskriver i (1.3.2) erfaringer med rasisme.

Rasisme som forekommer på samfunnets mesonivå kjennetegnes i faglitteraturen som *institusjonell rasisme*. Dette vil si at man retter fokus mot organisasjoner og

institusjoners innbakte normer, regler og arbeidskulturer, og at man undersøker hvordan disse bidrar til å forskjellsbehandle minoritetsgrupper på destruktive måter. Rasisme på mesonivået kommer videre til uttrykk gjennom organisasjoner med høy grad av innflytelse og makt, - typisk i politiorganisasjoner, i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet (Andersson, 2022, s. 144-145). Ifølge Andersson kjennetegnes rasisme som forekommer på samfunnets makronivå som *strukturell rasisme* (2022, s. 129). Institusjonell rasisme og strukturell rasisme har fellestrekk, men beskriver imidlertid ikke det samme. Institusjonell rasisme beskriver rasisme relatert til institusjoner eller organisasjoner, mens strukturell rasisme benyttes for å karakterisere «[...] større systemer, som nasjoner eller stater» (Andersson, 2022, s. 145). Til tross for at strukturell rasisme retter fokus mot strukturelle føringer, er det likevel ikke slik:

[...] at individuelle holdninger, tanker og ideer er uten relevans også for analyser av strukturell rasisme. Strukturell rasisme kan også være konsekvensen av summen av individuelle handlinger i form av systematisk negativ forskjellsbehandling av individer på grunnlag av vilkårlige karakteristika så som hudfarge, etnisk- og eller nasjonal opprinnelse og religiøs tilhørighet (Bangstad, 2021, s. 16-17).

Ifølge Midtbøen (2022, s. 28), som har arbeidet med og skrevet om diskriminering og rasisme og diskriminering i en norsk kontekst, er rasisme et samlebegrep som beskriver forskjellige teorier om nyere rasismereformer. Teorier om strukturell rasisme har imidlertid til felles at de belyser «[...] samfunnets underliggende strukturer som former grupperelasjoner og påvirker minoriteters makt og muligheter i samfunnet på mer subtile, iblant ubevisste måter» (Midtbøen, 2022, s. 28).

Teorier om institusjonell- og strukturell rasisme ble utviklet i USA. Igjen, den sosiale- og historiske konteksten er derfor noe annerledes enn den vi finner i nordiske land. Midtbøen diskuterer om og på hvilken måte teori utviklet rundt institusjonell- og strukturell rasisme kan benyttes innenfor en norsk kontekst (2022, s. 28). Studiene hans finner på den ene siden at synlige minoriteter i Norge diskrimineres på det norske arbeidsmarkedet (Midtbøen, 2015, s. 23-25). På den andre siden peker han på at det norske utdanningssystemet er bygget opp for å sikre sosial likhet med tanke på utdanningsmuligheter for norskfødte med innvandrerforeldre (Midtbøen, 2021, s. 111-

112). Midtbøen sier videre at norskfødte med innvandrerforeldre tar i dag både hørere utdanning, og arbeider innenfor yrker som kjennetegnes av å ha relativt høy status. Til tross for stadig utjevning i form av utdanning og arbeid, stilles synlige minoriteter i Norge fortsatt inngående spørsmål relatert til etnisk bakgrunn, og får kommentarer knyttet til utseendet sitt både i og utenfor en arbeidskontekst, som indikerer at de ikke fullt ut betraktes som norske. Slike spørsmål og kommentarer røkkes ved grunnleggende tanker synlige minoriteter har om tilhørighet til Norge og 'det norske', og opplevelse av egen identitet (2022, s. 36). Han skriver:

Velferdsstatens institusjoner kan tilrettelegge for mobilitet gjennom utdanning og arbeid, men sikrer ikke uten videre anerkjennelse av identitet og en opplevelse av tilhørighet i hverdagslivet og offentligheten (Midtbøen, 2022, s. 36).

Philomena Essed fattet tidlig interesse for teorier om strukturell rasisme for å forklare hvordan rasisme ikke bare virker fra makronivået og nedover, men også fra mikronivået og oppover. Essed lanserte på begynnelsen av 1900-tallet begrepet *hverdagsrasisme* for å beskrive rasisme på mikronivået, som kjennetegnes av å overføres i rutinebaserte praksiser og i hverdagslig samhandling som framstår som tilsynelatende normal (Andersson, 2022, s. 142-144). Den blir derfor ofte ikke gjenkjent eller anerkjent som et problem, og på den måten heller ikke problematisert (Essed, 2008, s. 214). Essed var:

[...] inspirert av teorier som ser samfunnets struktur på makronivå som et resultat av sosiale grenser som produseres og reproduseres og i hverdagslig samhandling. Strukturer virker altså ikke bare nedover på mennesker fra makro til mikro, men skapes, reproduseres og endres gjennom samhandling i dagliglivet og innenfor bestemte samfunnsområder (Andersson, 2022, s. 144).

For å synliggjøre hvor i samfunnsstrukturen rasisme forekommer har Andersson (2022, s. 130) utviklet samfunnsnivåskalaen (se vedlegg 1). Skalaen retter ikke bare fokus mot rasismens nivåer i samfunnsstrukturen, men sier også noe om rasismens alvorlighets- og tydelighetsgrad. Skalaen benyttes for å beskrive:

[...] hvordan vi som forskere går inn og studerer et bestemt fenomen. Våre

konkrete forskningsspørsmål avgjør hvilket samfunnsnivå vi fokuserer på når vi studerer rasisme (Andersson, 2022, s. 129).

Denne oppgavens hovedfokus rettes henholdsvis mot rasisme som forekommer på mikronivået i samfunnsstrukturen, altså den rasismen som forekommer mellom individer i samfunnet og som bidrar til rasismens «[...] strukturelle forankringer på makronivået» (Andersson, 2022, s. 144).

1.2.3 Rasismeformer

I denne seksjonen gjøres biologisk rasisme, kulturrasisme og hverdagsrasisme rede for. Innen forskning på rasisme og hverdagsrasisme benyttes også begrepene rasialisering og mikroagresjoner. Det rettes fokus også mot disse termene, da de i enkelte tilfeller benyttes synonymt for å beskrive erfaringer med hverdagsrasisme.

I fag- og forskningslitteraturen defineres rasisme som har røtter i kategoriseringen av mennesker i ulike «raser» som biologisk rasisme (Gullestad, 2002, s. 148; Skorgen, Ikdahl & Berg-Nordlie, 2022). I nyere tid har vitenskapen definert betydelige forskjeller mellom individer som antas å tilhøre samme genetiske grupper, men i langt mindre grad betydelige forskjeller mellom såkalte «raser». Forestillingen om ulike «menneskeraser» har med basis i denne litteraturen blitt avkrefet, og fastslått som et sosialt konstrukt (Gullestad, 2002, s. 148; Rogstad & Midtbøen, 2010, s. 32; Skorgen, Ikdahl & Berg-Nordlie, 2022).

Inndelingen av mennesker i ulike «raser» viste seg for første gang på 1800-tallet, og termen ble lansert i Tyskland på 1930-tallet (Gullestad, 2002, s. 147). Overtydlig biologisk rasisme kan dateres tilbake til kolonitiden der områder i Amerika, Afrika, Latin Amerika og Sør-Øst-Oseania ble overtatt av europeiske nasjoner, og hvor overgrep og undertrykking av personer med ikke-europeisk avstamning var normen. Dette ble ikke minst uttrykt gjennom hvordan mennesker med afrikansk avstamning gjennom legaliseringen av slaveriet ble flyttet fra det afrikanske kontinentet og holdt som slaver, særlig på nord-amerikanske plantasjer (Smedly & Smedly, 2005).

Etter slaveriet formelt ble avskaffet i 1865 ble en rekke nye lover, også kjent som Jim Crowe lovene innført i en rekke amerikanske delstater gjennom for eksempel separate

nabolag, skoler, sykehus og offentlig transport for mennesker med afrikansk-amerikansk bakgrunn. Lovene fortsatte å utsette mennesker med afrikansk-amerikansk opprinnelse for omfattende diskriminering, og ble først i 1954 erklært som grunnlovsstridige i USA (Smedly & Smedly, 2005). Selv om den grove og gjennomgripende rasismen iboende det koloniale prosjektet fikk stadig mindre betydning utover 1900-tallet, fikk tankesettet om ulike «menneskeraser» med ulik intelligens og verdi et nytt uttrykk, og nådde nye høyder i en europeisk kontekst på midten av 1900-tallet uttrykt gjennom nazismen og antisemittismen. Folkemordet på jødene og andre grupper under andre verdenskrig hadde utgangspunkt i nettopp oppfattelsen av ulike «raser» med ulik verdi (Smedly & Smedly, 2005).

Fram mot årtusenskiftet så man imidlertid et skifte, og fokuset endret seg fra å fokusere på den biologiske rasismen til kulturrasismen. Denne formen for rasisme også som «nyrasisme». Samfunnsforskere argumenterer for at denne rasismeformen i større grad enn den biologiske rasismen kjennetegner «vår» tid. Klassifiseringen av kulturrasisme som «nyrasisme» har imidlertid møtt motstand i fagmiljøet, ettersom kulturrasismen var framtredd også i det koloniale prosjektet (Andersson, 2022, s. 46). Kulturrasismen kjennetegnes av forestillingen om at det nå var galt å «blande» ulike kulturer, der det før var galt å «blande» ulike «raser» (Andersson, 2022, s. 46; Skorgen, Ikdahl & Berg-Nordlie, 2022). Andersson peker på at mellomkrigstidens strenge innvandringslover:

[...] bidro til en forsterkning av ideer om kulturelle forskjeller mellom nasjoner og folk. Etter andre verdenskrig og økningen i arbeidsinnvandring fra land utenfor Europa ble innvandrere utsatt for negative stereotyper og rasistiske angrep der deres forskjell fra etniske nordmenn, svensker eller engelskmenn ble understreket (2022, s. 47).

Biologisk rasisme og kulturrasisme kjennetegnes av at rasismen forstås som uttrykk for ideologi (Leirvik et al. 2023, s. 105). Utover på 1970- og 80-tallet endret dette fokuset seg, og samfunnsforskere presenterte rasialisering som teoretisk perspektiv for å forstå rasisme (Andersson, 2023, s. 51). Orupabo, Vassenden & Handulle forstår rasialisering som:

[...] en konstruktivistisk tilnærming som skiller seg fra et biologisk orientert rasebegrep, og heller vektlegger hvordan «rase» som kategori og perspektiv former hvordan folk, situasjoner og væremåter blir klassifisert og forstått (2022, s. 319).

Rasialiseringsperspektivet kan således også benyttes for å beskrive hverdagsrasismens trekk som kjennetegnes av at handlinger, holdninger eller strukturer diskriminerer enkeltpersoner eller bestemte grupper i hverdagslivet (Andersson, 2022), og:

[...] betegner den formen for rasisme som ikke er politisk organisert eller springer ut av et miljø med åpenbar rasistisk ideologi. Begrepet kan dermed dekke alt fra institusjonell diskriminering til enkeltstående rasistiske ytringer og mer usynlige handlinger som blikk, latterliggjøring eller uttrykk for forakt. Hverdagsrasisme brukes ofte innen forskning på erfaringer med rasisme, og begrepet kan stå for summen av erfaringer som oppstår i møte med fordommer (Døving, 2022, s. 309).

Mikroagresjoner kjennetegner måten hverdagsrasismen manifesterer seg på, og kommer til uttrykk i form av diskre, enkelte ganger ubevisste ytringer og nedsettende kommentarer som ekskluderer minoritetsgrupper. Mikroagresjoner kjennetegnes av å være små, og at de er enkle å ignorere. I sum kan de derimot bidra til å utsette enkeltmennesker for stor belastning og skade (Andersson, 2022, s. 214).

Mikroagresjoner defineres av Harlap på denne måten:

[...] mikroagresjoner er noe som skjer i hverdagslige mellommenneskelige situasjoner når en person med eller uten hensikt påminnes egen tilhørighet til en gruppe som historisk eller ideologisk har vært henvist til et lavere trinn på skalaen over verdifulle menneskeliv (2022, s. 140).

Augie Fleras hevder mikroagresjoner er sentralt når vi ønsker å forstå hvordan rasisme kommer til uttrykk, og når det kommer til hvordan rasisme forstås. Han legger vekt på rasismens påvirkningskraft, og ikke det som egentlig ligger bak en handling eller ytring (2016, gjengitt i Harlap, 2022, s. 146).

1.2.4 Rasisme og norske samfunnsforhold: dynamikken ytringsfrihet vs. rasisme

I siste del av denne gjennomgangen som tar for seg ulike sider ved rasisme, retter jeg fokus mot hvordan fenomenet rasisme spiller seg ut i norsk forvaltning og samfunnsdebatt.

Den norske straffeloven § 185 sier:

[m]ed diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres a. hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, b. hudfarge eller livssyn [...] (Straffeloven, 2005, § 185).

I det offentlige ordskiftet kjennetegnes paragrafen som «rasismeparagrafen» (Strand & Bangstad, 2023). Denne loven kan fortolkes ulikt fra situasjon til situasjon.

Rasismeparagrafen settes ofte i spill med menneskers rett til ytringsfrihet. Norge er et demokrati og ytringsfrihet er en grunnleggende verdi, en viktig rettighet for alle landets borgere. Grunnloven sier:

Ytringsfridom skal det vere. Ingen kan haldast rettsleg ansvarleg for å ha motteke eller komme med opplysningar, idear eller budskapar om det ikkje let seg forsvare halde opp imot den grunngevinga ytringsfridommen har i sanningssøking, demokrati og den frie meiningsdanninga til individet. Det rettslege ansvaret skal vere fastsett i lov (1814, § 100).

Noen kjente eksempler som viser at ytringsfriheten står sterkt i Norge, med referanse til rasisme, er for eksempel når høyreekstreme grupperinger får demonstrere mot hva de anser som en «uheldig» utvikling med tanke på migrasjon i det norske samfunnet. Stopp islamiseringen av Norge (Sian) er eksempel på en slik organisasjon. Gangås peker i kronikken «Hvorfor tillater politiet Sian å spre et hatefullt budskap?» (2020) på politiets rolle ved demonstrasjoner hvor hatefullt budskap presenteres. Hun argumenterer for at politiets rolle er å verne om Grunnloven, og samtidig beskytte dem som ytrer meninger som kan sies å være på kanten av hva vi i en norsk kontekst betrakter som legitime. Videre er (den nå nedlagte) norske nettavisen «Resett» eksempel på en av ytre høyres nettbaserte plattformer. Nettavisens redaktør Helge Lurås hevdet at nettavisens hensikt

var å introdusere en alternativ vinkling, og å rette fokus ved sider i norsk offentlighet som norske medier ikke dekker på tilstrekkelig måte (Trædal, 2018).

Eksemplene det vises til i avsnittet over antyder at ytringsfriheten står sterkt i det norske samfunnet. I følgende avsnitt refererer jeg kort til ulike saker med ulike former for rasisme, og hvordan de ble kategorisert av det norske rettsvesenet:

I 1999 ble Arve Beheim Karlsen med bakgrunn som utenlandsadoptert jaget av to personer under en gangbru. Han ble senere funnet druknet i elven. De som jaget Beheim Karlsen ble dømt for vold og trusler, men dommen fastslo at man ikke kunne dokumentere at drapet var rasistisk motivert, til tross for at vitner fortalte at de to som jaget Beheim Karlsen hadde ropt «[d]rep den negeren» etter ham (Hildal & Lillesvangstru, 2014). I 1999 ble norskfødte (med en norskfødt- og en innvandrerforelder) Benjamin Hermansen drept av ny-nazister på Holmlia i Oslo. Her var motivet for drapet klart, og de skyldige fikk både en drapsdom og en dom fundert i «rasismeparagrafen» (Bangstad & Døving, 2015, s. 8). Atle Antonsen ble i 2022 anmeldt av samfunnsdebattant og forfatter Sumaya Jirde Ali. Antonsen og Ali befant seg på samme utested i Oslo, og Antonsen skal ha oppført seg aggressivt mot Ali. Han skal blant annet ha sagt at Ali var «for mørkhudet» til å kunne være på utestedet. På bevisets stilling ble saken henlagt. Konklusjonen var at ytringen framsatt av Antonsen ikke var «kvalifisert krenkende i den sammenheng den er framsatt» (Hjellen, 2022).

Eksemplene som belyses overfor kan indikere at det det skal svært mye til før rasismeparagrafen benyttes i en norsk kontekst.

Instagramkontoen Rasisme i Norge, som har ca. 45 000 følgere, retter fokus mot hvordan rasisme kommer til uttrykk i Norge. Siden drives av Jamal Sheik, og publiserer bilder og videoer sendt inn av følgere, og viser situasjoner av mennesker som opplever ulike rasimeformer (Hestenes, 2022). Kontoen viser alt fra grove rasistiske situasjoner, til enkeltmenneskers erfaringer med hverdagsrasisme. Omfanget av rasistisk motiverte handlinger ser ut til å være betydelig.

Senteret for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) løftet frem hverdagsrasisme i norsk samtid gjennom utstillingen «U/Synlig- hverdagsrasisme i

Norge». Utstillingen bygde på intervjuer med mennesker med minoritetsbakgrunn i Norge som har erfart rasisme. Materialet for utstillingen tar utgangspunkt i 56 personers fortellinger, og hva som kommer til uttrykk er nettopp fortellinger med å ikke bli sett på som ´norsk nok` (Døving, 2022, s. 309). Slike erfaringer formidles med referanse til «[...] skjellsord som hviskes i forbifarten, en nedsettende kommentar forkledd som en vits, et lite rykk i hijaben, en CV som havner bakerst i bunken – nok en gang ...» (Døving, 2022, s. 309).

Denne korte oppsummeringen peker på hvordan rasismeparagrafen sjeldent benyttes i en norsk kontekst. Samtidig indikerer den at hverdagsrasisme flourerer i det norske samfunnet. Denne konteksten er en viktig del av bakteppet for min studie.

1.3 Tidligere forskning

I denne delen presenteres sentral forskningslitteratur på fagfeltet. Første del beskriver det eksisterende kunnskapsgrunnlaget innen forskning på rasisme. Andre del gjør rede for synlige minoriteters erfaringer med rasisme. Deretter presenteres forskning som retter fokus mot hvordan rasismeerfaringer kategoriseres.

Litteraturgjennomgangen refererer henholdsvis til forskning som er gjort innenfor en nordisk kontekst, men henviser også til noe forskning som springer ut fra en bredere europeisk og amerikansk kontekst. Forskning fra Europa og USA springer ut fra en annerledes sosial-, historisk- og kulturell kontekst enn hva man finner i nordiske land. Forskning fra USA og Europa er imidlertid tatt med der jeg ser at studiene har en overføringsverdi til tematikk behandlet i denne studien. Det er verdt å nevne at rasismetermer kan ha ulik betydning for forskjellige forskere. Dette ser vi særlig i Thorsens studie fra 2017 som knytter strukturell diskriminering nært opp mot Esseds begrep hverdagsrasisme.

1.3.1 Rasisme: hva har vi kunnskap om?

De siste årene har rasisme blitt et etablert forskningsfelt i Norge. Ifølge Andersson (2022, s. 179) har vi mest kunnskap om innvandrerfiendtlige bevegelser, uttrykte rasistiske miljøer, samt rasistisk retorikk slik det kommer til uttrykk på internett. Forskning som er gjort på de overnevnte områdene viser «[...] hvordan rasisme

praktiseres og legitimeres i sine klareste former» (Andersson, 2022, s. 179). Rasisme forekommer imidlertid også i mindre synlige former. Forskning som tidligere er utført med et fokus på mindre uttalte eller tydelige former for rasisme har blant annet undersøkt majoritetsbefolkningens holdninger til bestemte minoriteter og innvandrere, samt diskriminering av de nevnte gruppene på arbeidsmarkedet (Andersson, 2022, s. 179). Vi har imidlertid lite kunnskap om konkrete erfaringer med ulike rasismeformer. Særlig fortellinger med hverdagsrasisme er underrepresentert i forskningslitteraturen, skriver Døving (2022, s. 9-10). En av grunnene til at vi mangler forskning som undersøker erfaringer med rasisme, og særlig erfaringer med hverdagsrasisme, er at hverdagsrasismen kjennetegnes av å være subtil. Hverdagsrasismen er mindre synlig enn det for eksempel hatefulle ytringer er. Mange samfunnsforskere finner av den grunn at mindre synlige rasismeformer ikke like lett lar seg avgrense, og er mer utfordrende å forske på (Andersson, 2022, s. 179; Døving, 2022, s. 9-10).

Tematikken har i nyere tid likevel blitt viet økt oppmerksomhet. I en rapport fra 2020 finner Retriever at drapet på George Floyd i 2020 bidro til økt oppmerksomhet og omtale i norske medier av rasisme og hverdagsrasisme, også i Norge. Rapporten finner at cirka halvparten av medieomtalen omhandler drapet på Floyd, Black Lives Matter og rasisme i andre land, med et særlig fokus på USA. Det er i samme tidsrom hverdagsrasismen får økt oppmerksomhet, og vi ser et vell av personlige historier om erfaringer med hverdagsrasisme i norske innenriksmedier (Retriever, 2020, s. 4). Med økende bevissthet om at rasisme og hverdagsrasisme også utgjør en del av etniske- og synlige minoriteter i Norges virkelighet, har vi i dag flere studier som retter fokus mot bestemte minoriteters erfaringer med hverdagsrasisme, også i norsk kontekst (Andersson, 2022, s. 179; Døving, 2022, s. 9).

1.3.2 Rasismeerfaringer

I denne delen fokuserer jeg på tidligere forskning med fokus på henholdsvis utenlandsadopterte, norskfødte med innvandrerforeldre, og norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder sine erfaringer med rasisme.

I norsk og nordisk forskning finner vi først og fremst studier som undersøker innvandreres erfaringer med rasisme, samt noe forskning som fokuserer på norskfødte med innvandrerforeldre. Det er forsket langt mindre på utenlandsadopterte og

norskfødte med en norskfødt- og en utenlandsfødt sine foreldre. De siste årene har imidlertid også disse gruppene blitt fokusert innen norsk og nordisk rasismeforskning (Regjeringen, 2019, gjengitt i Leirvik et al., 2021, s. 27; Løkken, 2021, s. 11-13; Leirvik 2023, s. 103). Det er potensielt interessant med forskning knyttet til utenlandsadopterte og norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder, fordi dette kan være kategoriser mennesker som kjenner og forholder seg til norsk kultur, koder og språk på samme måte som andre norske, og det kan dermed være mulighet for å undersøke rasisme knyttet til utseende i en mer ´rendyrket` form, det vil si uten tilknytning til religion, kultur, etnisitet osv.

I en studie fra Sverige finner Tigervall og Hübinette (2010) gjennom intervju med 20 internasjonalt adoptert og 8 adoptivforeldre at internasjonalt adopterte utsettes for det artikkelforfatterne refererer til som ´rasialisering` i hverdagslivet. Rasismen deltagerne i studien utsettes for baserer seg primært på at de har et ´ikke-hvitt` utseende (Tigervall & Hübinette, 2010, s. 489). Overordnet viste studiens resultater at deltagerne utsettes for rasialisering i flere hverdagslige situasjoner, som for eksempel butikkansatte som følger etter dem når de handler, eller at ingen setter seg ved siden av dem på bussen (Tigervall & Hübinette, 2010, s. 495-496). Studiens deltagere fortalte også om opplevelser de har hatt med å bli stilt inngående spørsmål relatert til nasjonal-, regional- og etnisk bakgrunn. Enkelte av studiens deltagere anser spørsmålene som en form for nysgjerrighet, mens andre opplever spørsmålene som en type ekskludering eller markering av utenforskap basert på utseende (Tigervall & Hübinette, 2010, s. 497-498). Deltagerne fortalte også om andre eksplisitte og grovere erfaringer med rasisme, som for eksempel å bli kalt «neger» av fremmede (Tigervall & Hübinette, 2010, s. 495). Studiens funn indikerer at utenlandsadopterte i likhet med andre minoritetsgrupper med synlige minoritetstrekk utsettes for diskriminering og rasisme, og at hudfarge synes å være hovedårsaken bak erfaringene (Tigervall & Hübinette, 2010, s. 497-498).

Thorsens (2017, s. 220-221) studie fra Danmark finner at danske universitetsstudenter med minoritetsbakgrunn utsettes for hva artikkelforfatteren benevner ´strukturell diskriminering` i hverdagslivet. I Thorsens studie handler strukturell diskriminering om hvordan diskriminering kommer til uttrykk i samfunnets struktur i form av interaksjon og handling som stammer fra delte normer, tradisjoner og måter å tenke om ´de andre` på. Thorsens begrep ´strukturell diskriminering` er også inspirert av Philomena Esseds

begrep 'hverdagsrasisme' (Thorsen, 2017, s. 216) og benyttes slik jeg ser det som et begrep for å beskrive hvordan diskriminerende praksiser på mikronivået påvirker makronivået, slik Andersson beskriver Esseds teori (2022, s. 142-144).

Studien gjennomført av Thorsen baserer seg på kvalitative dybdeintervju og refleksjonsnotater med 18 danske personer, både med og uten minoritetsbakgrunn. Deltagerne forteller at de utsettes for diskriminering i form av nysgjerrige spørsmål og kommentarer som framstår som tilsynelatende nøytrale (Thorsen, 2017, s. 214). Danskfødte med innvandrerforeldre får svært ofte får spørsmål om hvor foreldrene kommer fra. Til tross for at en av deltagerne som fortalte om en slik situasjon sier hun forstår at de som spør bare er nysgjerrige, så minne slike spørsmål henne på at hun ikke «egentlig» betraktes som dansk, til tross for at hun har vært dansk statsborger siden hun ble født. Et annet eksempel som nevne er at studiedeltagerne til stadighet får spørsmål om matvanene sine. En deltager fortalte at en kollega sa til henne at hun hadde lagt merke til at hun ikke spiser kjøtt, og stilte deretter studiedeltageren om det er fordi hun er muslim. Slike kommentarer og spørsmål viser at studiedeltagernes utseende og / eller hudfarge kontinuerlig fortolkes på visse måter og i visse retninger. Dette er noe studiedeltagerne i lengden blir opprørt over, skriver artikkelforfatteren (Thorsen, 2017, s. 217- 218).

Leirvik et al. (2023, s. 107-108) sin kvalitative og kvantitative studie av utenlandsadopterte i Norge inkluderte livshistorie- og gruppeintervjuer med 22 personer, i tillegg til en internettbasert spørreundersøkelse som til sammen fikk 413 svar. Artikkelforfatterne sier de brukte termen forskjellsbehandling, og ikke diskriminering eller rasisme nettopp for å fange et mangfold av erfaringer (Leirvik et al., 2023, s. 108-109). Spørreundersøkelsen viser at cirka halvparten av respondentene har opplevd forskjellsbehandling de siste 24 månedene, og at de erfarer slike situasjoner på arbeidsplassen, ved utdanningsinstitusjoner, i kontakt med helsevesenet, og i ansettelsesprosesser (Leirvik et al., 2023, s. 109-110). Utenlandsadopterte opplever videre også å bli forskjellsbehandlet på gata, på utesteder, i butikken, når de tar kollektivtransport, på sosiale medier og i møte med politiet (Leirvik et al., 2023, s. 110-111). Leirvik et al. (2023, s. 114) sin studie viste videre at det er få av deltagerne som opplever truende atferd og fysiske angrep. Historiene som fortelles er imidlertid uttrykk for svært alvorlige situasjoner.

Leirvik et al. sin studie fra 2023 bygger på rapporten *Rasisme, diskriminering og tilhørighet blant utenlandsadopterte i Norge* (Leirvik et al., 2021). I rapporten sammenligner artikkelforfatterne de utenlandsadoptertes erfaringer med andre synlige minoritetsgrupper, og finner at utenlandsadopterte og norskfødte med innvandrerforeldre på liknende vis som innvandrere opplever å bli utsatt for forskjellsbehandling, diskriminering og rasisme på tvers av ulike arenaer i hverdagslivet (Leirvik et al., 2021, s. 45-50).

1.3.3 Hvordan kategorisere forskjellsbehandling?

Rasisme kan på den ene siden være synlig og eksplisitt, og derfor i prinsippet lett å navngi. På den andre siden kan den være skjult, subtil og derfor utfordrende å kjenne igjen. Tidligere forskning viser at rasisme som fenomen gjenkjennes ved å ta i betraktning hvilken hensikt som antas å ligge bak en handling eller en ytring (Thorsen, 2017, s. 214, Leirvik et al., 2021, s. 59).

De utenlandsadopterte deltagerne i studien til Tigervalle & Hübinette fra (2010) ga uttrykk for at de fant det utfordrende å kategorisere enkelte hendelser som uttrykk for rasisme. Artikkelforfatterne retter imidlertid ikke et like stort fokus mot denne problemstillingen i sin studie som Thorsen (2017) og Leirvik et al. (2023). Thorsen (2017, s. 214) finner i sin studie av 18 danske universitetsstudenter med minoritet- og majoritetsbakgrunn at tilsynelatende nøytral interaksjon og samhandling kan være kanaler for strukturell diskriminering. Studien finner at strukturell diskriminering opprettholdes ved at den danske majoritetsbefolkningen har ubevisste antagelser som baserer seg på utseende/hudfarge. På den måten forsterkes og reproduseres stereotype forestillinger om etniske minoriteter og personer med synlig minoritetsbakgrunn (Thorsen, 2017, s. 215-216). Til tross for at intensjonen til den eller de som handler eller ytrer seg på en måte som kan kategoriseres som diskriminerende ikke bærer i seg ond hensikt, vil slik atferd likevel kunne ha negativ innvirkning på den eller de som opplever slike situasjoner eller atferd, ved at hudfarge og andre ytre kroppslige kjennetegn implisitt fungerer som en forskjells-markør, skriver artikkelforfatteren (Thorsen, 2017, s. 214). Leirvik et al. (2021, s. 58) beskriver lignende funn som Thorsen (2017) finner i sin studie. Et sentralt funn fra Leirvik et al.s arbeid er videre at lignende erfaringer fortolkes relativt ulikt av studiens utenlandsadopterte deltagere.

Felles for studiedeltagernes erfaringer er imidlertid at de tillegger avsenderens hensikt betydning når de kategoriserer en hendelse som enten forskjellsbehandling, diskriminering eller rasisme (Leirvik et al., 2021, s. 59).

1.3.4 Strategier i møte med rasisme

De utenlandsadopterte deltagerne i Leirvik et al.s (2021, s. 102-103) studie har en rekke strategier i møte med rasisme. For eksempel kan de reagere med å spøke det bort, eller ved å la handlingen eller ytringen passere. På den måten ´redder` studiedeltagerne ansikt. Deltagerne i Thorsens danske studie av unge dansker både med og uten synlig minoritetsbakgrunn forteller at de møter ubehagelige spørsmål med å svare tilbake. De vrir fokuset over på den som har stilt spørsmålet, og får dem til å reflektere over det de har sagt. Et eksempel er når en av deltagerne får spørsmål om matvanene sine, og hun sier «Men si meg, holder du et øye på hva jeg spiser? (min oversettelse, Thorsen, 2017, s. 218).

1.3.5 Hva gjør rasisme med dem som utsettes for den?

Under dette punktet ser jeg på forskning som undersøker hvordan erfaringer med rasisme påvirker synlige minoriteters selvbilde og identitet.

Führer (2021, s. 199) finner i sin doktorgradsavhandling blant 33 norske småbarnsforeldre både med og uten synlig minoritetsbakgrunn fra Norge, at hudfarge gjøres særlig relevant i hverdagslig samhandling. Studien søkte kunnskap om hudfargens betydning for følelse av tilhørighet til Norge og ´det norske`. Deltagerne i studien som hadde minoritetsbakgrunn anså egne fenotypiske trekk som betydningsfulle i relasjon til erfaringer med forskjellsbehandling, ekskludering og rasisme, og det å plasseres utenfor det norske fellesskapet. Som artikkelforfatteren skriver, handler ´minoritetsopplevelsen` i vesentlig grad om å være bevisst at man skiller seg fra majoritetsbefolkningen (Führer, 2021, s. 116)

Prieur sin norske artikkel fra 2002 bygger på intervjuer fra 1995-1997 med unge menn og kvinner i 20-25 års alderen. Studien er således basert på et materiale som er drøye 25 år gammelt, og er således interessant med tanke på potensiell endring. Deltagerne var både innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Prieur finner i denne studien,

som har et eksplisitt sosialkonstruksjonistisk teoretisk utgangspunkt, at både etnisk bakgrunn og hudfarge har betydning, og er viktige for hvorvidt deltagerne identifiserer seg som norske eller ikke. På den ene siden er deltagerne stolte over sin etniske bakgrunn, og identifiserer seg med hjemlandet eller kulturen i foreldrenes hjemlands. De definerer således ikke seg selv som «[...] norske uten forbehold» (Prieur, 2002, s. 7). På den andre siden er det flere av deltagerne som belyser hudfargens betydning, og som sier at den hvite majoritetsbefolkningens kontinuerlige påminnelser og ekskluderende handlinger baserer seg på hudfarge og bidrar til at man skjønner at man ikke anses som 'norsk' (Prieur, 2002, s. 9).

Løkken finner lignende funn i sin mastergrad med fokus på unge voksne med en 'hvit' og en utenlandsfødt, ikke-vestlig forelder. Enkelte av deltagerne i Løkkens studie har et 'ikke-hvitt' utseende, mens andre har det. Studien finner at hudfarge, og da særlig det å ha et 'hvitt' utseende er nært knyttet opp mot majoritetsbefolkningens oppfatning av hvem som er norske, og hvem som ikke er det. Personer med et 'ikke-hvit' utseende blir i studien utsatt for spørsmål fra andre om hvor de har bakgrunnen sin fra, og opplever dette som belastende da de ikke ønsker å bli stemplet som en «fremmed» (2021, s. 73)

De utenlandsadopterte som deltok i Tigervall & Hübinettes studie kom til Sverige som små barn, snakker svensk og har svenske navn. Likevel opplever de ofte å bli rasialisert i hverdagen. Adopterte med 'ikke-hvite' kropp assosieres ofte med en viss geografisk opprinnelse, «rase» og etnisitet, da et 'ikke-hvitt utseende' nesten alltid ser ut til å gi assosiasjoner til 'ikke-svenske' grupperinger (2010, s. 349)

1.3.6 Bortforklaringer svekker assosiasjoner til rasismebegrepet

I «Rasismens retorikk. Studier i norsk offentlighet» (2019) undersøker Frode Helland ytringer om minoritetsgrupper i norsk offentlighet, og finner varierende grad av dehumaniserende språkbruk. Helland finner at det er utfordrende for dem som blir utsatt for rasistisk retorikk å påpeke at andre har ytret seg eller handlet rasistisk med bakgrunn i at de færreste vil innrømme eller erkjenne at de har uttalt seg eller handlet på en rasistisk måte. Det oppfattes som en betydelig fornærmelse eller anklage å si at noen har uttalt seg eller handlet rasistisk. Ifølge Helland (2019, s. 11) gjør dette at rasisme blir vanskelig å påpeke, og ikke minst vanskelig å oppdage. Rasistiske handlinger og

ytringer blir møtt med forklaringer som: «Det var ikke vondt ment», «Det var bare en spøk», «Du er overfølsom, og «Du overdriver» Nordmenn flest anser seg som ikke-rasister. Dette bidrar til at rasisme som begrep i Norge blir vanskelig å bruke, fordi man ikke kjenner seg igjen når termen benyttes. (Helland, 2019, s. 11-12).

1.4 Teoretisk perspektiv

I denne seksjonen presenteres studiens teoretiske perspektiv. Teoretiske perspektiver legger føringer for hvordan et prosjekt utformes og gjennomføres, og ikke minst for hvordan det empiriske materialet fortolkes (Malterud, 2017, s. 123). I arbeidet med denne masteroppgaven har jeg hentet inspirasjon fra sosialkonstruksjonismen.

Perspektivet ble derfor benyttet som bakteppe i planleggingen, gjennomføringen og i den kontinuerlige fortolkningsprosessen av det empiriske materialet.

1.4.1 Sosialkonstruksjonisme

Sosialkonstruksjonisme er et teoretisk perspektiv som vokste fram innen samfunnsvitenskapene på 1900-tallet (Malterud, 2017, s. 29). De amerikanske filosofene Peter Berger og Thomas Luckmann har bidratt med verdifulle utgivelser, og gjennom «The Social Construction of Reality» (1966) var de sterke bidragsytere til perspektivets relevans i dagens fag- og forskningslitteratur, ikke minst innen samfunnsvitenskapene (Berger & Luckmann, 2000/1966). Perspektivet vektlegger hvordan mennesker subjektivt oppfatter sosiale strukturer eller institusjoner, og ikke [...] strukturene eller institusjonenes «objektive» eller «virkelige» innhold eller eksistens (Ekegren, 1997, gjengitt i Fangen, 2020, s. 26). Innholdet i termer, kategorier og konsepter betraktes innen et sosialkonstruksjonistisk perspektiv som sosiale konstruksjoner. De dannes videre gjennom kontinuerlig interaksjon og samhandling. Menneskets oppfattelse eller opplevelse av virkeligheten formes videre av sosiale strukturer og maktforhold, og preges av politiske-, kulturelle- og historiske kontekster (Berger & Luckmann, 2000/1966). Dette vil si at ulike samfunn, kulturer og historiske epoker former hvordan mennesket konstruerer sin sosiale virkelighet, noe som også har betydning for hvorfor relativt lignende termer, konsepter og kategorier kan forstå hvordan innholdet i begreper, konsepter og kategorier kan forstås relativt ulikt. Sosialkonstruksjonisme informerer i dag samfunnsvitenskapelige studier som undersøker sosiale fenomener, inkludert hvordan sosiale normer og verdier dannes,

hvordan identitet konstitueres, samt språket og diskursens rolle i å forme vår forståelse av verden kontekster (Berger & Luckmann, 2000/1966).

1.4.2 Rasisme som sosial konstruksjon

Ved å trekke på sosialkonstruksjonistisk tenkning ønsker jeg å peke på hvordan unge norske med synlig minoritetsbakgrunn erfarer rasisme i dagens Norge gjennom deres beskrivelser, og slik gjøre et forsøk på å belyse hvordan hverdagsrasisme spilles ut blant unge med synlig minoritetsbakgrunn i en norsk kontekst. Med et sosialkonstruksjonistisk utgangspunkt for studien har jeg vært opptatt av hvordan deltagerne i studien formidler egne opplevelser og erfaringer av rasisme, og hvordan de forstår og tillegger rasismeerfaringer mening. Gjennom samtalene jeg har hatt med deltagerne har jeg fått tilgang til deres subjektive erfaringer av å bli utsatt for forskjellsbehandling, diskriminering og rasisme slik de har valgt å presentere det for meg. Innen et sosialkonstruksjonistisk perspektiv er rasisme, på samme måte som andre sosiale fenomen, sosialt konstruert eller konstituerte fenomener. Det betyr at sosiale-, politiske-, kulturelle-, og historiske kontekster former både forståelsen av og uttrykk for rasisme.

1.4.2 Samfunnsmessige dynamiske prosesser og maktforhold

Masteroppgaven er ikke bare ute etter rene beskrivelser av erfaringer med rasisme, men forsøker å undersøke hvordan rasismeerfaringer påvirker den enkeltes identitet og selvbilde. Berger og Luckman (1966/2000) skriver om hvordan kulturelle føringer er med og former identitetsutvikling og selvfølelse. Med utgangspunkt i Berger & Luckmanns teoretiske avhandling, innebærer det at måten rasisme erfares på vil ha innvirkning på opplevelse av seg selv og egen identitet i det norske samfunnet. Man kan anta at erfaringer med rasisme, det vil si med adferd som forskjellsbehandler 'den andre' med utgangspunkt i at en ikke ser ut 'som oss', på et helt generelt plan føre til en opplevelse av mindreverdighet og tap av selvtillit.

Sosialkonstruksjonisme legger betydelig vekt på språket og diskursens rolle i å forme forståelse av identitet. Gullestad (2002) peker nettopp på hvordan språket og diskursen rundt det å ha synlig minoritetsbakgrunn kan forsterke eller utfordre sosiale hierarkier og maktforhold, og har kraft til å påvirke hvordan individer ser på seg selv og andre. I

boken «Det norske sett med nye øyne» (2002) retter hun fokus mot den norske innvandringsdebatten, og måter den offentlige diskursen er med å forme våre antagelser av hvem som er norske, og hvem som ikke er det. I norsk offentlighet brukes ordet 'innvandrer':

[...] i praksis ofte med en underforstått betydning som begrenser det til mennesker som oppfattes som synlig forskjellige. 'Mørk hud, aksent, 'rart navn' og religiøs tilknytning utenfor Den norske kjennetegn er noen sentrale tegn på å være innvandrer (Gullestad, 2002, s. 89).

I sosiale situasjoner har 'nordmenn' definisjonsmakt, men er ofte ikke klar over eller bevisste på det selv (Gullestad, 2002, s. 89). Også Prieur synliggjør majoritetens makt ved å peke på hvordan synlige minoriteter utsettes for forskjellsbehandling i form av kommentarer og spørsmål på en måte som bidrar til at deltagerne føler seg fremmedgjort. Prieur skriver:

Selvidentitet handler om å se seg selv som lik med noen og som forskjellig fra noen andre. Den rasistiske erfaring er en sterk erfaring av å tilskrives en sosial identitet i form av likhet med noen og forskjellighet fra andre, altså en erfaring med hvordan ens individuelle valg av tilhørighet begrenses (2010, s. 69).

Sosialkonstruksjonistisk tenkning – med fokus på det kulturelt og historisk situerte ved sosiale fenomen – ligger til grunn for denne oppgaven ved at jeg har hatt et særlig fokus på hvordan erfaringer med forskjellsbehandling med utgangspunkt i synlige minoritetsstrekk kommer til uttrykk blant unge norske tidlig på 2020 tallet. Jeg har gjennom hele prosjektet vært meg bevisst at måten rasismeerfaringer formidles i studien i betydelig grad er kulturelt og historisk betinget og således har sitt særegne uttrykk. Perspektivet er nyttig ved at det legger til rette for kunnskap om menneskers erfaringer og opplevelser, samtidig som det tar på alvor det sosialt og historisk konstituerte og således det dynamiske og foranderlige ved sosiale fenomen.

Både kunnskap og teori om fenomenet rasisme og det teoretiske grunnperspektivet (sosialkonstruksjonisme) utgjorde sentrale utgangspunktet for måten jeg formulerte forskningsspørsmålene i studien.

1.5 Hensikt og forskningsspørsmål

Masteroppgaven undersøker erfaringer med rasisme blant unge norske med synlig minoritetsbakgrunn. Som nevnt innledningsvis kan det være utfordrende å kjenne igjen og vite hva man skal navngi, definere og kategorisere som rasisme. Hvordan deltagerne forstår og snakker om erfaringer med rasisme bør derfor tillegges særlig vekt. Slike erfaringer er det likevel få studier som har fokusert på og savnes på forskningsfeltet. Studien undersøker videre hva erfaringer av rasistisk karakter gjør med studiedeltagernes selvbylde og identitet, hvordan de håndterer situasjoner med diskriminering og rasisme, samt deres tanker om hva man som samfunn kan gjøre for å bekjempe rasisme.

Forskningsspørsmålene for studien er som følger:

1. Hvordan forstår unge norske med synlig minoritetsbakgrunn rasisme som begrep?
2. Hva slags erfaringer og opplevelser med rasisme har unge norske med synlig minoritetsbakgrunn?
3. Hvordan påvirker erfaringer med rasisme identitet og selvbylde?
4. Hvordan håndterer unge norske med synlig minoritetsbakgrunn rasisme?
5. Hvordan kan samfunn bekjempe rasisme?

Kapittel 2. Metodologi og metode

I dette kapitlet gjør jeg rede for studiens forskningstradisjon, forskningsdesign og metodologiske føringer, utvalg og rekruttering av deltagere, innsamling av datamaterialet, og den påfølgende analyseprosessen. Avslutningsvis gjør jeg rede for forskningsetiske overveielser.

2.1 Studiens forskningstradisjon

Denne studien plasserer seg innenfor en fortolkende tradisjon, hvor man erkjenner at verden forstås og oppfattes på ulike måter, og ut ifra forskjellige ståsteder. Vi tolker gjennom våre egne erfaringer og overbevisninger, og forstår på denne måten

virkeligheten (Thornquist, 2018). Studien kan derfor sies å trekke på tenkning fra det fortolkende paradigmet, hvor man erkjenner forskeren som et subjektivt individ. Forskerens forståelse og erkjennelse danner videre utgangspunktet for hvordan studiens føringer dannes (Malterud, 2017, s. 27). I denne studien har jeg benyttet en induktiv tilnærming til analyse. Dette vil si at har forsøkt å forholde meg til materialet på en måte som ikke i for stor grad legger vekt på tidligere forskning sine funn (Malterud, 2017, s. 113). I denne studien retter jeg fokus mot erfaringer med rasisme. En kvalitativ tilnærming som erkjenner mennesket som handlende og meningssøkende fenomener var derfor passende (Thornquist, 2018, s. 234).

2.2 Forskningsdesign og metodologiske føringer

Forskningsdesign innebærer at forskeren gjør rede for hvilke valg som er tatt ved valg av teori og konsepter, valg av metode, etiske overveielser, samt de praktiske og pragmatiske sidene ved en studie (Braun & Clarke, 2021, s. 294). For å undersøke ulike sider ved erfaringer med rasisme i Norge, har jeg benyttet et kvalitativt design på studien med semistrukturerte intervju som metode, og på denne måten forsøkt å samle inn detaljerte beskrivelser om studiedeltagernes erfaringer med rasisme. Malterud (2017, s. 69-70) beskriver individualintervju som praktiske når man ønsker å få informasjon om konkrete hendelser, da individualintervjuets karakter kan bidra til å skape ro og fortrolighet i intervjusituasjonen. Et godt forskningsdesign avhenger videre av at det er samsvar mellom problemstillingen, det teoretiske rammeverket og det empiriske datamaterialet for studien (Braun & Clarke, 2021, s. 26).

Denne masteroppgaven har et kvalitativt forskningsdesign. Kvalitative forskningsdesign tar sikte på å frembringe kunnskap om hvordan mennesker forstår og fortolker egne erfaringer, meninger og sosiale konstruksjoner (Malterud, 2017, s. 30). I studien undersøker jeg unge norske med synlig minoritetsbakgrunn, og jeg opplever at å innta en kvalitativ tilnærming har vært hensiktsmessig (Thornquist, 2018, s. 234). For å undersøke hvordan de unge menneskene jeg rekrutterte til å delta i studien konstruerer sin virkelighet, har jeg anvendt tenkning fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Kvalitative design kjennetegnes av å være fleksible og eksplorerende, og benytter åpne spørsmålsformuleringer som gir mulighet for at studiedeltagerne selv kan definere hvordan de ønsker å formidle innholdet, dette er et av grunnprinsippene i

sosialkonstruksjonismen. Jeg har benytte dette perspektivet i gjennomføringen, fortolkningen og i presentasjonen av det empiriske materialet for studien.

Studiens forskningsspørsmål er videre konstruert med et sosialkonstruksjonistisk perspektiv i tankene, og når jeg senere i studiens analyse-, funn- og diskusjonskapittel har gjort rede for hvordan jeg fortolker deltageres erfaringer.

I analysen av studiens datamateriale har jeg anvendt en induktiv tilnærming, noe som vil si at jeg har forholdt meg nært til studiens empiriske materiale i presentasjonen av studiens funn, som baserer seg på semistrukturerte individualintervju intervju (Tjora, 2017).

2.3 Utvalg og rekruttering av deltagere

Denne studien søker kunnskap om unge norske med synlig minoritetsbakgrunn og deres erfaringer med rasisme. Når jeg har valgt deltagere til studien, har jeg valgt deltagere som er relevante for å kunne svare ut studiens hensikt og forskningsspørsmål. Dette betyr at jeg har rekruttert et strategisk utvalg deltagere (Malterud, 2017, s. 58). Utvalget består av tre kategorier deltagere: utenlandsadopterte, norskfødte med innvandrerforeldre, samt en norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder.

Deltagerne skiller seg fra hverandre med tanke på oppvekst- og familiebakgrunn, men har det til felles at de alle har synlig minoritetsbakgrunn, er norske og er mellom 20 og 30 år. Utvalgsriteriene baserer seg ikke på land eller region foreldrene eller den ene forelderen har innvandret fra eller hvilket land man er adoptert fra, men på kriteriet ´synlig minoritetsbakgrunn`. Studien har rekruttert personer med bakgrunn fra ulike kontinenter og fra en rekke forskjellige land. Formålet med å inkludere personer med ulik bakgrunn, var å undersøke og eventuelt synliggjøre mulige felles erfaringer knyttet til deltageres erfaringer med rasisme. Videre var det ønskelig å bringe variasjon inn i materialet. Til tross for at deltagerne hadde ulik bakgrunn geografisk sett, har de alle vokst opp i Norge og har full kjennskap til- og kunnskaper om ´det norske`.

Alle deltagerne i studien, med unntak av en person, var i gang med eller hadde fullført utdanning på bachelor- eller masternivå. Deltagerne, som gruppe, må derfor sies å ha et relativt høyt utdanningsnivå. Flere av dem var i arbeid, enkelte også parallelt med

studier. En deltager hadde ikke fullført grunnskolen, med hadde opparbeidet seg relevant yrkeserfaring, og har i dag jobb innen utøvende kunst. Arbeids- og utdanningsnivå var ikke et fastsatt inklusjonskriterium, men det viste seg altså at et flertall av de som ble forespurt eller som meldte seg til studien, hadde et relativt høyt utdanningsnivå.

Deltagerne ble rekruttert på flere måter. En av deltagerne med bakgrunn som utenlandsadoptert ble for eksempel rekruttert ved at jeg tok kontakt med organisasjonen Adopsjonsforum. Adopsjonsforum er en humanitær forening som formidler transnasjonale adopsjoner i Norge (Adopsjonsforum, 2020). På foreningens hjemmeside ble det lagt ut en forespørsel på mine vegne (se vedlegg 2). Forespørselen inneholdt informasjon om prosjektet, og at jeg søkte etter personer som kunne tenke seg å delta. Tre personer tok kontakt på e-post, men bare to av dem oppfylte inklusjonskriteriene.

Videre, og for å komme i kontakt med personer med bakgrunn også fra de andre deltagerkategoriene, tok jeg kontakt med personer i min egen omgangskrets for å høre om de hadde kjennskap til personer som kunne være relevant å rekruttere som deltagere til studien. De tok i sin tur kontakt med personer de hadde kjennskap til, og spurte om eventuell interesse for deltagelse i studien. Denne måten å rekruttere deltagere på blir referert til som ´snowball sampling`, og kjennetegnes ved at man oppretter en forbindelse med såkalte ´førstekontakter`, som deretter setter en i kontakt med nye mulige informanter med utgangspunkt i studiens inklusjonskriterier (Tjora, 2021, s. 150). De fleste deltagerne tok kontakt med meg på e-post.

Deretter fikk studiens deltagere tilsendt informasjon- og samtykkeskjema på e-post (se vedlegg 3).

Informasjon- og samtykkeskjemaet er utarbeidet etter Norsk senter for forskningsdata sine retningslinjer. Informasjonsskjemaet beskriver studiens formål og innhold.

Deltagerne fikk også beskjed om hva det ville innebære for dem å delta. De fikk på den måten informasjon om hva potensiell deltagelse i studien ville innebære. Skjemaet inneholdt også informasjon om at deltagelse er frivillig. Videre fikk de informasjon om at det var mulig å trekke seg fra studien så lenge den pågår. Det var også informert om at de har rett til å få hele- eller deler av materialet slettet. De fikk også informasjon om at materialet kom til å bli oppbevart på en trygg måte, og følgelig slettet når studien

avsluttes (Forskningsetikk, 2021). I vedlegg 4 har jeg lagt ved NSDs vurdering av prosjektet. Jeg formidlet videre til deltagerne at de kun skulle fortelle historier de ønsker å fortelle noe om. De ble videre også fortalt at de ikke skulle dele erfaringer med rasisme som de ikke hadde lyst til å dele.

I tabellene nedenfor presenteres en oversikt over de som har deltatt i studien. Tabellen oppgir studiedeltagernes fiktive navn, hvilken bakgrunn de har (adoptert eller migrasjonsbakgrunn), hvilket kontinent de har bakgrunnen sin fra, samt alder og kjønn. Som jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven er noen av de demografiske faktorene justert noe på for å sikre deltagerne anonymitet.

Norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder

Navn	Bakgrunn	Kontinent	Alder	Kjønn
Laura	Norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder	Sørøst-Asia	20	Kvinne

Norskfødte med innvandrerforeldre:

Navn	Bakgrunn	Kontinent	Alder	Kjønn
Ajit	Norskfødt med innvandrerforeldre	Øst-Asia	24	Mann
Anne	Norskfødt med innvandrerforeldre	Sør-Asia	22	Kvinne
Atif	Norskfødt med innvandrerforeldre	Sør-Asia	28	Mann
Noman	Norskfødt med innvandrerforeldre	Sør-Asia	25	Mann

Utenlandsadopterte:

Navn	Bakgrunn	Kontinent	Alder	Kjønn
-------------	-----------------	------------------	--------------	--------------

Elias	Utenlandsadoptert	Sør-Asia	26	Mann
Fride	Utenlandsadoptert	Øst-Asia	23	Kvinne
Julia	Utenlandsadoptert	Øst-Afrika	30	Kvinne
Ida	Utenlandsadoptert	Sør-Amerika	29	Kvinne

2.3.1 Begreper som benyttes for å beskrive studiens deltagere

Før jeg går over til å beskrive datainnsamlingen ønsker jeg kort å gjøre rede for hvordan og hvorfor jeg har valgt å beskrive studiens deltagere som jeg gjør.

Jeg landet på termen *synlig minoritetsbakgrunn* som et overordnet begrep for å beskrive utenlandsadopterte, norskfødte med innvandrerforeldre, og norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder. Termen beskriver i denne studien deltagernes kroppslige og / eller kjennetegn som for eksempel hudfarge. Synlige minoriteters kroppslige kjennetegn står i kontrast til den hvite majoritetsbefolkningens kroppslige kjennetegn, og gjør at hen skiller seg fra resten av majoritetsbefolkningen (Leirvik, 2023).

Personer som er adoptert gjennom internasjonal adopsjon refereres i dette masterprosjektet til som *utenlandsadopterte*. Det finnes også andre begreper for å beskrive denne kategorien mennesker, som for eksempel *internasjonalt adopterte* og *transnasjonalt adopterte* (Leirvik et al., 2021, s. 25). Valget falt på termen utenlandsadopterte for å beskrive denne kategorien mennesker, slik rapporten *Rasisme, diskriminering og tilhørighet blant utenlandsadopterte i Norge* anbefaler (Leirvik et al, 2021, s. 25).

Masterstudien benytter termen *norskfødte med innvandrerforeldre* for å beskrive «[...] personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og som har fire utenlandsfødte besteforeldre» (Høydahl, 2010). Fram til 2001 ble termen *annen generasjons innvandrere* benyttet for å beskrive denne kategorien mennesker. Termen ble av mange i den offentlige debatten ansett som ekskluderende, upresis og verdiladet. I motsetning til innvandrere er norskfødte med innvandrerforeldre født og oppvokst i

Norge. Termen unnlater således å vektlegge det faktum at norskfødte med innvandrerforeldre har en flerkulturell identitet som inkluderer både den norske, og foreldrenes hjemlands kultur (Dzamanija, 2008).

For å beskrive personer født i Norge av en norskfødt og en innvandrer har jeg valgt å benytte beskrivelsen: *norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder*. Termen er egenkomponert, men tar utgangspunkt i Statistisk sentralbyrå sin definisjon som er: *norskfødt med en innvandrerforelder* (Høydahl, 2010). Jeg har valgt å benytte en egenkomponert versjon for å i større grad synliggjøre at denne kategorien mennesker har en todelt kulturell identitet.

Løkken skriver i sin masterstudie at personer født i Norge av en norskfødt person og en innvandrer i liten grad forskes på og beskrives i den nordiske fag- og forskningslitteraturen. Også hun har med bakgrunn i hva studien har ønsket å rette fokus mot i likhet med dette masterprosjektet produsert en egenkomponert definisjon (2021, s. 3-5). Løkkens studie har således med bakgrunn i internasjonal litteratur fra henholdsvis Storbritannia og USA beskrevet denne kategorien mennesker som *unge voksne med en hvit og en utenlandsfødt, ikke-vestlig forelder* (2021, s. 3-4)

Jeg kunne i denne masterstudien valgt å ta utgangspunkt i definisjonen Løkken benytter seg av i sin studie, men med bakgrunn i at Løkkens definisjon inkluderer flere identitetsmarkører enn det utenlandsadopterte og norskfødte med innvandrerforeldre gjør, har jeg valgt å forholde meg til en definisjon av norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder som ikke inkluderer andre identitetsmarkører enn nettopp det at de har en forelder som er norskfødt og en forelder som har innvandret til Norge. Ved å beskrive studiens deltagere som personer med synlig minoritetsbakgrunn har jeg i størst grad rettet fokus mot at det er ytre kroppslige kjennetegn som utgjør hovedfokuset, og ikke det at enkelte av studiens deltagere har migrantbakgrunn gjennom sine foreldres hjemlands kultur.

2.4 Datainnsamling

I denne seksjonen beskrives rammene rundt datainnsamlingen som ble gjennomført i

august 2021 – februar 2022. Intervjuene varte mellom en og to timer, og ble gjennomført i Hordaland, i Møre og Romsdal, og i Oslo.

2.4.1 Pilotintervju

I perioden før jeg startet prosessen med å samle inn data, gjennomførte jeg to pilotintervju med venner og bekjente som oppfylte inklusjonskriteriene. Jeg hadde i utgangspunktet lite erfaring med kvalitativ forskningsmetode, og anså det derfor som hensiktsmessig å gjennomføre pilotintervju der jeg kunne øve meg og høste noen erfaringer. Et av pilotintervjuene viste seg å inneholde informasjon som ble viktig for den videre datainnsamlingsprosessen. Jeg valgte derfor å inkludere informasjon fra dette intervjuet etter samtykke fra vedkommende.

2.4.2 Gjennomføring av intervjuene

Datamaterialet for studien er intervjubasert. Jeg utarbeidet derfor en intervjuguide som inneholdt tentative temaer jeg søkte kunnskap om (se vedlegg 5). Under hvert tema utarbeidet jeg forslag til mer spesifikke eller konkrete, men åpne spørsmål. Intervjuguiden er delt inn i fasene oppvarming, refleksjon og avrundning, slik Tjora anbefaler (2021, s. 167).

Datainnsamlingen foregikk hjemme hos meg, på universitetsområdet eller på bibliotek, alt etter hva deltagerne ønsket og var komfortable med. To av deltagerne ble intervjuet ved bruk av videosamtale, da var ikke mulig å gjennomføre fysisk intervju ettersom vi geografisk sett befant oss på ulike steder i landet, og i ulike land. Både de fysiske og videobaserte intervjuene ble tatt opp ved bruk av lydopptaker. Jeg informerte deltagerne om at samtalen ville bli tatt opp i informasjonsbrevet de fikk tilsendt på forhånd. Denne informasjonen gjentok jeg muntlig i det vi innledet samtalen.

Enkelte av deltagerne var tydelig spente eller nervøse med tanke på å delta i et forskningsprosjekt, eller kanskje primært med tanke å delta i et prosjekt med rasisme som fokus. I et forsøk på å lage en rolig og fin stemning innledet jeg intervjuene med uformell småprat. Dette tror jeg deltagerne opplevde som positivt (Malterud, 2017, s. 69). Deretter informerte jeg om bakgrunnen for prosjektet, før jeg gjentok

informasjonen som var beskrevet i informasjonsskrivet og sa at deltagelse i prosjektet er frivillig, og at jeg har taushetsplikt.

Jeg opplevde at alle deltagerne forsøkte å bidra ved å dele erfaringer og refleksjoner, selv om enkelte var mere åpne, konkrete og direkte enn andre. Det er noe eget med å møte mennesker ansikt til ansikt. Slik jeg opplevde intervjuene ble det på kort tid opprettet en fortrolig stemning mellom meg og deltagerne, hvor vi med smil og latter ga uttrykk for at det var fint å prate sammen, til tross for et alvorlig tema. Samtalene bar til tider også preg av en mer alvorstynget stemning, noe jeg mener både deltagerens og mitt eget kroppsspråk ga uttrykk for. Dette gjaldt særlig i de situasjonene der deltagerne delte historier om erfaringer med tydelige og alvorlige rasistiske hendelser.

Til tross for at jeg hadde utarbeidet en intervjuguide med tentative oppfølgingsspørsmål på forhånd, var det flere av studiens deltagere som fortalte lange historier. Jeg lot deltagerne fortelle uten å avbryte og av den grunn oppstod det ofte digresjoner underveis. I kvalitative intervju er det ønskelig at deltagerne skal fortelle om egne erfaringer så fritt som mulig. Dette ga deltagerne mulighet til å komme inn på temaer jeg ikke hadde tenkt ut på forhånd. Et eksempel fra det første intervjuet var når hen fortalte konkret hva rasisme er for hen. Dette hadde jeg ikke tenkt på å spørre om før jeg innledet første intervju. Dette ble et spørsmål som jeg i fortsettelsen spurte alle deltagerne om utenom en person. Ikke alle digresjonene som oppsto hadde relevans for studiens overordnede tema som er rasisme. Når jeg har transkribert datamaterialet har jeg derfor unnlatt å transkribere innhold som ikke er relevant. Istedenfor har jeg da laget korte sammendrag av hva de har fortalt.

Bruk av video i intervjusituasjonen har i utgangspunktet også fungert godt. Videobaserte intervju fulgte samme oppsett som de fysiske intervjuene med oppvarming, refleksjon og avrundning (Tjora, 2017, s. 167). Ett av intervjuene ble særlig viktig, med rike og detaljerte beskrivelser av ulike former og erfaringer med rasisme. At intervjuet kan beskrives som godt og utfyllende kan ses i sammenheng med at studiedeltageren hadde et uttrykt behov for å bidra til å belyse hvordan rasisme kommer til uttrykk i eget, og andre med synlig minoritetsbakgrunn sine liv. Som studiedeltageren sa: «*Rasisme er et fenomen vi må stå sammen om å bekjempe*». Dette

kan tyde på at vedkommende har sett på meg som en person som deler hens bekymring for rasisme som et dagsaktuelt samfunnsproblem.

Det andre intervjuet som ble gjennomført ved bruk av videosamtale kan også beskrives som godt og viktig, men allikevel noe kortere og ikke like detaljert. Jeg opplevde at stemningen og kjemien ikke var like god som i det første intervjuet, noe som kan ses i sammenheng med at studiedeltageren satt på et grupperom sammen med to venner. At studiedeltageren satt på et grupperom sammen med to venner var noe jeg ikke ble gjort oppmerksom på i forkant av intervjuet, og som jeg først ble klar over i det en av studiedeltagerens venner lagde en lyd. Som en respons på lyden som en av vennene lagde spurte jeg studiedeltageren om hva lyden var, studiedeltageren opplyste da om at hen ikke satt alene. Spørsmål jeg stilte som var relatert til erfaringer med rasisme ble i dette intervjuet besvart noe kort, og med et blick rettet over skjermen (mot vennene), som for å se responsen til de som satt inne på rommet sammen med hen. Om dette er en korrekt tolkning av studiedeltagerens kroppsspråk er ikke sikkert, men allikevel et element jeg anser som relevant å nevne, da det kan ha hatt betydning for hvilke historier studiedeltageren har følt seg bekvem med å dele. Andre tanker jeg har gjort meg relatert til denne hendelsen vil bli videre belyst i den delen av oppgaven som tar for seg og belyser etiske perspektiver.

Da intervjuene var gjennomført var det flere av informantene som ønsket å fortelle om tanker de hadde hatt før de sa ja til å delta. Flere fortalte at de hadde vært urolig for at de ikke kom til å klare å svare på spørsmålene som ble stilt, og var bekymret for at spørsmålsformuleringen og samtalen kom til å ha et sterkt akademisk preg. Enkelte fortalte at de derfor kjente en lettelse i det intervjuene var overstått. Flere sa eksplisitt at intervjuet endte opp med å bli en fin opplevelse og at samtalen ga rom for selvrefleksjon. Intervjuene ble avsluttet med å oppsummere hva vi hadde snakket om, før jeg gjentok at deltagelse i prosjektet er frivillig og at de kunne trekke samtykket så lenge studien pågår. Deretter ble lydopptakeren skrudd av, og vi fortsatte å prate om løst og fast før jeg takket for samtalen og rundet av.

2.4.3 Transkripsjon

Intervjuene ble som tidligere nevnt tatt opp ved hjelp av lydopptaker og deretter transkribert «verbatim». Jeg anså det som viktig og nødvendig å transkribere

intervjuene «verbatim», slik at både veileder og jeg som student hadde mulighet til å sette oss inn i materialet, og vurdere innholdet i fellesskap (Skilbrei, 2019). Det transkriberte materialet utgjorde til sammen cirka 150 sider tekst. Det finnes tjenester som automatisk transkriberer tale til tekst, men jeg valgte altså å transkribere materialet på egen hånd. Malterud hevder at ved å transkribere materialet selv, vil man i større grad lære materialet å kjenne, og oppdage styrker og svakheter i dataene (2017, s. 80). Grunnet rask og uklar tale, var det i enkelte tilfeller ikke mulig å transkribere alt innholdet i sin helhet. Til tross for at jeg ved flere av intervjuene benyttet to lydopptakere, ble forstyrrende element også noe dominerende. Denne utfordringen møtte jeg i et par av intervjuene, og jeg kan ikke se at det har hatt betydelig innvirkning på den samlede informasjonen. Etter hvert intervju skrev jeg detaljerte sammendrag, og disse feltnotatene har også hjulpet meg i å skimte essensen i det som ble beskrevet i intervjuene (Malterud, 2017, s. 80).

I presentasjonen av resultatene i oppgaven, har jeg enkelte ganger modifisert sitatene 1) for å unngå for mange gjentakelser (markert med [...] i teksten), og 2) ved å fjerne enkelte svært muntlige uttrykk for å gjøre teksten lettere å lese. Et argument for en slik praksis er at det gjør teksten mer leser-vennlig, samt at en unngår å framstille studiedeltagerne som lite velartikulerte, ettersom talespråket er mer dagligdags og fragmentert enn skriftlig språk (Malterud, 2017, s. 78). Til tross for at flere av deltagerne sier de anser dialekt som en sentral indikator på 'norskhet', har jeg videre valgt å transkribere intervjuene til bokmål, for å anonymisere deltagerne.

2.5 Analyse

I analysen av studiens datamateriale har jeg anvendt tematisk innholdsanalyse ved Braun & Clarke (2021). Analysemetoden beskrives av forfatterne som fleksibel, og åpner opp for at forskeren kan velge hvor vidt teoretiske perspektiver skal inkluderes eller ikke (Wiig, 2013, s. 65). I denne studien har jeg trukket på sosialkonstruksjonistisk tenkning. Spørsmålene i intervjuguiden ble derfor utformet i lys av sosialkonstruksjonistisk resonnering, og perspektivet har videre hatt innvirkning på fortolkningen av studiens datamateriale.

Innen tematisk innholdsanalyse gis fenomenet som studeres mening ved at forskeren organiserer datamaterialet i tematiske kategorier som bygger på deskriptive koder (Wiig, 2013, s. 65). I arbeidet med å utvikle koder og temaer har jeg beveget meg fram og tilbake mellom de ulike fasene analysemetoden skisser. Dette vil si at tematisk innholdsanalyse tillater en iterativ prosess, hvor koder og temaer er utviklet noenlunde ekvivalent. Når jeg har utviklet koder og temaer har jeg benyttet en induktiv tilnærming. Jeg har derfor i minst mulig grad støttet meg på hva andre før meg har funnet i sine forskningsarbeid (Braun & Clarke, 2006, s. 86). På den andre siden er man som forsker aldri foruten en forståelseshorisont, og vi forstår på bakgrunn av denne (Thornquist, 2018, s. 181). Tematisk innholdsanalyse består av seks faser. Braun & Clarke har i artikkelen «Using thematic analysis in psychology» (2006) utviklet en guide, som jeg gjengir i vedlegg 6. Artikkelforfatterne skisserer imidlertid hovedelementene i guiden på denne måten:

Fase 1) gjøre seg kjent med datamaterialet, fase 2) datakoding, fase 3) temagenerering, fase 4) temautvikling og gjennomgang, fase 5) temaene defineres og navngis, og fase 6) rapportskrivning (2021, s. 6).

I første fase av analyseprosessen transkriberte jeg tale til tekst. Deretter leste jeg igjennom utskriftene opptil flere ganger, samtidig som jeg noterte noen første ideer i margen. Dersom det var deler av teksten jeg var usikker på om jeg hadde forstått riktig, gikk jeg tilbake til

lydopptakene for å lytte til hvordan deltagerne formidlet innholdet. På den måten ble jeg bedre kjent med datamaterialet. Deretter beveget jeg meg over i fase to som innebærer å kategorisere meningsbærende enheter i koder. Her markerte jeg særlig viktige ord, setninger og hele avsnitt med bruk av ulike farger og post-it-lapper. Her søkte jeg kontinuerlig etter gjentakelser, variasjon og mønstre i datamaterialet (Braun & Clarke, 2006, s. 82). I denne fasen utviklet jeg kodene ut ifra over- og underordnede koder. I det følgende presenteres noen få eksempler på hvilke koder jeg i denne fasen som fremstod som sentrale i materialet:

Overordnet kode: «Rasisme»

Underordnede koder: «Forskjellsbehandling», «Gråsone», «Diskriminering», «Hverdagsrasisme», «Systematisk rasisme», «Mikroaggresjon»

Overordnet kode: «Identitet»

Underordnede koder: «Norskhet», «Selvfølelse», «Tap av selvtillit», «Ikke-norsk», «Utlending», «Innvandrere», «På siden av det norske», «Ikke helt norsk»

Overordnet kode: «Strategier i møte med rasisme»

Underordnede koder: «Si ifra», «La ytringen passere», «Eierskap»

Overordnet kode: «Bekjempe rasisme»

Underordnede koder: «Samfunnet må bidra», «Jeg må si ifra»

I det de ulike enhetene hadde fått hver sin farge og post-it-lapp, gikk jeg mer systematisk igjennom teksten og plasserte viktige koder inn under foreløpige temaer på et A4-ark. I fase tre og fire hadde jeg flere A4-ark med hvert sitt tema. Ved å benytte post-it-lapper kunne jeg på en klar og strukturert måte flytte på de ulike kodene mellom ulike og foreløpige temaer, og videre undersøke om temaene fungerte i samspill med de underordnede kodene. I fase fem startet arbeidet med å revidere de foreløpige temaene. Dette ble gjort i flere omganger, og kontinuerlig gjennom hele prosjektet; altså fra start til slutt. Et særlig viktig punkt var at temaene skulle bidra til å svare på studiens forskningsspørsmål. Dette peker Braun & Clarke på som særlig viktig når temaene avslutningsvis, og i fase seks skal presenteres i studiens rapport (2006, s. 86), som i denne studien utgjør studiens funn-kapittel. Hovedtemaene som presenteres i studiens funn-kapittel ble som tidligere nevnt utviklet kontinuerlig. Selve funnkapittelet har vært revidert i flere omganger. De overordnede temaene beskriver temaet rent overordnet, mens undertemaene er mer empirinære og tar utgangspunkt i sitater fra intervjuene. Analyseprosessen foregikk i en prosess der jeg beveget meg mellom - og frem og tilbake mellom - de ulike fasene, og det er først i etterkant av analyseprosessen at de ulike fasene trer fram på et så systematisk vis som skissert over.

2.6 Forskningsetiske overveielser

I denne delen av oppgaven, vil jeg vise til en rekke forskningsetiske aspekter som jeg har reflektert over i forbindelse med denne studien.

2.6.1 Formelle godkjenninger

Prosjektet har hatt til hensikt å samle inn personopplysninger, som eksempelvis navn, alder og lydopptak av stemme (NSD, u.å.). Jeg var derfor avhengig av en godkjennelse fra NSD for å kunne gjennomføre masterprosjektet. NSD godkjente prosjektet i august 2021, og har referansenummer 557211. Prosjektet er også registrert i System for risiko og etterlevelse (RETTE). Systemet er utarbeidet av universitetet i Bergen (UiB) og sørger for ytterligere sikring av personvern, i forbindelse med studier ved NSD.

2.6.2 Anonymitet

For å rekruttere deltagere til studien har jeg – som beskrevet over – i stor grad benyttet eget utvidet nettverk. Dette kan utgjøre en viss risiko med tanke på anonymitet og konfidensialitet. Jeg har forholdt meg til dette ved at alle studiens deltagere har fått fiktive navn i presentasjonen av studiens funn. Deltagere med innvandrerforeldre har fått et navn som er vanlig i det geografiske området foreldrene har sin bakgrunn fra. De utenlandsadopterte har navn som vi finner i nordiske land.

I framstillingen av funn har jeg videre, i noen tilfeller, justert noe på alder, kjønn og annen demografisk bakgrunn i tilfeller der anonymitetsprinsippet kan være utfordret. Videre, i enkelte gjenfortellinger av studiedeltagernes historier, har noen detaljer blitt modifisert for å sikre at historiene ikke skal kunne kjennes igjen. Når historiene modifiseres utgjør det en risiko for studiens pålitelighet, skriver Malterud (2017, s. 215). På den andre siden utgjør «[...] historier som forteller om en spesifikk og spesiell hendelse [...] forhold som kan øke risikoen for gjenkjennelse [...]» (Malterud, 2017, s. 215). Det er viktig å understreke at detaljene som er justert er svært små, og at de neppe utgjør en risiko i relasjon til studiens overordnede pålitelighet, slik Malterud understreker.

Overfor studiens deltagere var jeg nøye med å understreke at jeg som forsker og privatperson er underlagt taushetsplikt og at ingen andre enn meg vil kjenne til deres identitet, og følgelig vil kunne knytte dem til hva de har delt av informasjon i intervjuene. Videre fortalte jeg deltagerne at dersom de skulle komme til å dele personopplysninger som kan gjøre dem utsatt for gjenkjennelse, så vil disse opplysningene ikke bli transkribert, og følgelig ikke bli en del av det bearbejdede materialet. En person fortalte svært detaljert om egen bakgrunn og om personlige

erfaringer med rasisme. Hen uttrykte selv lite bekymring, men vedkommende ble informert om at jeg av anonymitetsmessige hensyn valgte å utelate disse detaljene i analysen av oppgavens datamateriale.

Som tidligere nevnt ble to av intervjuene gjennomført ved bruk av videosamtale. I utgangspunktet fungerte bruk av videosamtale som et godt hjelpemiddel, men brakte også med seg noen spørsmål knyttet til etiske overveielser. Jeg funderte lenge over om jeg skulle unnlate å inkludere intervjuet hvor studiedeltageren satt på rom sammen med to venner. At studiedeltagerens venner har lyttet til vedkommende sine fortellinger og erfaringer med rasisme, kan by på noen utfordringer relatert til anonymisering av studiedeltageren. Jeg konkluderte med at studiedeltageren har lest informasjonsskrivet relatert til studien, og at vedkommende har gitt samtykke til deltagelse. Studiedeltageren har ved å inkludere to venner i samtalen, indirekte gitt uttrykk for at hen er bekvem med at vennene har lyttet til det hen har fortalt. Det er ikke utenkelig at historiene og erfaringene studiedeltageren har fortalt i samtale med meg som intervjuer, også er historier og erfaringer vennene er kjent med fra tidligere private samtaler dem imellom.

2.6.3 Samtykke

Samtykke ble i første omgang innhentet ved muntlig samtykke. Dette var det flere grunner til. I enkelte tilfeller ble intervju, som tidligere nevnt, gjennomført i Hordaland, i Møre og Romsdal og i Oslo. Jeg var i flere tilfeller ute på reise, og hadde av den grunn ikke et godt sted å oppbevare samtykkeskjemaene på. Jeg valgte derfor, innledningsvis og i hvert intervju, å spørre deltagerne om de samtykket til deltagelse i prosjektet. På den måten ble samtykket en del av lydopptaket og senere en del av det transkriberte materiale. I etterkant av intervjuet sendte alle deltagerne et underskrevet samtykkeskjema per e-post. Samtykkeskjemaene har blitt oppbevart i SAFE-server.

2.6.4 Oppbevaring av sensitive data

IT-avdelingen ved Universitetet i Bergen, har gjennom Sikker Adgang til Forskningsdata og E-infrastruktur (SAFE), sørget for sikker lagring av sensitive forskningsdata. I SAFE blir sensitive data – som eksempelvis lydopptak og transkriberte intervju – oppbevart på et sikkert 'skrivebord', som krever to-faktor-autentisering og passord for å få tilgang. For ekstra sikkerhet har sensitive data blitt oppbevart ved hjelp

av passord-beskyttede WORD-filer, inne i SAFE på det sikre skrivebordet. De som har hatt tilgang til materialet er kun meg som masterstudent (som har samlet inn materialet), og min veileder ved Universitetet i Bergen.

Kapittel 3. Studiens funn

I dette kapitlet presenteres studiens hovedfunn.

Det første temaet i dette funnkapitlet illustrerer kort hva deltagerne i studien legger i termen rasisme, slik de presenterte det for meg. Deretter presenteres kapitlets hoveddel som belyser deltagernes erfaringer med rasisme. Tre hovedaspekt ved erfaringene trekkes frem; erfaringer med grov rasisme, med strukturell rasisme og erfaringer med hverdagsrasisme. Det siste aspektet er det mest omfattende, fordi det var erfaringer med hverdagsrasisme deltagerne fortalte mest om. Konkrete eksempler på og opplevelser med rasisme og hverdagsrasisme, slik deltagerne har formidlet det i intervjuene, utgjør kjernen i kapitlet. Videre fokuseres det på hvordan deltagerne beskriver at rasismeerfaringer påvirker selvbildet og identiteten deres, mens det i en kort siste del er lagt vekt på hvordan deltagerne beskriver at de håndterer hverdagsrasisme og hvordan samfunnet bør reagerer på rasisme.

Det så ikke ut til å være store systematiske forskjeller mellom de tre gruppene. På grunn av at alle deltagerkategoriene har synlig minoritetsbakgrunn, kommer særlig erfaringer med hva jeg har valgt å benevne som hverdagsrasisme relativt likt til uttrykk.

Når jeg gjengir studiedeltagernes historier, benytter jeg direkte sitater hentet fra intervjuene med deltagerne. Korte sitater markeres ved bruk av doble hermetegn og kursiv i løpende tekst. Lengre sitater står som eget avsnitt markert med kursiv, doble hermetegn og med innrykk i teksten. Deltagerne har i enkelte tilfeller fortalt hva andre har sagt eller fortalt de har opplevd, og for å synliggjøre dette har jeg i slike tilfeller også benyttet doble hermetegn inne i det opprinnelige sitatet. Enkle hermetegn benyttes for å markere ord og termer som er sentrale. Deltagernes bakgrunn som utenlandsadoptert, norskfødt med innvandrerforeldre eller norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder, settes i parentes sammen med fiktivt navn og alder etter (lengre) sitater.

3.1 Hva legger deltagerne i termen rasisme?

Alle deltagerne, bortsett fra Julia (som har bakgrunn som utenlandsadoptert) og Ajit (som har bakgrunn som norskfødt med innvandrerforeldre) ble spurt om hva de legger i termen eller fenomenet rasisme. På et overordnet plan fortalte deltagerne at rasisme innebærer en form for forskjellsbehandling, som bidrar til en følelse av utestenging eller ekskludering på bakgrunn av utseende, med særlig utgangspunkt i hudfarge, men enkelte ganger også på bakgrunn av etnisitet, fødeland eller religion.

3.1.1 Forskjellsbehandling – det er jo det som er greia

Et gjennomgående trekk var negativ markering med utgangspunkt i hudfarge, etnisitet eller opprinnelse:

Ida understreket forskjellsbehandling med utgangspunkt i hudfarge på denne måten:

«Forskjellsbehandling; det er jo det som er greia. Det er å utestenge, og ikke minst at du dømmer folk ut ifra hudfarge, kultur og fødeland.» (Ida, utenlandsadoptert, 29 år)

Laura snakket om ekskludering på bakgrunn av hudfarge og etnisk bakgrunn:

«Rasisme for meg, sånn som jeg har følt det, er å bli ekskludert på bakgrunn av hudfarge og/eller etnisitet, og å bli dratt inn i samtaler hvor andre påpeker min etniske bakgrunn.» (Laura, norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder, 20 år)

Elias sier at rasisme handler om å gjøre narr av folk med utgangspunkt i hvordan de ser ut:

«Rasisme for meg er å gjøre forskjell på folk. Du går rett på utseende og tilhørighet, og gjør narr av folk på bakgrunn av hvordan de ser ut eller hvor de kommer fra.» (Elias, utenlandsadoptert, 26 år)

Atif på sin side snakker om å ikke bli akseptert og gitt like muligheter fordi man har en annen hudfarge eller religion:

«Rasisme vil jeg si først og fremst er at man ikke har like muligheter fordi man har en annen hudfarge og religion (enn resten av majoritetsbefolkningen). Det er jo det at man ikke blir akseptert fordi man ikke er lik nok majoritetsbefolkningen.»

Atif problematiserer videre forskjellen på rasisme, diskriminering og det å ikke bli likt:

«Og så er det jo litt vanskelig å skille mellom rasisme og diskriminering, og rett og slett at man bare ikke blir likt. Hvis man ikke blir likt på grunn av hudfargen sin, så er jo det en form for rasisme tenker jeg. Altså, hvis det eneste som gjør at en person ikke liker en annen er fordi han eller hun er fra et visst land, eller har en viss religion.» (Atif, norskfødt med innvandrerforeldre, 28)

Forskjellsbehandling eller diskriminering på bakgrunn av hudfarge var helt sentralt når deltagerne snakket om rasisme:

«Rasisme er å bli diskriminert på grunn av hudfarge. Det kan være andre ting også, men det er hudfarge som har mest (relevans) når det kommer til rasisme, fordi det har med ulike «menneskeraser» å gjøre. Slik jeg ser det må rasismen ha kobling til en viss struktur, som med fargede, altså svarte i USA da. De har jo blitt undertrykt i flere hundre år.» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

Flere av deltagerne påpeker at rasisme ikke nødvendigvis er det samme i utlandet som i Norge. Fride er en av studiens deltagere som oppgir at hun synes det er utfordrende å benytte rasismebegrepet i en norsk kontekst, og henviser til rasismeutfordringen i USA og til den systematiske undertrykkelsen av 'fargede'/'svarte' amerikanere. Julia, som også er utenlandsadoptert, peker også på hvordan rasisme utspiller seg forskjellig i ulike kontekster, med særlig henvisning til forskjeller mellom USA og Norge. Hun sier:

«Mange blir veldig påvirket av det som skjer i USA, men vi skal være veldig forsiktig med å adoptere de samme perspektivene på rasisme som de har i USA.»

Der borte er det en helt annen 'ball game'. Det er noe litt annet. De har også en helt annen historie med rasisme mellom 'black and white' enn det vi har, men allikevel så kan folk føle på det her også, men jeg tenker at man skal være litt nyansert når man snakker om det, for hvis ikke så tror jeg man er med på å gjøre vondt verre.» (Julia, utenlandsadoptert, 30)

Når man skal definerer innholdet i rasismebegrepet påpeker flere at rasisme kjennetegnes av at det som sies er ment for å såre, og retter fokus mot hverdagsrasisme og mikroagresjon for å forklare at tilsynelatende ubetydelige spørsmål og kommentarer likevel ikke er uten betydning:

«Det er slike små ting, som kanskje ikke utgjør en stor situasjon. Jeg føler de ikke sier det for å gjøre vondt, men at de har normer og ideer som de har fått fra folk rundt seg, fra strukturen rundt seg. Og de sier slike ting som de tenker går fint, fordi «[j]eg mener ikke noe vondt med det, jeg prøver bare å være nysgjerrig», mens for min del blir det upassende. Og det er jo slik at hverdagsrasisme er slike små ting, som jeg ikke kan rettferdiggjøre og kalle rasisme, fordi da må det være noe stort.» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

Intensjonen bak den opplevde rasismen ble trukket frem av flere av studiedeltagerne.

«Rasisme for meg er når en person har negative intensjoner. Når de vil såre deg med ord og uttrykk.» (Anne, norskfødt med innvandrerforeldre, 22 år)

3.2 Grov rasisme

De fleste som deltok i studien, fortalte at de hadde begrenset eller ingen erfaringer med grov rasisme. Til tross for dette forteller de fleste om sterkt rasistisk motiverte hendelser som de selv har vært utsatt for. Enkelte forteller imidlertid særlig om venners erfaringer på dette punktet, eller om situasjoner der de selv har vært vitne til at andre har blitt utsatt for grov rasisme mer enn egne selvopplevde erfaringer. To av studiens deltagere fortalte imidlertid at de har opplevd grov rasisme, og til dels mye grov rasisme i livene sine.

3.2.1 *Ta den «negeren»*

Elias, som er utenlandsadoptert, forteller om en rekke egne erfaringer han kategoriserer som grov rasisme. En hendelse han særlig trekker fram skjedde rundt 12-årsalderen da han var utenbys for å spille kamp med fotballaget sitt. Han forteller at han scoret hele tre mål i den kampen, og at han var stolt over eget bidrag for gruppen. En av foreldrene til en spiller på motstanderlaget likte innsatsen til Elias dårlig og han hørte at det ble ropt fra sidelinjen «*Ta den negeren – nummer 10 – ta han!*». Han forteller at ingen av de voksne som var til stede tok affære, og at ytringen ble hengende i luften uimotsagt til tross for at han var sikker på at andre hadde hørt hva som ble sagt. På vei hjem fra kampen uttrykte flere av lagkameratene at det som hadde skjedd ikke var greit, og at dette var noe de reagerte på. Situasjonen gikk sterkt inn på ham, og han fortalte at selvtiliten fikk seg en knekk den gangen. Han sier videre «*Hvorfor kunne de ikke bare sagt ta nummer 10, istedenfor å legge på det ordet?*».

Laura som er norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder, forteller at hun ikke er vant til å bli utsatt for alvorlige rasistiske hendelser. De gangene hun har blitt utsatt for slike situasjoner har hun tenkt «*Oi, shit ... sånn rasisme er ikke jeg kjent med ... siden jeg føler meg såpass norsk ... så det (føltes) veldig rart*». Hun trekker fram en situasjon, som viser det hun opplever som grov rasisme, som hun tidligere og i forkant av situasjonen hun forteller om ikke har vært kjent med. Laura forteller at hun satt og spiste ved en pizzeria sammen med en venn, som er norskfødt med innvandrerforeldre. I restauranten sitter det også en gjeng med ungdommer, og en litt eldre mann som skal bestille mat:

«Jeg var ute og spiste med en fyr. Vi satt og spiste pizza, og så kom det en mann inn. Han får øye på oss, og vi var jo to stykker som var mørke i huden, så da begynte han å si til de andre ungdommene «Hva er det der for noe?» (om oss) og så (begynte han) å slenge kommentarer og si at han hadde lyst til å komme bort for å slå oss. Når vi begynte å se litt (i retning) mot dem, så ville han jo komme bort og ja, jeg vet ikke hva han prøvde på, men det (opplevdes) som om det kunne bli voldelig. Så da ble han stanset av ungdommene og kastet ut ... Så det skjedde jo egentlig ingenting.» (Laura, norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder, 20 år)

Elias forteller også om en situasjon hvor han opplever at situasjonen lett kunne eskalert, og kunne ha endt med vold. Han forteller blant annet om en trikketur han tok i forbindelse med en tur til Oslo. Der var det en person som så norsk ut, men som snakket svensk, og som ut av ingenting begynte å kjeft på en dame med hijab. Elias sitter redd ved siden av, og føler han må gripe inn:

«Og da begynner han å kjeft på meg. Sier at jeg er en utlending, og at jeg skal ha meg tilbake (til der jeg kommer fra). Det synes jeg er litt komisk, fordi den som egentlig er utlending her – det er han – for han er jo svensk. Så min første reaksjon er egentlig å le, fordi jeg jeg synes dette var veldig komisk. Men han sier skikkelig stygge ting til damen – at han vil steine henne, at han vil ta henne med tilbake til landet hun kommer fra, slik at han kan piske henne – det var helt voldsomt. Han sa til meg at jeg også burde dø og slike ting fordi jeg er utlending, og at jeg var en jævla «neger» og «svarting» og alt dette. Han hisset seg veldig opp, så det endte med at jeg tok med meg damen av trikken, og gikk til nærmeste politibil.» (Elias, utenlandsadoptert, 26)

Når temaet omhandler erfaringer med grov rasisme, forteller to av studiens deltagere om situasjoner som omhandler venners eller familiemedlemmers erfaringer. Noman og Atif forteller om mødrene sine som bruker hijab eller sjal. De forteller begge at mødrene har vært utsatt for rasistiske ytringer og hatytringer, både på bakgrunn av utseende, hudfarge og bruk av hijab/sjal. Mødrene blir ofte ropt etter og kalt utlending og lignende. Atif forteller for eksempel at moren hans en gang ble sparket ned på Oslo S av en beruset person. Trolig av en narkoman, forteller han.

3.2.2 Du må begynne å bruke hijab

Noen av informantene forteller om situasjoner der andre har ytret seg rasistisk om dem bak ryggen deres, og at de har hørt om hva som er blitt sagt fordi venner har fortalt dem det. På den måten framstår ytringen som mer 'skjult'. Disse erfaringene bærer også preg av å ha sin base i utseende eller hudfarge, som igjen er knyttet opp mot stereotype og negative karakteristikker.

Atif forteller for eksempel om en situasjon han har blitt gjenfortalt av en venn. Situasjonen fant sted på arbeidsplassen. Personen det er snakk om arbeider som

helsepersonell, og sitter i ved arbeidspulten sin for å skrive et journalnotat. I det han skal til å gjøre seg ferdig hører hen fra gangen «*Hvor blir det av journalnotatet på det ene pasientrommet?*» hvorpå en annen sykepleier svarer «*Hen «negeren» holder fortsatt på med den*». Vedkommende som ble utsatt for den aktuelle situasjonen klarte ikke å reagere på det som hadde skjedd, men 'ble satt ut' og svært lei seg.

Elias har opplevd en lignende situasjon, hvor ytringen framstår som 'skjult' i den forstand at det snakkes om en som ikke er til stede. Han forteller:

«For eksempel så datet jeg en jente på videregående som ... Det var en fyr som var litt forelsket i henne. Han sa til henne at han ikke syntes noe om at hun var med en «sann neger», og at hun nå måtte begynne å bruke hijab – fordi hun datet meg liksom. Hun viste meg jo samtalen (på mobilen).» (Elias, utenlandsadoptert, 26 år)

Elias sier at hendelsen sier noe om hva som blir sagt i lukkede miljøer. At dette ikke ble sagt direkte gjorde ikke at det såret mindre, og han kommenterte at dette var en hendelse han kunne ha anmeldt til politiet, men at han ikke gjorde det.

3.3 Strukturell rasisme

I studien kom det fram at enkelte av deltagerne hadde opplevd rasisme i arbeidslivet, på boligmarkedet og i møte med politiet og annet sikkerhetspersonell. De fleste formidler at de har relativt få erfaringer av slik karakter, men at de har flere venner som har fortalt dem om erfaringer med denne typen rasisme, som kan betegnes som strukturell rasisme. Selv om studiedeltagerne forteller om få egne erfaringer med strukturell rasisme, inkluderer jeg eksempler på slik forskjellbehandling fordi den kom tydelig til uttrykk gjennom tredje persons historier, og ble formidlet på en måte som synliggjorde at denne formen for rasisme er noe de er svært klar over, og som de godt vet at eksisterer i det norske samfunnet.

3.3.1 Om å måtte jobbe dobbelt så hardt

Noman forteller at han selv ikke har erfaringer med å bli holdt utenfor arbeidslivet. Dersom han har blitt diskriminert har han ikke vært klar over det, sier han. Til tross for

at han selv ikke har slike erfaringer, forteller han at han kjenner personer som har ikke-norsk etnisk tilhørighet, eller som antas å tilhøre en ikke-kristen religion, som ofte holdes utenfor og forskjellsbehandles på ulike samfunnsarenaer. For Noman er det derfor viktig at vi som samfunn undersøger denne formen for rasisme og rasistisk relatert diskriminering. Han poengterer videre at man i utdanningssystemet har liten mulighet til å diskriminere på bakgrunn av overnevnte karakteristikk, ettersom opptak til blant annet høyere utdanning baserer seg på karakterer. Dersom man tar utgangspunkt i en jobbintervjusituasjon, tror imidlertid Noman at han stiller svakere enn en person som er lys i huden, dersom man stiller likt når det kommer til kvalifikasjonskrav (utdanningsnivå og yrkeserfaring). Han forteller videre om samboeren sin som er født og oppvokst i Kirgisistan, og at han antar at hun stiller enda svakere enn han selv, og at kvinner som bærer hijab er ekstra utsatt. Å bære hijab trekkes fram av flere som en faktor som gjør en særlig utsatt for erfaringer av rasistisk karakter.

I intervjuet med Atif kom rasistisk fundert diskriminering i ansettelsesprosesser tydelig fram:

«Atif: Du har jo stort sett like muligheter, i hvert fall hvis du jobber hardt. Da jeg var student så pleide vi å snakke oss imellom, vi som hadde litt flerkulturell bakgrunn, og mange av oss følte jo at vi ofte måtte jobbe dobbelt så hardt bare for å få lik mulighet som noen som hadde 'helt norsk' bakgrunn da.

Marthe: Hvorfor tror du det er sånn? Hvorfor tenkte dere det?

Atif: Nei, jeg tror nok det er en konsekvens av at ... Man får jo med seg ting. Eksempelvis hvem som fikk intervju, og hvem som fikk jobb, og så sammenlignet man jo CV-er, og hvis man så at man hadde mer erfaring, så skjønnte man ikke hvorfor man ikke selv fikk intervju og lignende». (Atif, norskfødt med innvandrereforeldre, 28 år)

Atif forteller videre at da han søkte jobb ved en rekke institusjoner i de mindre byene i Norge, så ble han ikke innkalt til jobbintervju på noen av disse stedene. Han sier at dette muligens kan ses i sammenheng med at på de mindre stedene ønsket de seg særlig å rekruttere personer som kommer fra disse stedene, og at de lokale søkerne derfor ble foretrukket fremfor eksterne. Likevel, sier han, ble det påfallende når man med

utenlandsk bakgrunn ikke fikk et eneste intervju ved disse institusjonene som var lokalisert rundt omkring i Distrikts-Norge.

Elias forteller at heller ikke han har egne erfaringer med å bli holdt utenfor arbeidsmarkedet. Dette kan ses i sammenheng med, som han sier selv, at han har et norsk navn og at han snakker dialekt. Han skiller seg derfor på mange måter ikke 'helt' ut. Han forteller på den andre siden om kompisen Abdi, som opplevde å bli diskriminert:

«Han måtte sende rundt 50 jobbsøknader og møtte opp på 20 intervju, og fikk avslag på alt. Det var fordi han het Abdi tror jeg, og var mørk i huden. Det var ofte at når han snakket i telefonen så var de veldig positive, da hørtes han norsk ut, men da han gikk for å møte de var det ikke så veldig mye mer enn det ...»
(Elias, utenlandsadoptert, 26 år)

3.3.2 Jeg tror ikke dette er stedet for dere

De fleste informantene forteller på liknende vis at de har få eller ingen erfaringer med å bli utestengt fra boligmarkedet, ved kjøp eller leie av bolig, og flere av informantene må tenke seg om før de svarer på om de har opplevd slike situasjoner. De forteller at de har erfaringer med å ikke bli valgt når det kommer til salg og utleie av bolig, men kobler ikke slike erfaringer opp mot rasisme. Ida er imidlertid en av dem som forteller om erfaringer på boligmarkedet som hun tolker som diskriminering basert på uteseende. For noen år tilbake skulle hun og kjæresten finne seg en plass å bo i Oslo, noe som skulle vise seg å ikke bli så lett. Hun forteller at de gikk på flere visninger, hvor de hørte kommentarer fra utleiere som: «Nei, men det passer seg ikke helt i dette strøket» og «Jeg tror ikke dette er stedet for dere, men jeg har noen andre leiligheter dere kan se på Holmlia». Holmlia er et område i Oslo hvor en stor andel av innbyggerne har minoritetsbakgrunn. Ida forteller at slik atferd er noe hun etter hvert har vent seg til:

«Det er også dessverre en ting du venner deg til, og så skriver du gjerne et norsk navn da når du søker (etter leiligheter) på Finn. Det er det dumme du kan gjøre. Eller så gjør du som meg og finner utlendinger som (leier ut) selger.»
(Ida, utenlandsadoptert, 29 år)

3.3.3 Tilfeldig kontroll?

Enkelte av studiens deltagere fortalte om situasjoner hvor de har blitt stoppet og kontrollert av politi eller annet sikkerhetspersonell, der de har lurt på om bakgrunnen for kontrollen var utseendet deres. Atif forteller at han kan huske tilbake til en konkret hendelse der han tror han ble undersøkt av politiet på bakgrunn av utseende eller hudfarge, men at han føler seg noe usikker på om det faktisk var det som var utgangspunktet. Elias sier imidlertid at han relativt ofte har blitt stoppet av politi eller annet sikkerhetspersonell i forbindelse med 'tilfeldige kontroller'. Han trekker fram særlig en hendelse som gjorde inntrykk på han. Da han var i 16-års alderen var han på Gardermoen på vei til å ta flyet til USA for å besøke slektninger. Han forteller at han sto i køen på vei gjennom sikkerhetskontrollen sammen med sin eldre bror. I køen stod det et helt idrettslag med andre norske ungdommer på hans egen og brorens alder. Da de kom fram til selve kontrollen, var det kun han og broren som ble kroppsvisitert av sikkerhetspersonell, mens de andre 'norske' ungdommene slapp rett igjennom. Videre ble bagasjen deres grundig undersøkt, mens de andre ungdommenes bagasje passerte uten sjekk. Elias forteller at treneren i idrettslaget ble 'satt ut', og konfronterte sikkerhetsvaktene med det som så ut til å være en utseende-basert sjekk, men de ansatte insisterte på at det var tilfeldig at kun Elias og broren måtte gjennom en mer grundig kontroll.

Atif forteller, i likhet med Elias, at han mistenker at han ble undersøkt av sivilt politi på Oslo Sentralbanestasjon for noen år siden på bakgrunn av utseende. Han beskriver hendelsen som litt rar, men også som litt morsom. Politimannen tok Atif til siden, satte seg ved siden av ham, viste ham ID-kortet sitt og spurte ham hvordan det gikk og hva han skulle. Atif fortalte at han synes at det 'sånn sett' var relativt profesjonelt håndtert, men synes likevel det var rart at en politi spurte han om hvordan det går:

«Vi i Norge snakker egentlig ikke med hverandre, altså med fremmede mennesker. Jeg så bare veldig rart på han. Det var jo derfor han viste skiltet. Jeg skjønner at jeg måtte bli undersøkt, eller ... i tilfelle jeg i verste fall var en terrorist da ... Jeg tror jeg hadde ryggsekk på, gikk litt frem og tilbake, virket kanskje litt stresset og dessverre er det jo noen som har begått slike handlinger, og man må jo unngå det ... Noen hadde kalt det rasisme, andre hadde ikke kalt

det rasisme. Jeg personlig- er midt på treet.» (Atif, norskfødt med innvandrerforeldre, 28 år)

3.4 Hverdagsrasisme

Et sentralt og gjennomgående trekk i intervjuene var fortellinger om det jeg velger å kalle hverdagsrasisme. Hverdagsrasisme, slik det kommer til uttrykk i studiedeltagernes fortellinger, er en ubevisst eller bevisst handling eller ytring, som i ulik grad plasserer mennesker med synlig minoritetsbakgrunn på utsiden av det norske. Alle deltagerne forteller at slike situasjoner kommer til uttrykk gjennom det de opplever som forskjellsbehandling som en konsekvens av å ha et utseende som kategoriseres som utenlandsk. Flere av deltagerne sier de føler de blir stemplet som annerledes da de har et utseende som skiller seg fra ´det typisk norske`. De fleste deltagerne sier de anser lys hud, lyse øyne og lyst hår, som det klassisk norske. Enkelte ganger er forskjellsbehandlingen synlig og svært direkte, og da er det lett å definere det som skjedd som rasisme slik vi har sett eksempler på over. Som regel er imidlertid forskjellsbehandlingen mer subtil og skjult. Dette gjør hendelsene vanskeligere å tydelig plassere eller kategorisere.

Uavhengig av hvor direkte eller indirekte en situasjon preget av forskjellsbehandling framstår, definerer jeg hendelser som hverdagsrasisme dersom deltagerne gir uttrykk for at hendelsen eller episoden de er utsatt for skjer i en hverdagslig setting og er noe de møter på relativt ofte. Uavhengig av bakgrunn forteller deltagerne om lignende erfaringer ved at andre norske, indirekte eller direkte, og på en rekke ulike vis gir uttrykk for eller markerer at de ikke helt ser på dem som en del av det norske.

3.4.1 De bare antar at jeg ikke er norsk

Alle deltagerne i studien er født og oppvokst i Norge, eller kom til Norge bare måneder gamle. Flere av dem forteller likevel om situasjoner der andre, ofte eldre, antar at de ikke er norske. I følgende sitat gir for eksempel Ida uttrykk for hvordan det å være brun i huden assosieres med utlendinger eller det å være utenlandsk:

«Problemet med å være adoptert, er at det står ikke adoptert i pannen din, så folk tenker på deg som alle andre innvandrere og flyktninger i Norge. Dersom

det hadde stått adoptert så tror jeg ikke det hadde vært noe bedre da heller, fordi det første folk ser er utseendet ditt.» (Ida, utenlandsadoptert, 29 år)

Enkelte forteller at de får kommentarer som går på at de snakker godt norsk, andre forteller om situasjoner der folk kommer bort til dem og snakker engelsk. Flere har erfaringer med å få spørsmål om hvor de kommer fra, egentlig. Siden de fleste av deltagerne i studien er født i Norge eller kom til Norge som småbarn, oppleves det som 'rart' når man kontinuerlig får slike kommentarer eller spørsmål. Fride sier:

«Jeg har opplevd at folk gir meg komplimenter for dialekten min, eller har kommentert at jeg snakker veldig godt norsk. Og det er litt rart. Da visste jeg ikke helt hvordan jeg skulle reagere, fordi min tanke var jo ... Jeg har bodd her hele livet mitt ... Så hvorfor skulle jeg ikke kunne språket ordentlig?» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

En annen deltager, Atif, sier at også han får kommentarer som går på at han snakker godt norsk. Spørsmål om når han kom til Norge følger ofte slike kommentarer, forteller han. Han korrigerer dem og sier: «Jeg er født og oppvokst her». Atif kommenterer slike spørsmål ved å si:

«Kanskje det er så enkelt som at de (som spør om hvor han kommer fra) vokste opp på et sted hvor det var mange som ikke var født her og som snakket dårligere norske, så det er den assosiasjonen de (får når de ser) en mann med mitt utseende.» (Atif, norskfødt med innvandrerforeldre, 28 år)

Julia forteller, i likhet med Fride og Atif, at hun opplever at det ofte stilles spørsmålstegn ved norskheten hennes. På utesteder opplever hun blant annet at folk kan komme bort til henne og snakke engelsk:

«Det har skjedd med meg, spesielt på byen, at eldre mennesker, ikke unge voksne, men de som er litt oppe i årene, kommer bort til meg og snakker engelsk til meg, og da har de bare antatt at jeg ikke kan snakke norsk.» (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

Ajit, Laura og Fride forteller alle om situasjoner der folk undrer seg over hvor de kommer fra, 'egentlig'. På jobb opplever Ajit at for eksempel pasienter kommenterer hudfargen og dialekten hans når de spør han om hvor han egentlig kommer fra. Han gir uttrykk for at de som spør han hvor han egentlig kommer fra, antyder at det ikke er samsvar mellom hudfargen hans og den norske dialekten hans. Laura forteller at hun gjerne opplever lignende situasjoner med nye venner. Enkelte kan diskutere seg imellom for å prøve å finne ut hvor hun har bakgrunnen sin fra. Hun forteller om en situasjon der en venn sa til en annen felles venn (som i utgangspunktet trodde hun var norsk), «Men hun er jo ikke helt norsk» og «Ser du ikke at hun er utenlandsk?». Laura gir uttrykk for at når andre snakker om henne på denne måten, og plasserer henne i en kategori hun ikke kjenner seg igjen i, oppleves det som vanskelig og ubehagelig. Det samme sier Fride om de tilfellene der andre, gjerne fremmede mennesker, forsøker å gjette seg fram til hva slags bakgrunn hun har og hvor hun egentlig kommer fra, ikke minst når hun er på jobb. Enkelte gjør det nærmest til en gjettelek. Hun sier:

«Når man serverer, så har man en service-personlighet som man tar på seg. Så når jeg kommer til noen og de begynner å snakke, så vil jeg jo være hyggelig. Men når folk skal gjette: «Hvor er det du er fra egentlig?», så sier jeg sånn «Nei, jeg er norsk» og så sier de «Men hvor er du egentlig fra?» og så skal de gjette på det. Og da er det sånn «Ja, okei, du kan godt gjette, men sånn, det er ikke sånn at jeg står der og gjetter. Er du norsk egentlig, er du dansk?». Det blir bare rart. Du kan heller spørre direkte. Da vil jeg heller bare at folk spør om det enn at de skal gjette seg fram.» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

Elias forteller også om situasjoner der det letteste hadde vært at andre spurte om bakgrunnen hans, istedenfor å anta at han ikke er norsk. Han forteller om flere situasjoner der andre mennesker antar han ikke er norsk. Han forteller at han fikk gode karakterer da han gikk på universitetet for noen år siden. Det var det enkelte som antydte at de ikke helt hadde forståelse for - han var jo utlending. På et tidspunkt var det en klassekamerat som spurte han «Hvorfor er det sånn at du forstår så godt det med norsk idrettskultur? Hvordan fikk du A i det faget når jeg fikk C? Jeg har gått på langrennsski hver helg med familien». Klassekameraten til Elias hadde ikke kjennskap til bakgrunnen hans, men antok at Elias sine kunnskaper om det norske var dårligere enn sine egne. Han baserte antagelsen kun på utseende, sier Elias. Han opplever at han i

slike situasjoner kategoriseres ut av det norske. Elias forteller videre at det ikke bare er klassekamerater som blir overrasket over kunnskapene hans, også enkelte lærere kan uttrykke at de blir overrasket:

«Hun (læreren) sa til meg «Du fikk en A!», som at hun var kjempeoverrasket. Jeg spurte henne «Ble du overrasket eller?». Hun ble tatt på senga, så jeg spurte henne «Hvorfor ble du overrasket over det? Skulle jeg vært noe mindre flink», og da rodde hun. Det er jo en sånn indikator da. Litt sånn indirekte, skjult skaprasisme ... De kan jo selvfølgelig bli litt nysgjerrige på hvordan jeg vet om et straffespark Norge tok mot Brazil i 1998 og at jeg vet hvem som vant OL-gull på Lillehammer. Jeg skjønner at folk kan stusse litt over det bare ved å se på meg, men kom heller å bli kjent med meg da. Det vil jeg heller enn at man bare antar ting». (Elias, utenlandsadoptert, 26 år)

3.4.2 Men det var jo bare en spøk

Alle deltagerne forteller om kommentarer fra andre som baserer seg på utseendet deres. Kommentarene kamufleres gjerne som en tilfeldig kommentar eller som en spøk, men det kan oppleves som ekstra vanskelig å forholde seg til.

Fride forteller for eksempel om en hyttetur der hun var med på sammen med venninnene sine helt i begynnelsen av koronapandemien. Venninnens far var også på hytten. Da de ankom hilste venninnens far på alle de andre venninnene som var med på hytten, men da han kom til Fride la han hånden på pannen hennes, som for å sjekke om hun hadde feber (korona). I forbindelse med koronapandemien, var det flere av deltagerne med bakgrunn fra øst-asia og sørøst-asia som fortalte at de har opplevd forskjellsbehandling på bakgrunn av å ha asiatisk utseende. Venninnens far fortsatte å spørre Fride om hvor hun kommer fra og om hun kommer fra 'Wuhan'. Han uttaler ikke 'Wuhan' korrekt, men bruker flere forskjellige varianter som 'Wohan'. Fride sier at situasjonen var ubehagelig, og at selv om farens oppførsel var ment som en spøk, følte hun seg forskjellsbehandlet i forhold til de andre venninnene, og ble satt ut.

Opplevelser der folk spøker med et annerledes utseende for tilsynelatende å ufarliggjøre kommentarer går igjen hos flere av deltagerne. Når Anne serverer ved restauranten hun arbeider ved, har det vært episoder der gjester for eksempel har sagt til henne: «Nå får

jeg korona ettersom jeg snakker med deg». Anne forteller at det ikke bare er i situasjoner relatert til korona at slike stereotype holdninger viser seg, men i en rekke ulike forbindelser der man får assosiasjoner til kinesisk kultur når man ser henne. Hun forteller at gjester kan spørre henne om hun spiser eller serverer hund. Dette er det flere av informantene med øst-asiatisk og sørøst-asiatisk bakgrunn som forteller at de får kommentarer på og spørsmål om. Kommentarer som går på at man er gul i huden har både Anne, Fride og Laura fått en rekke ganger. Anne forteller for eksempel om en situasjon på jobb med eldre, lett berusede menn:

«Det er greit nok at de kaller meg fin og pen, at de assosierer meg med en rose, men at de skal si en gul rose, igjen, det er på en måte litt unødvendig. Føler jeg da.» (Anne, norskfødt med innvandrerforeldre, 22 år)

Elias forteller også om situasjoner der han har opplevd at nedlatende kommentarer kamufleres som en ´morsom` spøk. Han forteller blant annet om en fest han var på sammen med kompisen sin Abdi. Abdi er norskfødt med innvandrerforeldre. På den aktuelle festen ble Abdi utsatt for atferd som spiller på stereotypier knyttet til et somalisk utseende:

«Jeg satt på et vorspiel i studenttiden og Abdi, som jeg nevnte tidligere, han var der han også. Jeg var der med ganske mange folk jeg ikke kjente, og fikk høre at de tullet mye med han. Han er jo somalier og (de fleipet med at) ´alle` somaliere er høye, tynne og ser underernærte ut. Det kom mange slike bemerkninger mot han. Jeg synes det var veldig teit.» (Elias, utenlandsadoptert, 26 år)

Noman forteller om en jobbfest han var på for noen år siden der en fleip om utlendinger slenges ut. Han går inn i en heis, sammen med sin etnisk norske kollega og åtte hvite menn. I det de tar heisen, er det en av de åtte mennene som sier «Åh, nå har vi utlendingskvota», og så ler resten av gjengen. Noman ler halvhjertet med, mens kollegaen hans har en kraftigere reaksjon:

«Kollegaen min var veldig sånn «Fyfaen så flaut!». Jeg tror kanskje bare han ble ekstra flau siden han var hvit. For å være ærlig, så sa jeg til han at jeg ikke

bryr meg, det bare ... 'It is what it is'». Jeg blir ikke veldig ukomfortabel heller av slike situasjoner.» (Noman, norskfødt med innvandrerforeldre, 25 år)

Atif forteller om situasjoner der det typiske er at andre tuller med han på en måte som gjør at han skjønner at de ikke helt ser på han som norsk. Han forteller for eksempel at han i jobbsammenheng stadig vekk erfarer at pasienter kaller han for utlending. Da Atif arbeidet som turnuslege, opplevde han at det kom en pasient som sa til han «Åja, det er enda en utlending». Kontoret hadde tidligere hatt en lege med lignende sør-asiatisk bakgrunn. Atif synes ikke så mye om slike kommentarer eller forsøk på å være morsom. Det skaper ubehag, gir han uttrykk for.

3.5 Norsk identitet settes på prøve

Alle studiedeltagerne gir uttrykk for at når andre kommenterer det som gjør en annerledes eller som skiller en fra 'det typisk norske' oppleves det som sårt, ikke minst fordi dette oppleves gang på gang, om og om igjen i ulike situasjoner. Summen av alle de små og store situasjonene, hvor det faller kommentarer som peker på at en ikke ser 'helt norsk' ut gjør noe med en, formidler deltagerne i studien; det gjør at opplevelse av identitet som norsk settes på prøve.

3.5.1 Jeg trodde jeg var lik alle andre

Et interessant aspekt ved disse fortellingene er at deltagerne opplever at foreldrenes holdninger ikke alltid er til hjelp og kan være ekstra utfordrende å forholde seg til. Foreldres fortellinger om hvor norske barna deres er eller ikke er, ser ut til å styrke forvirringen rundt egen identitet. Gjennom oppveksten og frem til i dag holder Frides foreldre fast ved at Fride, som er adoptert, er lik alle andre barn / ungdommer. Når andre kontinuerlig kommenterer på det som gjør henne litt annerledes, oppleves det derfor som problematisk for eget selvbilde. Fride forteller:

«Jeg vet ikke om det har noe med at når man blir fortalt at man er lik alle andre, da har man jo den ideen. Altså, jeg vokste jo opp med å tenke at jeg er lik alle andre, at jeg er norsk, jeg gjør det bra på skolen og jeg oppfyller rollen som en god nordmann. Når folk da skal påpeke at du er annerledes, da blir det veldig

sånn, men jeg trodde jeg var lik alle andre(?). Det blir på en måte en endring i hele mitt bilde av meg selv.» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

I intervjuet med Fride, undrer hun seg over hva det vil si å være norsk. Hun føler seg norsk, men omverdenens reaksjon på utseendet hennes påvirker synet hun har på seg selv. Som Fride sier, hun har vokst opp i Norge, hun snakker norsk og hun snakker dialekt, noe flere av informantene trekker fram som en sentral indikator på norskhet. I likhet med Fride er alle deltagerne i studien en del av den norske kulturen, ved at de enten er født i Norge eller kom til landet som svært små barn, og således er oppvokst i Norge. De har dermed selvsagt internalisert det norske samfunnets normer og regler på en måte som legger føringer for hvordan de opptrer og beveger seg i samfunnet. Møter med atferd som kategoriserer dem som på siden av det norske eller som ikke helt en del av det norske, leder derfor til ulike tanker om egen identitet:

«Det er på en måte ikke enighet da mellom hva jeg selv føler om meg selv og hva andre ser på meg som. Så det å være norsk synes jeg er mer komplisert enn bare det at du er ´svart`/ ´hvit`. Det er flere sider, det er ikke bare to sider. Det er på en måte et spekter da, føler jeg.» (Fride, utenlandsadoptert, 23 år)

Atifs erfaringer som norskfødt med innvandrerforeldre, fremstår i kontrast til Frides beskrivelse. Han beskriver møtet med forskjellsbehandling som noe han forventet. Han sier at han ikke blir overrasket over kommentarer eller spørsmål, som indikerer at han skiller seg fra det og de norske. At Atif ikke blir overrasket må ses i relasjon til erfaringer han forteller om fra oppveksten:

«Jeg husker da jeg vokste opp, så fikk jeg høre hjemmefra «Du er ikke norsk». Det skapes jo tidlig en identitetskrise. Selv om jeg fikk høre dette hjemmefra så følte jeg meg jo norsk. Jeg gikk på norsk skole med nordmenn rundt meg, og jeg snakket norsk. Jeg var og er veldig glad i Norge. Det er jo her jeg føler tilhørighet.» (Atif, norskfødt med innvandrerforeldre, 28 år)

Atif sier videre at han ser på seg selv som mer norsk enn noe annet, men at kontinuerlige kommentarer fra andre gjør at også han, i likhet med Fride, føler at det ikke er samsvar mellom egenopplevd norsk identitet og andre menneskers tanker om

hvem han er og hva han er. I motsetning til Fride og Atif, gir Ida uttrykk for at hun føler at hun er fra to forskjellige land. Hun forteller at fra hun var svært ung, på ulikt vis har søkt tilbake til landet hun ble adoptert fra. Foreldrene har alltid lært henne mye om hennes fødeland, og om latinamerikansk kultur, og hun opplever at hun har hatt begge kulturene i seg:

«Jeg har hatt den argentinske kulturen i meg hele livet. Mine adoptivforeldre har vært flinke til å fortelle meg hvem jeg er. Og så har jeg den norske kulturen. Noe av det beste med Norge er jo julemat og julaften. Jeg er gal etter jul.» (Ida, utenlandsadoptert, 29 år).

Hun sier likevel at kontinuerlig forskjellsbehandling og erfaringer med rasisme i Norge har bidratt til en følelse av å ikke passe helt inn i Norge. Hun har derfor alltid hatt et ønske om å finne et sted hun passer inn:

«Altså, når jeg ser meg i speilet, så ser jeg at jeg er brun, jeg er jo ikke blind, så jeg skjønner jo at jeg ikke er etnisk norsk, men når du blir minnet på som barn, fra veldig ung alder at du ikke passer inn, at du må dra tilbake til landet (du kommer fra), når du blir fysisk plaget, så søker du jo mot (landet) der du kanskje kan finne deg selv.» (Ida, utenlandsadoptert, 29 år).

For Ida, ble stedet som hun nevner i sitatet over, landet hun er adoptert fra. Hun sier blant annet at når hun er ute på reise, så er Norge bare et sted hun skal reise tilbake til, mens fødelandet hennes er hjemmet hennes. Summen av alle erfaringene med forskjellsbehandling, rasistisk fundert diskriminering og rasisme, gjør at hun aldri føler seg norsk nok.

Som vi har sett er en opplevelse av å ikke være norsk nok på bakgrunn av erfaringer med at annerledes utseende og dermed ikke helt norskhet kontinuerlig ble påpekt, var et gjennomgangstema som mange av informantene ga uttrykk for at de kjente på. Idas erfaring med å ønske seg vekk fra Norge skilte seg likevel ut blant deltagerens erfaringer.

3.6 Håndtering av hverdagsrasisme

Et gjennomgående trekk, som vi ser i beskrivelsen av studiedeltagernes erfaringer, slik de formidlet det i intervjuene, er erfaringer de har med at den hvite majoritetsbefolkningen stiller spørsmålsteget ved 'norskheten' deres, og at de i ulik grad utsettes for forskjellsbehandling på bakgrunn av ytre karakteristika som hudfarge og utseende. Denne siste delen i funnkapittelet handler om ulike måter deltagerne i studien fortalte at de forholdt seg til og håndterte rasisme og hverdagsrasisme, inkludert 'forsvarsmekanismer' som studiens deltagere benytter seg av i møte med forskjellsbehandling og rasistisk fundert diskriminering.

3.6.1 Innebygd skjold

I et tidligere avsnitt forteller Julia at hun har erfaringer med at andre, særlig den eldre generasjonen, kommer bort til henne, eksempelvis på utesteder, og innleder en samtale med å snakke engelsk til henne. Reaksjonen hennes på slik oppførsel er å kommentere tilbake «Du kan snakke norsk til meg, altså». De som har bommet med tanke på hennes evne til å snakke norsk, har deretter være raskt ute med å beklage seg. Julia sier hun kan le litt av slike situasjoner i etterkant, og poengterer at det er viktig med humor i møte med slike situasjoner. På den måten forsøker hun å ufarliggjøre det som skjedde, og unngår således at hver eneste liknende hendelse stikker. Julia sier:

«Jeg føler kanskje at jeg har et slags innebygd skjold. Dette gjelder ikke bare i forhold til rasisme, det er på mange måter sånn jeg er som person.» (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

Julia beskriver seg selv som en trygg person som har det klart for seg hvem hun er, hvor hun kommer fra (som adoptert) og hvilket hjem hun kommer fra. Hun har, som hun sier, heller ikke opplevd åpenbar eller alvorlig rasisme eller diskriminering på grunn av hudfarge. Hun forteller at hun veldig tidlig tok eierskap til det at hun har en annen hudfarge enn den hvite majoritetsbefolkningen, og at hun tror det har gjort at hun har unngått en del ubehagelige situasjoner. Julia trekker fram at hun har en sterk personlighet, hvor det å si ifra har vært førstevalget når hun har opplevd situasjoner som ikke har vært 'innafor'. Hun opplever at andre som regel lytter til det hun har å si, og retter seg etter hennes irettesettelser, dersom hun har påpekt at det de har sagt ikke har

vært greit. Hun har på den måten kunnet forklare hvorfor endel kommentarer om farge eller bakgrunn ikke er morsomme. På den måten tar hun eierskap, som hun sier, og gjør slike 'spøker' til sine egne.

Noman har i likhet med Julia opplevd situasjoner som er for milde til at han velger å kategorisere det som skjedde som rasisme. Han trekker fram at det er flere ting som gjør at det kan være utfordrende å komme med en reaksjon på atferd som kan sies å være på kanten:

Hvis man blir utsatt for noe som er litt mildt, litt på kanten så er det ikke egentlig noe man kan gjøre. Man kan ta et standpunkt, men man lager litt kvalme. Spesielt hvis det er snakk om en jobbsituasjon. Man vil bare unngå det (ubehagelige situasjoner) og fortsette. Så man lar det bare passere. (Noman, norskfødt med innvandrerforeldre, 25 år)

I likhet med Julia, trekker Noman frem personlighet som en viktig faktor for hvordan du håndterer diverse situasjoner som kan sies å være 'på kanten'. Folk har ulik terskel for hvor mye eller lite de bryr seg om slik atferd fra andre, sier han. Selv har han ikke opplevd mye rasisme eller diskriminering på bakgrunn av utseende eller hudfarge, men hevder også at dersom han har opplevd rasisme, så har han heller ikke vært klar over det. Noman blir, som nevnt over, heller ikke spesielt ukomfortabel av slike situasjoner (hvor andre for eksempel spøker med ham om at han er muslim eller slenger ut en spøk om at han er 'utlending'), men sier at andre kunne ha blitt ukomfortable i slike situasjoner, og at det er et argument for hvorfor man skal stå opp for seg selv, eller si ifra i ulike situasjoner som er 'på kanten' av hva som er 'innafor'. Enkelte er mer sensitive enn andre, og da er det på mange måter ikke greit, sier han. Dersom man gjentatte ganger i løpet av livet møter på ugreie kommentarer eller atferd relatert til utseende, vil det ikke være sunt for det mentale, sier han.

I likhet med Noman, sier Julia at det er veldig forskjellig hvordan man opplever og tolker forskjellsbehandling, rasistisk fundert diskriminering og rasisme. Hun sier at noen er mer 'vare', og at de tar ting lettere til seg. Hun tror følgelig at man da kan være mer sårbar i møte med atferd som ikke lett lar seg kategorisere eller definere, men som kan oppleves som rasistisk:

«Da er du i en mye mer utsatt posisjon, sant, enn hvis du er litt mer sånn 'Nei, det driter jeg i' og så 'Let's move on'», ikke sant - at det preller litt av og at man da heller ikke ser rasisme over alt, og i alle.» (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

Fride er en person som forteller at hun gjennomgående i løpet av livet har møtt på forskjellsbehandling og ulike former for diskriminering og rasisme. Den seneste tiden (særlig i tiden etter Black Lives Matter) er hun blitt enda mer bevisst på den problematiske måten mennesker ofte snakker til og om personer med et utseende som kan kategoriseres som 'utenlandsk'. Hun er derfor også blitt mer sensitiv overfor slik atferd, og problematiserer i større grad enn før denne måten å snakke om personer med et utseende som anses som 'utenlandsk'. Hun tar i større grad enn før 'eierskap' til det at hun har et 'annerledes' utseende, og understreker til andre at eksempelvis vitser hun forteller om seg selv, er det hun som eier.

3.6.2 Vi lærer oss til å ikke bli såra

Ajit forteller at han har et godt forhold til vennegjengen sin og at det er rom for å spøke med det meste. Han er som regel med på spøken, og bryr seg ikke noe særlig dersom de kaller han 'neger' eller spør han om han forstår det som blir sagt. Når jeg spør Ajit om andre kan tolke det vennene hans sier på en negativ måte, til tross for at Ajit selv ikke bryr seg, sier han:

«Ajit: Det er akkurat det, vet du. Det er det som kan skje. At hvis de kopper med meg på byen, at kanskje de andre utlendingene reagerer.

Marthe: Nå sa du utlendinger?

Ajit: Ja.

Marthe: Er det et ord du bruker om andre? Bruker du det om deg selv?

Ajit: Det er jo ikke bare mørkhudede. Det er generelt alle.

Marthe: Ja, for hva legger du i det?

Ajit: Da legger jeg mest, alle, utenom 'norske' da.

Marthe: Ja ...

Ajit: For jeg føler at jeg på en måte er norsk når jeg er født og oppvokst her, og jeg henger med bare 'norske' folk.

Marthe: Ja, for du føler deg norsk?

Ajit: Ja, og det tenker jeg også er årsaken da til at jeg ikke har 'brydd' meg om akkurat det der da, om å bli kalt slike ting».

At kompisene hans spøker og kaller Ajit «neger» eller spøker med om han forstår det som blir sagt, påvirker han ikke i nevneverdig grad, som han sier. Han tror det både henger sammen med at han har kjent disse kompisene siden barndommen, og hans egen følelse av norskhet. På den andre siden ville ikke Ajit selv kalt noen for «neger», og gir uttrykk for at den måten å snakke på er forbeholdt vennegjengen. Han klarer ikke helt å fastslå på hvilket tidspunkt i barndommen det ble akseptert å tulle på denne måten, det er bare slik det er blitt. Han sier:

«Kanskje det hadde vært annerledes dersom jeg hadde hengt med noen mørkhudede. Det kan jo hende de reagerer på en annen måte enn meg. Det er jo på en måte noen som ikke takler det i det hele tatt, og så har du slike som meg, som håndterer det, og som ikke bryr seg om det.» (Ajit, norskfødt med innvandrerforeldre, 24 år)

Ida, som forteller om betydelig erfaring med rasistisk relatert diskriminering, har i likhet med Ajit flere venner der det er stor toleranse for å tulle med det meste internt i gruppen. Hun forteller at hun har flest utenlandske venner, og sier de kan kalle hverandre for blant annet 'svarting', 'utlending' og 'bruning'. Den venninnen Ida har hatt lengst relasjon til er etnisk norsk og hun har sett mye av den rasismen Ida er blitt utsatt for. Ida beskriver relasjonen som trygg, og at venninnen derfor kan «[...] dra jokes og si hva hun vil. Hun kan kalle meg svarting og alt mulig, fordi det er en relasjon med trygghet». Ida reflekterer likevel over hva denne måten å snakke på gjør med både henne og andre med lignende bakgrunn. Hun stiller spørsmålsteget ved om denne måten å snakke på er noe hun har lært seg til, og om de kanskje lager humor ut av noe det egentlig ikke er så kult å tulle med:

«Hvis jeg bruker de ordene folk har brukt mot meg, så ufarliggjør jeg ordene for meg selv. Er det bra? Nei. Fordi det gjør også at vi aksepterer det fordi vi er vant til det. Jeg tror vi gjør det ubevisst for å avkriminalisere ordene og akseptere det. Og selv om vi ikke aksepterer når folk (utenfor gruppen) sier det til oss, så er det mer sånn okei, men det er ikke så krise liksom. Vi har hørt det

før, og vi sier det selv ... Eller mest det å kanskje ikke bli såra. Vi lærer oss til å ikke bli såra». (Ida, utenlandsadoptert, 29 år)

Julia har flere venner fra blant annet Pakistan og Iran (vennene er norskfødte med innvandrereforeldre), og forteller på liknende vis at flere av dem omtaler seg selv og andre med lignende bakgrunn for utlending når de tuller med hverandre eller beskriver seg selv. Julia som i likhet med Ida er utenlandsadoptert, kaller ikke seg selv utlending, men hun kan kalle andre for utlending, og reflekterer over hvorfor hun gjør det;

«Jeg tok meg selv i å si 'Ja, de er utlendinger, men de er jo født og oppvokst i Norge'. Ja, foreldrene kommer fra et annet land, men de er jo nordmenn på en måte, jeg vet ikke. Det gjør meg ingenting, men på en måte så synes jeg det kan bli litt sånn, hvis de vil identifisere seg som det (som utlending), så skal man rette seg etter det. Det tenker jeg med alt. Hvis du har lyst til å identifisere deg som 'det', så okei, da er det ditt valg». (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

Julia tenker det er mange grunner til at man velger å kalle seg utlending, men gjør et poeng av at en slik måte å snakke om seg selv og andre vil plukkes opp, og kan bidra til å i større grad 'legitimere' tanken om vi/oss og de andre. Hun sier:

«En ting er at folk utenfra ser at de ikke er herfra og sier at de er utlendinger på en måte, men de gjør det jo selv også, så da blir det en sånn «Ja, men da er det jo greit da». (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

3.7 Det er litt som med kampen for likestilling

Ved spørsmål rundt hva man som samfunn kan gjøre for å arbeide mot rasisme og hverdagsrasisme uttrykker flere av studiens deltagere at det er viktig at vi som samfunn står sammen i kampen mot rasisme:

*«**Marthe:** Det er står mye om rasisme i media for tiden. Hva tenker du om debatten som pågår?»*

***Ida:** Føler jeg har ventet på det hele livet. Samtidig, så føler jeg at jeg skal være forsiktig med å si det. Og du hører så mye, også det der 'Nå er jeg så lei, ikke*

snakk om rasisme, ikke dra rasismekortet, men vi som opplever rasisme, er også drittlei av rasisme. Jeg er veldig glad for at man har begynt å snakke om det, men det er litt som med kampen for likestilling i forhold mellom menn og kvinner. Det er samme greia med rasisme. Hvis det bare er vi som er utlendinger, hvis bare vi sier ifra, og ingen norske er med på det, eller hvis ikke nok etnisk norske er med på den kampen, så er det ingenting som kommer til å forandre seg. Det er så enkelt for en norsk, etnisk norsk, hvit person å sette seg ned i sofaen, og bare drite i det, og ikke tenke noe på det. Og det er så rart for meg, for jeg har ikke det valget. Så, jeg er veldig glad for at debatten er i gang, og så er jeg litt redd for at folk skal tro at vi går i en krig, det er jo ikke det, det er bare at jeg også ønsker å si at «Ja, jeg føler meg 100 % norsk, for jeg vet jeg er velkommen i Norge», men jeg kan dessverre ikke si det.» (Ida, utenlandsadoptert, 29 år)

I samtalen med Julia nevnes et innslag på NRK med Fredrik Solvang og Tinashe Williamson. Julia sier at hun synes det er positivt med innslag der profilerte mennesker retter fokus mot rasisme som tematikk, men sier også at:

«Det må også være vanlige mennesker som snakker om det. Alle har så forskjellige historier, men jeg tenker at man kan begynne allerede i barnehagen med å snakke om det.» (Julia, utenlandsadoptert, 30 år)

Elias mener som Ida og Julia, at kampen som pågår mot rasisme er utrolig viktig. Han konkluderer med å si:

«Det er veldig mange flotte, etnisk norske som virkelig brenner for å lukke den avstanden. Det ser jeg jo, og det gir meg håp.» (Elias, utenlandsadoptert, 26)

Kapittel 4. Resultatdiskusjon

I dette kapitlet diskuteres studiens funn. Kapitlet starter med en kort oppsummering av hovedfunnene i studien, deretter diskuteres studiens resultater med utgangspunkt i forskningsspørsmålene, og i lys av tidligere forskning og det teoretiske grunnlaget.

Formålet med studien har vært å undersøke erfaringer med rasisme blant unge norske med synlig minoritetsbakgrunn. Funn i studien viser at rasistiske uttrykk ikke primært kommer til uttrykk gjennom vold eller trusler, men gjennom subtile antagelser om at man er annerledes eller ikke 'helt norsk'. Deltagerne fant det utfordrende å definere slike subtile erfaringer som uttrykk for rasisme, og benyttet heller andre ord for å beskrive det jeg velger å referere til som hverdagsrasisme. Empirien indikerer at kontinuerlige kommentarer og spørsmål fra andre knyttet til et 'ikke klassisk norsk utseende' bidrar til at deltagerne føler seg annerledes, utenfor, og ikke 'norske nok'. Deltagerne fortalte i intervjuene at de håndterer rasisme ved å la handlingen eller ytringen passere, eller ved å ta eierskap til det som gjør dem 'annerledes'. Studiedeltagerne var enige om at vi som samfunn må stå sammen om å bekjempe rasisme. Dette gjør vi ved å anerkjenne og snakke om utfordringen med rasisme, og ved å ta inn over oss rasisme som et samfunnsproblem også i en norsk kontekst.

4.1 Motstand mot å bruke rasismetermer

For å diskutere de første to forskningsspørsmålene: 1) *Hvordan forstår unge norske med synlig minoritetsbakgrunn rasisme som begrep?* og 2) *Hva slags erfaringer og opplevelser med rasisme har unge norske med synlig minoritetsbakgrunn?* er det nyttig å diskutere forholdet mellom hva deltagerne legger i termen rasisme, og måten de snakker om egne erfaringer med fenomenet på. Å diskutere hvorfor rasismetermen - og tilstøtende termer - later til å møte motstand blant studiens deltagere, ser ut til å ligge i kjernen av hvordan hverdagsrasisme konstitueres og kommer til uttrykk i en norsk kontekst i dagens Norge.

Som beskrevet i del 3.1 definerer deltagerne rasisme som forskjellsbehandling på bakgrunn av hudfarge, utseende, etnisitet, kultur og/eller religion, og som atferd som bidrar til at man ikke har de samme mulighetene som resten av majoritetsbefolkningen. Studiedeltagernes definisjoner ligger tett opp mot, og beskriver hva man i loven omtaler som diskriminering (Diskrimineringsloven, 2018, §6, 7 og 8, gjengitt i Leirvik et al., 2023, s. 104-105). De fleste av deltagerne snakket om rasisme som konsept og fenomen på et overordnet plan, og forholdte seg til en 'avgrenset definisjon'. Denne 'definisjonen' skiller ikke mellom ulike rasismeformer (Andersson, 2022, s. 24; Bangstad & Døving, 2015, s. 10-11), men understreker hos alle alvoret som er iboende i rasismebegrepet. Deltagerne er selvsagt ikke eksperter på fagfeltet, og det er derfor

heller ikke naturlig å anta at de har inngående kjennskap til litteraturen som omhandler rasisme som fenomen. De forholder seg til egne tanker, oppfatninger og erfaringer av hva begrepet betyr. Flere av deltagerne viser imidlertid til at rasisme slik vi oppfatter og snakker om fenomenet har utspring i – og må ses i lys av – en amerikansk kontekst.

Til tross for at deltagerne forteller om ulike erfaringer med rasisme som kommer til uttrykk gjennom alt fra hatefulle ytringer til små kommentarer og spørsmål som markerer ´annerledeshet`, er det kun de mest eksplisitte erfaringene med tydelige rasistiske føringer eller uttrykk som benevnes som rasisme og grov rasisme i deltagerens beskrivelser. Termer de foretrakk for å beskrive spøker, upassende kommentarer og spørsmål med henvisning til hudfarge eller utseende var ´forskjellsbehandling`, ´utestenging`, ´ekskludering`, ´gråsome`, grenseland, og ´ikke-grei atferd`.

Sett fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv gir termene ´forskjellsbehandling`, ´utestenging`, ´ekskludering`, ´gråsome`, ´grenseland` og ´ikke-grei atferd` uttrykk for hvordan studiens deltagere fortolker og skaper mening i et landskap preget av kontinuerlige kommentarer og markering av at de ser annerledes ut. Gjennomgående benevner de altså ikke erfaringene sine som rasismeerfaringer, men benytter termer som tydeliggjør, markerer og formidler rasismeerfaringer som toner ned alvorlighets- og tydelighetsgraden av erfaringene. Språket som benyttes er utgangspunkt for meningsdannelse, og i dette tilfellet toner språket ned alvorlighetsgraden og det ubehagelige eller smertefulle ved opplevelsene. En slik språklig markering illustrerer språket og diskursens rolle i å legge føringer for og i å forme menneskets opplevelse av virkeligheten (Berger & Luckmann, 2000/1966).

I det følgende vil jeg gjøre et forsøk på å antyde årsaker til at studiens deltakere ikke benytter sterkere rasismefunderte begreper når de beskriver personlige erfaringer med diskriminering og hverdagsrasisme.

4.1.1 Rasimetermer gir assosiasjoner til ´ikke-norske` forhold

Som nevnt innledningsvis synliggjør empirien at rasisme som begrep og fenomen gir assosiasjoner til utenlandske, og særlig til amerikanske samfunnsforhold, som fremdeles er preget av sterke innslag av strukturell rasisme. Assosiasjoner til ikke norske

samfunnsforhold kommer til syne i denne studiens resultater, og er en problemstilling som også løftes fram og beskrives av nordiske samfunnsforskere (Birkelund, 2021, s. 84; Andersson, 2022, s. 21). For eksempel peker Birkelund på begrepenes klare referanse til amerikanske samfunnsforhold (2021).

Som vi så beskrevet i introduksjonen (i del 1.2.1), belyser rasismebegrepet i litteraturen det ideologiske budskapet innen et tankesett som deler mennesker inn i ulike «menneskeraser» med ulik verdi og et hierarki av egenskaper (Rogstad & Midtbøen, 2009, s. 7, gjengitt i Leirvik et al., 2023, s. 105). I en forlengelse av dette argumenterer Birkelund for at rasismebegrepet forutsetter «[...] en begrunnet argumentasjon for at «rasebegrepet» gir mening» (2021, s. 85). Dette poenget blir pekt på av deltager Fride i denne studien, som fortalte at rasisme har med ulike «menneskeraser» og verdien av dem å gjøre.

Termen rasisme later således til å gi svært negative assosiasjoner, hvilket ser ut til å reflekteres i deltagerens måte å beskrive eller definere rasisme på. Alvorlighetsgraden i overtramp som betegnes som rasisme ser ut til å være en sentral årsak til hvorfor deltagerne i hovedsak valgte å definere kun de mest tydelige og alvorlige erfaringene sine som eksempler på rasisme eller som uttrykk for grov rasisme.

Som Bangstad & Døving skriver, må rasisme alltid ses og forstås i lys av sosiale- og historiske samfunnsforhold (2015, s. 10). For rasisme er sosialt-, kulturelt- og historisk konstituert. Studiedeltagerens vegring mot å benytte rasismetermen - og til dels også av termen hverdagsrasisme – må ses i lys av at rasismetermer blant unge norske med synlige minoritetstrekk knyttes nært opp mot amerikanske samfunnsforhold. Eller for nært opp mot andre kontekster de ikke finner det naturlig å sammenligne seg med. Til tross for mange og problematiske erfaringer med markering av at en ikke er `helt norsk`, opplever deltagerne likevel ikke at rasismetermen er forenelig med egne erfaringer og med den type forskjellsbehandling som finner sted i den norske konteksten som de lever livene sine i. Som Andersson skriver preges den norske samfunnsdebatten av utsagn som: «[v]i har lite, og ikke alvorlig rasisme her til lands i forhold til USA» og «[r]asismebegrepet brukes for vidt, og bør reserveres for biologisk rasisme» (2022, s. 21). På samme måte som Andersson beskriver, ser vi at rasismeerfaringer i denne studien knyttes tett opp mot amerikanske eller andre utenlandske samfunnsforhold, og

plasserer dermed rasismetermen i en kontekst som studiedeltagerne ikke anser som relevant nok for norske samfunnsforhold.

Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv belyser således hvordan studiedeltagerne vegrer seg for å benytte rasismetermen for å beskrive sine egne erfaringer med hverdagsrasisme anno 2021. Det indikerer at i den norske konteksten hvor disse unge deltagerne lever livene sine, er det naturlig å markere en avstand til den type grov og strukturell rasisme de vet preger andre samfunn, fordi de ikke ser ut til å oppleve at det er på et så alvorlig plan at skoen primært trykker i en norsk kontekst anno 2021.

Enkelte av studiens deltagere benytter termene 'hverdagsrasisme' for å beskrive kommentarer og situasjoner de ikke føler de ikke kan beskrives som rasisme. Som flere av deltagerne ga uttrykk for må situasjonen være «stor» for at de skal kunne kalle situasjonen for rasisme. I tråd med arbeidene til (Andersson, 2022, s. 214; Døving, 2022, s. 309; Orupabo, Vassenden & Handulle, 2022, s. 319), valgte de fleste deltagerne heller ikke å benytte termene hverdagsrasisme eller mikroagresjon for å beskrive erfaringer med kontinuerlige nedsettende kommentarer eller spørsmål relatert til hudfarge eller utseende. Selv denne termen ble ikke sett på som en naturlig og relevant del av vokabularet og så ut til å bli erfart som for sterk for å beskrive egne opplevelser.

4.1.2 Betydningen av offentlige diskurs

Orupabo skriver at «Kampen om virkelighetsbeskrivelsen foregår ofte, om ikke i det skjulte, nok så implisitt i academia» (2021, s. 116). Med andre ord, hva samfunnsforskere definerer som rasisme har eller får betydning for hvordan resten av samfunnet oppfatter og forholder seg til fenomenet. Media og sosiale medier har videre et stort ansvar når det gjelder å formidle fag- og forskningsresultater. De er i betydelig grad med på å forme hvordan vi oppfatter og erfarer virkeligheten i dagens samfunn. Sosialkonstruksjonismen beskriver nettopp hvordan offentlig diskurs kontinuerlig skaper og gjenskaper den virkeligheten mennesker lever i og preger menneskers holdninger og handlinger (Berger & Luckmann, 2002/1966). De siste 20 årene har norske medier dekket rasismetematikk på varierende måter, og siden 2020 har hverdagsrasisme vært et sentralt konsept i den norske samfunnsdiskursen (Retriever, 2020, s. 52). Til tross for at rasisme og hverdagsrasisme i langt hyppigere grad har blitt diskutert i media de siste årene, også i forhold til det norske samfunnet, er det tydelig ut

fra studiens funn at alle termer relatert til rasisme - som for eksempel rasialisering, mikroagresjon og hverdagsrasisme - og ikke minst selve termen rasisme - likevel ikke oppleves som naturlig og møter motstand hos studiedeltagerne.

Termene – rasialisering, mikroagresjon og hverdagsrasisme — ser heller ikke ut til å være godt kjent, og det kan se ut som om deltagerne til dels mangler et godt og kjent vokabular for å beskrive erfaringer sine med forskjellsbehandling av den typen beskrevet i denne oppgaven. Harlap og deltagerne i hennes studie gir uttrykk for nettopp dette, her med henvisning til terminologi konstruert og utviklet i USA:

Både jeg som forsker og ungdommen må benytte oss av teorier/språk fra USA og andre steder, som kanskje ikke alltid passer så godt på vår virkelighet. (2022, s. 375)

En annen plausibel forklaring på hvorfor deltagerne opplever at rasismetermen ikke fungerer i en norsk kontekst anno 2020 kan ses i lys av det norske mediebildet, som ikke bare henviser til kronikker som peker på at politiet 'beskytter' høyreekstreme grupperinger (Gangås, 2022), men også i lys av nettaviser som formidler tvilsomt budskap (Trædal, 2018). Videre så vi hvordan saken med Atle Antonsen og Sumaya Jirde Ali, hvor Antonsen ytret at Ali er «for mørkhudet» til å være på utestedet, endte med en henleggelse på bevisets stilling (Hjellen, 2022). Et interessant spørsmål er hva det gjør med deltageres forståelse av rasisme som begrep og fenomen når de ser at rasistiske ytringer og atferd får (tilsynelatende) og relativt fritt spillerom. Det finnes naturligvis stemmer som peker på den iboende rasismen i alle de tre situasjonene som nevnes ovenfor. På den annen side sier situasjonene noe om det norske ytrings- og handlingsrommet, som kan sies å være relativt åpent. Dette speiles i både rettsapparatets håndtering av hatefulle handlinger og ytringer, men også i måten deltagerne snakker om begrepet og fenomenet rasisme på.

Videre retter «Rasisme i Norge» søkelys mot rasisme i en norsk kontekst. Det kan likevel se ut til at det er de mer uttalte rasismeformene som også her vies mest oppmerksomhet. Deltagerne i studien har vokst opp med, og følger med på ulike debatter slik de formidles i sosiale medier og av det norske mediebildet. Det var ingen av deltagerne som fortalte at de følger Instagramkontoen «Rasisme i Norge», men flere

ga uttrykk for at de får informasjon om rasisme også gjennom sosiale medier. Dette er et eksempel på en relativt stor plattform på Instagram som tar for seg og belyser rasisme sett i lys av en norsk kontekst. Plattformen har også en relativt stor «følgerskare».

Sosiale medier er en viktig del av hvordan deltagerne i studien konstituerer sin virkelighet, og kan ha hatt betydning i måten de snakket om fenomenet på.

I tillegg til at deltagerne opplevde at rasismebegrepet ble for sterkt å benytte på egne erfaringer, er det altså også mulig at en del av forklaringen er at de mangler et språk som oppleves som rikt og relevant for å beskrive årsaken bak forskjellsbehandlingen.

4.1.3 Når intensjonen er god er ikke atferden rasistisk

En annen plausibel forklaring på at studiedeltagerne ikke definerte rasialiserende atferd som uttrykk for rasisme, er at rasisme gjennomgående ble assosiert med atferd der avsenderens intensjon er dårlig. I sin fortolkning tilla deltagerne intensjonen bak utsagn og handling avgjørende vekt. Flere av studiens deltagere ga uttrykk for at det er ubehagelig og ikke akseptabelt å definere adferd som rasistisk når den kommer fra personer som en antar ikke vil dem vondt. En konstruksjon der deltagerne uttrykker at rasialiserende atferd er ikke-rasistisk når de fortolker intensjonen som god, eller i alle fall ikke som dårlig, er et interessant uttrykk for hvordan rasisme konstitueres og gis mening i dagens Norge.

Tigervalle & Hübinette (2010), Thorsen (2017) og Leirvik et al. (2023) formidler lignende funn i sine studier som inkluderer utenlandsadopterte, dansk- eller norskfødte fødte med innvandrerforeldre, og innvandrere. Utenlandsadopterte deltagere i studien til Leirvik et al. kategoriserte en hendelse som et uttrykk for rasisme dersom det var tydelig at det som ble ytret var ment negativt eller sårende. Flere av deltagerne i Leirviks studie ga imidlertid uttrykk for at selv om intensjonen i utgangspunktet ikke var vondt ment, var summen av erfaringer med forskjellsbehandling utgangspunktet for at også ytringer som ikke var ment sårende i noen tilfeller kunne tilskrives merkelappene diskriminering eller rasisme. Leirvik med kolleger fant videre at «[...] kontekst, hvem som spør, og måten man spør på (tonelyd og ordlyd) [...]» (2021, s. 62) var faktorer som hadde betydning for om deltagerne kategoriserte en situasjon som et uttrykk for rasisme eller ei. I min studie så vi at en av deltagerne presenterte det intensjonelle bak rasialiserende atferd:

Hvis intensjonen er vond så føler jeg det er rasisme, hvis den ikke er det så tar jeg det ikke som rasisme. Det er veldig mange som sier ting uten å mene det vondt, men de vet bare ikke bedre. (norskfødt med innvandrerforeldre, 25 år)

Betydningen av får en noe annen dimensjon i arbeidet til Thorsen som i sin studie av danske universitetsstudenter med og uten synlig minoritetsbakgrunn finner at diskriminerende atferd ikke alltid er tuftet på dårlig velvilje. Hun peker på den strukturelle siden ved rasisme altså forskjellsbehandling som er tuftet i samfunnets strukturer - kan forekomme utilsiktet, også blant individer som har gode intensjoner, og som ikke har til hensikt å utøve diskriminerende atferd (2017, s. 214).

Fleras peker på en annen side når han/ hun skriver at «[...] det som teller som rasisme ikke er avhengig av gjerningsmannens hensikt, men av mottakerens levde opplevelse i de spesielle omstendighetene i den gitte situasjonen» (2016, gjengitt i Harlap, 2022, s. 146). Dette er et viktig poeng. Man bør som forsker i utgangspunktet tillegge deltagerens utsagt betydelig vekt. Når jeg i diskusjonen reflekterer rundt hvorfor deltagerne i studien velger å ikke benytte rasismetermer i beskrivelsen av egne erfaringer med forskjellsbehandling, må jeg selvsagt også være åpen for er at det ikke er sikkert at slike opplevelser tillegges like stor vekt og går inn på dem i fullt så stor grad som jeg tror. En rekke utsagn som kan tolkes i den retning, ved at deltagerne kontinuerlig tonet ned betydningen av erfaringene. På den annen side var det mange deltagerne som understreket det problematiske og belastende ved den kontinuerlige markeringen av at en ikke er helt norsk. Dette aspektet diskuteres videre med utgangspunkt i egen posisjonering i feltet i metoderefleksjonen.

4.1.4 Hverdagsrasismens 'normalitet'

En ytterligere fortolkning av mangelen på bruk av rasismetermer, er at deltagerne i studien ser på erfaringer med hverdagsrasisme som relativt 'normalt'. Det ser ut til å være legitimt å tolke funnene i en retning som indikerer at deltagerne internaliserer den 'hvite' majoritetsbefolkningens syn på 'hvem de er' og 'hva de er' for de ser helt faktisk annerledes ut enn majoritetsbefolkningen og 'er derfor ikke helt norske'. Dersom denne type dynamikk gjør seg gjeldende, vil det ikke være helt naturlig å definere 'små', ikke-tydelige og 'mindre alvorlige' situasjoner som rasisme. Den vil heller kategoriseres som

en til en viss grad - 'naturlig' markering av forskjellighet, annerledeshet og ikke norskhet.

4.2 Majoritetens definisjonsmakt

I den neste delen gjør jeg forsøk på å kort diskutere forskningsspørsmålene: 3) *Hvordan påvirker erfaringer med rasisme selvbylde og identitet?* 4) *Hvordan håndterer unge norske med synlig minoritetsbakgrunn rasisme?*

4.2.1 'Ikke-hvitt' utseende assosieres med innvandrere og utlendinger

Hübinette & Tigervall (2009, s. 349) skriver interessant i sin studie at den hvite svenske majoritetsbefolkningen ikke evner å skille mellom «rase» og etnisitet, da et 'ikke-hvitt' utseende nesten alltid ser ut til å gi assosiasjoner til 'ikke-svenske' grupperinger. Forfatterne skriver at de sosialt konstruerte enhetene «rase» og «etnisitet» med andre ord framstår som uadskillelige. Sammen med den svenske konteksten, hvor svenskhet er så nært knyttet til hvithet, skaper det ifølge artikkelforfatterne betydelige problemer for utenlandsadopterte og deres familier i hverdagen (Hübinette & Tigervall, 2009, s. 349). I studien til Leirvik et al. (2021, s. 8) fortalte de utenlandsadopterte deltagerne om erfaringer med at fremmede antar at de er utlendinger eller innvandrere. Deltagerne opplevde det å bli tilskrevet en annen identitet enn norsk som ubehagelig ettersom utlending/innvandrer ofte knyttes til en stigmatisert sosial identitet (2021, s. 104). Ida, en av deltagerne i min studie, ga for eksempel uttrykk for hvordan det å være brun assosieres med utlendinger eller det å være utenlandsk, og at det ikke alltid er så greit. I likhet med deltagerne i Leirvik et al.s studie, gir også deltagerne i min studie uttrykk for at det ikke dreier seg om at synet deres på innvandrere er negativt, men at det handler om «[...] hvordan de opplever at storsamfunnet ser på innvandrere» (2023, s. 122).

Nedsettende ord som «svarting», «bruning», «utlending» eller «neger», er ord studiedeltagerne har blitt kalt av venner, og ord de til dels bruker om seg selv og andre på en spøkefull eller vennskapelig måte i samhandling med nære venner og familie. Flere av studiens deltagere ser på bruken av slike termer som en måte å 'ufarliggjøre' dem på. Enkelte forteller at denne måten å snakke på er en måte å forberede seg på og håndtere diskriminerende og rasistiske situasjoner. Ajit, som også har bakgrunn som norskfødt med innvandrerforeldre, kaller seg selv for utlending. Han blir også kalt

utlending og «neger» av venner, men bryr seg ikke om det sier han, for han føler seg såpass norsk. Julia, som er utenlandsadoptert, kaller vennene sine som er født og oppvokst i Norge for utlendinger. Hun kaller ikke seg selv det i motsetning til Ajit. Enkelte av studiens deltagere reflekterte imidlertid over hva denne måten å snakke på gjør med deres identitet som norsk. Julia hevder for eksempel at denne måten å snakke på bidrar til å skape et enda større skille mellom «minoritet» / «majoritet» og «oss» / «dem, de andre». En av studiedeltagerne sa for eksempel at når den hvite majoritetsbefolkningen hører at synlige minoriteter snakker om seg selv på den måten, vil de tenke at det er greit dersom de benytter de samme ordene overfor personer med synlig minoritetsbakgrunn.

For Noman, en av deltagerne i min studie, er det ikke en stor greie å bli kalt utlending. Han blir heller ikke spesielt ukomfortabel, og sier «It is what it is». Noman har i likhet med Atif bakgrunn som norskfødt med innvandrerforeldre, men Atif sier til forskjell fra Noman at det å bli assosiert med, eller kalt utlending av pasienter som han fra tid til annen blir på legekantoret er ubehagelig, og ikke minst unødvendig. Julia håndterer situasjoner med hva jeg benevner som hverdagsrasisme med å si ifra til den eller de som ytrer ting som ikke er 'innafor'. Noman lar ubehagelige situasjoner passere, men reflekterer rundt hvorfor det er viktig å si ifra i møte med situasjoner som han sier er for milde til å kunne kategorisere som rasisme. Noman refererer slik jeg ser det til hverdagsrasisme når han sier at enkelte som er mer sensitive enn ham vil få problemer med den psykiske helsen sin i møte med kontinuerlige kommentarer som baserer seg på utseende. Det er nettopp summen av erfaringer som bidrar til hverdagsrasisme (Andersson, 2022, s. 309). Fride er en av dem som forteller om omfattende erfaringer med hverdagsrasisme, og at hun særlig i tiden etter Black Lives Matter er blitt mer bevisst problematiske måter andre snakker på. Hun tar i likhet med Julia eierskap til det som gjør henne annerledes, og viser nå tydelig til omverdenen at vitser hun sier om seg selv er forbeholdt henne å bruke.

Empirien viser videre at Fride ikke opplever foreldrenes velmente kommentarer om at hun er lik 'alle andre' som hjelp. Enkelte av de utenlandsadopterte i Leirvik et al. sin studie sier i tråd med hva Fride sier, at de opplever at foreldrene ikke har samme bakgrunn som dem, og at det derfor vil være vanskelig for foreldrene å sette seg inn i erfaringer de har med forskjellsbehandling. Enkelte av deltagerne i Leirvik et al. sin

studie sier at de ikke snakker med foreldrene sine om erfaringene sine med rasisme (2023, s. 120). I motsetning til Fride og enkelte av deltagerne i Leirvik et al. sin studie, hevder deltager Julia at hun er trygg på bakgrunnen sin (som adoptert), og at hun vet hvilket hjem hun kommer fra. Slik jeg tolker Julia kan hun i motsetning til enkelte av deltagerne i Leirvik et al. sin studie snakke med foreldrene sine om erfaringer med forskjellsbehandling og rasisme. Til tross for at 37% av deltagerne i studien til Leirvik et al. sier de ikke snakker med noen om rasismeerfaringer, forteller 40% at de snakker med foreldrene sine om slike erfaringer. Funnene i studien til Leirvik et al. samsvarer med hvordan jeg tolker Julias forhold til sin familie: Leirvik et al. sine deltagere forteller at adoptivforeldrene møter dem med anerkjennelse og forståelse, og at de er viktige når det kommer til hvordan de håndterer erfaringer med forskjellsbehandling, diskriminering og rasisme (2021, s. 139-141). Atif, som har bakgrunn som norskfødt med innvandrerforeldre får ikke den samme støtten fra sine foreldre. Hans foreldre fortalte han fra tidlig alder av at han ikke er norsk. Til tross for at foreldrene sa til han at han ikke er norsk, føler Atif seg norsk. En slik mangel på samsvar med tanke på hvordan de skal forholde seg til henholdsvis en norsk eller ikke norsk identitet belyses i fortellingene til flere av ungdommene som har foreldre med migrantbakgrunn.

Laura, som er norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder føler seg norsk, og blir veldig overrasket i møte med forskjellsbehandling og rasisme. Det er veldig uventet, gir hun uttrykk for. Laura fortalte om foreldrene sine som er åpenlyst rasistiske, og at de kaller andre for nedlatende ord som «svarting» og «neger». Dette er ord Laura tidligere har brukt for å beskrive andre, men er ikke ord hun bruker for å beskrive seg selv. Slik jeg tolker Lauras foreldre, gjennom Lauras fortellinger, så ser Lauras foreldre på seg selv og Laura som en del av majoritetsbefolkningen, mens andre som tilhører en innvandrerkategori som utlendinger. Dette kan kanskje være en av (de mer uheldige) måtene Laura tidligere distanserte seg selv fra å bli assosiert med utlending/innvandrer.

4.2.3 Internalisert rasisme

Å benytte nedsettende ord om seg selv og andre i hverdagslig samhandling kan også være et uttrykk for internalisert rasisme. David et al. (2019) hevder internalisert rasisme referer til en prosess hvor mennesker som opplever diskriminering og rasisme ubevisst aksepterer negative holdninger og atferd som rettes mot dem. Artikkelforfatterne hevder

at internalisert rasisme er en naturlig konsekvens av å leve i et samfunn som opprettholder fordommer, stereotypier og diskriminering (David et al., 2019, s. 1071-1076).

I funnene i denne oppgaven ser det ut til at internalisert rasisme kommer til uttrykk på flere måter. Ajit forteller at han blir kalt «neger» av nære venner. Dette er noe han har blitt vant til og aksepterer. Han forteller likevel at han ikke ville kalt andre for «neger» og han erkjenner gjennom dette at termen er rasistisk. Gullestad beskriver hvordan negative betegnelser har blitt tatt tilbake av utsatte minoritetsgrupper. Hun refererer blant annet til sosiolog Kjetil Rolness som ytret: «Hvorfor ikke anerkjente problemordet, og gi det en nøytral eller positiv betydning [...]?» (2002, s. 204). Gullestad problematiserer negative betegnelser, og sier strategien tvinger «[...] den enkelte til å gå rundt og primært være sin hudfarge» (2002, s. 204). Når Ajit aksepterer å bli kalt «neger» av nære venner, er det ikke utenkelig at han gjør det for å slippe å måtte stå til ansvar for å kalle noen for «rasist». Som Gullestad skriver, kan ønsket om å slippe «neger» benevnelsen, bidra til en rekke anklager fra den som utsetter dem for slik atferd, som blant annet at man anklages for å være rasist. Som også Helland poengterer, oppfattes det som en dyp fornærmelse å bli kalt rasist (2019, s. 11). Ajit forteller videre at han at han ser på seg selv som norsk, men når han snakker om seg selv, omtaler han seg likevel som «utlending». Det er flere av studiens deltagere som omtaler seg selv som-utlending. En tolkning kan være at utlendingstermen for enkelte har blitt et såkalt uproblematisk ord; slik Gullestad skriver (2002, s. 205), men som på den andre siden kanskje bidrar til å skape eller opprettholde større forskjeller mellom «majoritet» / «minoritet» enn deltagerne faktisk er klar over og ønsker.

I et annet glimt fra empiridelen av oppgaven forteller Atif om en situasjon der han mistenker at han ble undersøkt av sivilt politi på bakgrunn av utseende. Situasjonen Atif beskriver indikerer at til tross for en tilsynelatende problematisk politisjekk av en tilfeldig togpassasjer på Oslo S, utviser han betydelig forståelse for oppførselen til politibetjenten. Historien Atif forteller ligner en av fortellingene som blir fortalt av en deltager i studien til Diallo (2022, s. 368) der studiedeltageren forteller om lillebroren sin, som aksepterer rasialisering av politiet, og som anser det som 'normalt':

Når du har en lillebror som kommer hjem og sier «ja, jeg ble stoppet av politiet

tre ganger i dag ass, men du veit jeg er svart» Wauw. Altså it's all good, skjønner du, det er liksom en sånn, *the new normality, is this* (2022, s. 368).

I eget materiale finner vi liknende eksempler som indikert over. Gullestad og Diallo peker begge på en dynamikk som handler om måter å internalisere rasisme på. Det vil si å gjøre majoritetsbefolkningens tanker og oppfatninger til sin egen på en måte som umiddelbart kan se ut til å ufarliggjøre problemet. På lengre sikt bør man imidlertid stille spørsmål ved om en slik dynamikk eller strategi er klok med tanke på jobben for aksept for forskjellighet og ikke minst i kampen mot rasisme.

4.3 Hvordan kan vi som samfunn bekjempe rasisme?

Helt til slutt diskuteres kort problemstillingen 5) *Hvordan kan samfunn bekjempe rasisme?*

Denne studiens deltagere opplever at det særlig er den «eldre» generasjonen som markerer utseendet deres på måter som de ikke er komfortable med. De beskriver den «yngre» generasjonen som en generasjon som virker å være mer opplyst og vant til at nordmenn kommer i alle slags «farger». De virker å være av den oppfatning at den «yngre» generasjonen i større grad enn den «eldre», følger offentlige diskurs som belyser hvordan rasisme og hverdagsrasisme erfares som problematisk av synlige minoriteter. Unge har i dag flere venner som har en annen bakgrunn enn dem selv, noe som ifølge forskning bidrar til å viske ut forskjeller mellom ulike kategorier mennesker, og gjør at «vi» (majoritet og minoritet) blir mer like (Døving, 2022). I en norsk kontekst på 2020 tallet blir det også stadig mer politisk ukorrekt å ytre seg rasistisk.

Studiedeltagernes erfaringer, og deres håp om at samfunnet vil styrke kampen mot rasisme viser likevel med all tydelighet at man også i en norsk kontekst har en lang vei å gå.

Kapittel 5. Metodediskusjon

Denne studien har hatt som fokus erfaringer med rasisme blant unge norske med synlig minoritetsbakgrunn. Studien har lagt vekt på erfaringer med hverdagsrasisme, primært fordi det var hva jeg betegner som hverdagsrasisme deltagerne fortalte mest om.

Erfaringer med hverdagsrasisme er et felt det tidligere har blitt forsket lite på i en norsk kontekst. Jeg har ikke funnet andre studier som inkluderer utenlandsadopterte, norskfødte med innvandrerforeldre, og norskfødte med en norskfødt- og en innvandrerforelder som deltagere i en studie som undersøker erfaringer med hverdagsrasisme. Som sagt innledningsvis er dette potensielt interessant siden en i en slik studie kan fokusere på forskjellsbehandling basert på utseende. Fokuset for oppgaven har vært å undersøke hvilke erfaringer disse tre kategoriene har til felles og hva de eventuelt snakker ulikt om.

Som beskrevet i metodekapittelet inkluderte studien totalt ni personer. Kvale & Brinkmann (2015, s. 148) skriver «[...] intervju så mange personer som trengs for å finne ut det du trenger å vite». Et for lite utvalg kan være problematisk fordi man lærer for lite om fenomenet som undersøkes, og det kan være vanskelig å finne tematikker som går igjen, og som ser ut til å danne substansielle mønstre i materialet. På den annen side kan et for stort utvalg gjøre analysen av det empiriske materialet til en uoverkommelig oppgave. Konsekvensene av et utvalg som er for stort kan være tap av kvalitet, ved at man ikke klarer å gjennomføre en grundig nok gjennomgang av datamaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015). I arbeidet med denne studien opplevde jeg at tematikker gikk igjen i intervjuene, men også at det dukket opp nye elementer og nyanser, det vil si, nye måter å snakke om det samme på. De store hovedtematikkene gikk igjen på tvers av de ulike kategoriene deltagere. Jeg opplevde alle intervjuene som informative og innholdsrike. Det er imidlertid sannsynlig at ved å inkludere enda flere deltagere kunne jeg ha fanget opp andre tematikker og enda flere nyanser innen de beskrevne tematikkene. Dette ville særlig være tilfelle dersom man intervjuet mennesker med et annet aldersspenn.

I perioden med å rekruttere deltagere tok en mann i midten av 30-årene kontakt, og uttrykte interesse for å delta. Han hadde sett henvendelsen som jeg hadde lagt ut på Adopsjonsforum. I eposten uttrykte vedkommende tanker og erfaringer med utenlandsadopsjon som ikke var en del av min studies hovedfokus. Mannen var også eldre enn alderssegmentet jeg ønsket å inkludere i studien. Til tross for at vedkommende antagelig kunne bidratt med relevante historier om erfaringer med rasisme, valgte jeg derfor å utelate denne personen fra studien. Jeg hadde på dette

tidspunktet allerede flere relevante deltagere å velge mellom som innfridde inklusjonskriteriene.

Videre er det viktig å reflektere rundt egen posisjonering i forhold til feltet en studerer. Andersson sier «Forskeren velger ofte temaer som de selv er opptatt av, og i samfunnsforskningen er det mange som er opptatt av temaer som berører ulikhet og urettferdighet» (2022, s. 22). Studien befinner seg godt innenfor den fortolkende tradisjon som erkjenner at fullstendig nøytralitet ikke finnes (Tjora, 2017). Dette gjelder selvsagt også i denne studien.

I det følgende vil jeg kort gjøre rede for sider ved egen bakgrunn som jeg mener har hatt en viss innvirkning på hvordan jeg har jobbet med denne studien. Jeg er en ung norsk kvinne (29 år gammel) som har tatt utdanning i Norge, men også i Australia (engelsk språk og litteratur) og i Israel (deler av sykepleierutdanningen). Jeg er opptatt av globalisering, og er interessert i kulturens innvirkning på hvem vi er og hva slags samfunn vi lever i. Jeg har jeg tatt utdanning innen både engelsk språk og kultur, jeg har en Bachelor i sykepleie og (forhåpentligvis) snart en Master i helse og samfunn. Det siste året har jeg arbeidet for utlendingsforvaltningen, en organisasjon som forvalter statens lover og regler i arbeidet med å sikre utenlandske i Norge en rettferdig saksbehandlingsprosess.

Jeg har så lenge jeg kan huske vært opptatt av at alle mennesker – uavhengig av bakgrunn – skal ha like muligheter og rettigheter. Erfaringene og kunnskapen jeg sitter på er mangefasettert og sammensatt, og har trolig hatt en viss innvirkning på hvilke valg jeg har tatt i relasjon til denne masteroppgaven. Jeg vil aldri kunne være nøytral til tematikken, men har forsøkt å legge til side tidligere erfaringer og antagelser, og har forsøkt å møte deltagerne i studien åpent og interessert. Mye av det som ble fortalt overrasket og forundret meg, og jeg har lært mye nytt om hverdagsrasisme i studiens forløp.

Jeg befinner meg i samme aldersgruppe som flere av studiens deltagere. Vi har derfor til felles at vi befinner oss på et punkt i livet der flere av oss fortsatt er studenter, og/eller er i en etableringsfase. Som sykepleier er jeg vant til å snakke om utfordrende tematikker med mennesker i sårbare situasjoner. Personlige egenskaper, og ferdigheter

innen kommunikasjon vil videre alltid ha en viss innvirkning med å forme dynamikken i intervjusituasjonen og innholdet i intervjuene. Jeg anser meg selv som en rolig og imøtekommende person, noe som kan ha bidratt til at jeg har etablert tillit. Til tross for en opplevelse av ro og tillit i intervjusettingen, er det langt fra sikkert at studiedeltagerne har delt sine innerste eller vondeste erfaringer med rasisme med meg. Jeg er en uerfaren forsker, og kan muligens i enkelte situasjoner ha framstått som litt nervøs eller usikker. Likevel har alle delt mange og sterke erfaringer fra eget liv. Malterud peker på deling av konkrete historier fra eget liv som de mest solide empiriske dataene (2017, s. 70). Enkelte deltagere var svært direkte, åpne og personlige når de delte sine rasismeerfaringer, mens andre var mer generelle i sine betraktninger, og fortalte og reflekterte primært om rasisme som fenomen på et mer overordnet plan. Jeg opplevde likevel at begge deler var lærerikt og informativt for studien.

For å sikre at jeg hadde forstått hva deltagerne hadde fortalt spurte jeg deltagerne spørsmål som: «Du fortalte ... Forstår jeg deg korrekt når du sier ...?», og «Kan du si noe mer om ...?». Ved å stille slike oppfølgingsspørsmål under intervjuene forsøkte jeg å bidra til at materialet i størst mulig grad skulle representere en felles forståelse mellom deltagerne og meg som forsker. Dette bidrar til å styrke en kvalitativ studies gyldighet. Til tross for at jeg stilte oppfølgingsspørsmål med oppklarende hensikt, er jeg åpen for at deltagerne enkelte ganger har tillagt innholdet en noe annen vekt eller mening enn det jeg har oppfattet. En praksis hvor forskeren sjekker om hun har forstått hva deltageren mener, vil uansett kunne bidra til å minske misforståelser mellom meg som forsker og studiedeltagerne, og refereres av Malterud til som 'dialogisk validering' (2017, s. 193).

Videre utgjør det sosialkonstruksjonistiske perspektiv et viktig utgangspunkt for i min forståelse og fortolkning av rasisme slik fenomenet fremkom i intervjuene. Ved at jeg har vokst opp i samme land som studiedeltagerne er det sannsynlig at vi deler mye felles oppfatninger rundt samfunnsmessige føringer rundt hva rasisme er og ikke er. Det er likevel sannsynlig at hva jeg legger i termen rasisme, er noe ulikt hva studiens deltagere tolker rasisme som, ettersom studiens deltagere er annerledes posisjonert i forholdet til både konseptet og fenomenet rasisme. Fenomenet er alltid sosialt konstruert i både en større samfunnsmessig kontekst og i en mikrososiallogisk kontekst der ulike kategorier mennesker vil være ulike posisjonert (eller situert) vis a vis fenomenet.

Sosialkonstruksjonismen peker på hvem som har definisjonsmakt i ulike sosiale kontekster. I resultatdiskusjonen trekker jeg på Gullestad (2002) for å belyse hvordan den 'hvite' majoritetsbefolkningen har makt til å definere hvem, og ikke minst hva «de andre» / synlige minoriteter er. Majoritetens definisjonsmakt kommer til uttrykk i denne studien ikke ved hvordan rasisme defineres, men hvordan deltagerne i studien forholdte seg til denne strenge definisjonen ved å markere at egne erfaringer primært ligger utenfor domenet rasisme. Ved å gjøre alvorlige forsøk på å la studiedeltagernes erfaringer, opplevelser og meninger komme til uttrykk og så kontekstuellet som jeg har fått til med tanke på at studien er basert på intervjuer og ikke på observasjoner har jeg forsøkt å styrke studiens pålitelighet.

Jeg har reflektert en del over om jeg, i kraft av den jeg er, på legitimt vis kan skrive om rasisme. Tidlig i prosjektet fikk jeg spørsmål som: «Hvorfor ønsker du å skrive om dette temaet? Du tilhører jo ikke kategorien som blir utsatt for rasisme». Med det mente vedkommende at jeg ikke har minoritetsbakgrunn, og at jeg personlig ikke kan ha vært utsatt for rasisme. La meg først bemerke at det selvsagt er helt riktig at jeg aldri har opplevd rasisme, og således ikke kan sette meg fullt ut inn i opplevelsene og erfaringene deltagerne formidler. Jeg har imidlertid opplevd å bli utsatt for utestenging og forskjellsbehandling. Jeg har således personlige erfaringer som kanskje kan bringe fram følelser som jeg tror kan likne på det deltagerne formidler, uten at jeg selvsagt kan være sikker.

Deltagerne har hatt vonde og personlige erfaringer som det er vanskelig å snakke om. Når man åpner seg for andre mennesker som ikke har hatt samme erfaringer vil man føle at man må fortelle og forklare i detalj hva man har opplevd for den andre, uten at man opplever at den andre part kan forstå fullt ut. Deltagerne i studien til Kaur gir interessant uttrykk for at de ser på hennes (forskers) minoritetsbakgrunn som positivt, og at det hadde betydning for hvor åpne de opplevde de kunne være (2021, s. 38-39). Det er naturlig å tenke seg at de som har deltatt i min studie har hatt erfaringer de ikke har ønsket å fortelle om, enkelte situasjoner de kanskje ikke har klart å dele, i tillegg til erfaringer de kanskje ikke var seg bevisst fordi det ikke er en person med synlig minoritetsbakgrunn som har intervjuet dem. Det er likevel viktig å understreke at de som deltok i studien utelukkende var positive til at jeg valgte å skrive om temaet. Flere

understreket at dette er en tematikk og et fenomen vi må stå sammen om å bekjempe og som de satte pris på å snakke om.

Funnene i denne studien kan ikke sies å være representativt for andre med bakgrunn som utenlandsadoptert, norskfødt med innvandrerforeldre, eller norskfødt- men en norskfødt og en innvandrerforelder. Malterud skriver: «[...] i en kvalitativ studie skal vi verken tro eller påstå at våre funn har samme overførbarhet til en populasjon som vi kan oppnå med det epidemiologisk design» (2017, s. 66). Studien hadde totalt kun 9 deltagere, og kun en person med bakgrunn som norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder. Jeg har videre kun hatt en samtale med hver av dem, og en oppfølgingssamtale med to av deltagerne. Dette kan ses på som en svakhet ved studien. Likevel vil jeg argumentere for at det er sannsynlig at studiens funn har relativt stor overføringsverdi til andre unge norske med synlig minoritetsbakgrunn i Norge i dag. Det er betydelig samsvar mellom funnene i denne studien og i tilstøtende litteratur samt med hva som publiseres i medier og sosiale medier noe som styrker argumentet om funnenes relevans og overføringsverdi.

Studien har videre enkelte funn som ikke har vært belyst i betydelig grad i den eksisterende litteraturen. Deltagernes nedtoning av egne erfaringer som rasisme, men heller som erfaringer med forskjellsbehandling er en indikasjon på hverdagsrasisme som ´normalisert` og som ´internalisert rasisme`. At studien har bidratt med å generere kunnskap rundt internalisert rasisme - slik dette kommer til uttrykk blant unge norske med synlig minoritetsbakgrunn i Norge tidlig på 2020 tallet- kan være en styrke ved denne studien.

Kapittel 6. Konklusjon

I denne studien har jeg undersøkt et utvalg av unge norske med synlig minoritetsbakgrunns erfaringer med rasisme og hverdagsrasisme. Studien finner at deltagerne utsettes for ulike former for forskjellsbehandling, men at erfaringer med hverdagsrasisme er blant de mest framtrepende. Flere av deltagerne fortalte imidlertid også om overtydelige erfaringer med rasisme, som kom til uttrykk i form av blant annet hatefulle ytringer. Deltagerne formidler at summen av erfaringer med subtil forskjellsbehandling og hverdagsrasisme er krevende, også i Norge på 2020-tallet. Slike erfaringer bidrar til en følelse av å ikke være ´norsk nok`. Deltagerne håndterer

hverdagsrasisme ved å enten si ifra, ta eierskap til det som gjør dem annerledes, eller ved å la ytringen passere uimotsagt. Felles for alle deltagerne var at de mente at samfunnet har et ansvar når det kommer til å bekjempe synlige minoriteters erfaringer med rasisme.

Studiens funn ble diskutert gjennom bruk av teori og faglitteratur. Kapittel peker på at det er utfordrende å benytte rasismetermer i en norsk kontekst anno 2020-tallet. Dette kan ses i sammenheng med at termene knyttes nært opp mot den amerikanske konteksten, og er termer som for deltagerne ikke gir `helt` mening å benytte i den norske konteksten, hvor ytringsfrihet står sterkt, og hvor rasismeparagrafen kan sies å sjelden benyttes. Det kan videre se ut til at hverdagsrasisme er noe som for mange er en relativt normalisert erfaring, og en erfaring som på sett og vis bidrar til internalisert rasisme ved at deltagerne benytter negativt ladede termer om seg selv. Et annet perspektiv i fortolkningen av hvorfor deltagerne ikke benyttet rasismetermen er at det er utfordrende å definere atferd som de vet (eller i det minste tror) ikke er vondt ment, som rasisme. På den andre siden peker deltagerne på at det gjerne er den eldre generasjonen som utsetter dem for rasistiske erfaringer, mens venner bidrar til å minske forskjellene mellom «oss» og «dem». Studiens resultater og diskusjon ble kontinuerlig sett i lys av sosialkonstruksjonistisk tenkning, som sier noe om hvordan virkeligheten subjektivt oppfattes.

Vi har i Norge fortsatt en lang vei å gå, men flere studier som undersøker hvordan rasisme og særlig hverdagsrasisme kommer til uttrykk i den norske konteksten, kan kanskje bidra til at færre mennesker med synlig minoritetsbakgrunn opplever rasisme i sine hverdagsliv.

Litteraturliste

Andersson, M. (2018). Race: A Contested and Travelling Concept. I H. Leiulfstrud & P. Sohlberg (Red.), *Concepts in Action: Conceptual Constructionism* (s. 284-301). Brill.

Andersson, M. (2022). *Rasisme: En innføring*. Fagbokforlaget.

Adopsjonsforum. (2020, 18. februar). *Hvem er vi?* Hentet 27. mai 2023 fra <https://www.adopsjonsforum.no/om-adopsjonsforum/om-oss/1554/hvem-er-vi>

Bangstad, S. (2021). *Strukturell rasisme* (KIFO Rapport 1). Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning. https://www.kifo.no/wp-content/uploads/2021/05/Strukturell_rasisme_rapport.pdf

- Bangstad, S. & Døving, C. A. (2015). *Hva er rasisme*. Universitetsforlaget.
- Berger, P. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet* (F. Wiik, Overs.). Fagbokforlaget. (Opprinnelig utgitt i 1966).
- Birkelund, G. E. (2021). Skal europeere begynne å snakke om «raser» igjen? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62, 80–86. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-05>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. SAGE.
- David, E. J. R., Schroeder, T. M., & Fernandez, J. (2019). Internalized Racism: A Systematic Review of the Psychological Literature on Racism's Most Insidious Consequence. *Journal of Social Issues*, 75(4), 1057-1086. <https://doi.org/doi:10.1111/josi.12350>
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2021, 16. desember). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Diallo, O. K. M. (2022). «Det jeg savner, er å bli lært et slags språk.». I C. A. Døving (Red.), *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 363-377). Universitetsforlaget.
- Dzamarija, M. T. (2008, 8. oktober). *Definisjoner og betegnelser i innvandringsstatistikken: Hva skal «innvandreren» hete?* Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/hva-skal-innvandrerene-hete>
- Døving, C. A. (2022). Innledning. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 309-317). Universitetsforlaget.
- Essed, P. (2008). Everyday Racism. I *A Companion to Racial and Ethnic Studies* (s. 202–216). Blackwell Publishers Ltd. <https://doi.org/10.1111/b.9780631206163.2002.00020.x>.
- Fangen, K. (2020) *Deltagende observasjon*. (2. utg). Fagbokforlaget.

- Führer, L. (2021). «*The Social Meaning of Skin Color*»: *Interrogating the Interrelation of Phenotype/Race and Nation in Norway*. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/88955/PhD-Fuehrer-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Gangås, B. (2020, 28. august). Hvorfor tillater politiet Sian å spre et hatefullt budskap? La meg forklare. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/RRPqeO/hvorfor-tillater-politiet-sian-aa-spre-et-hatefullt-budskap-la-meg-forklare>
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget.
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov*. LOV-1814-05-17. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn>
- Harlap, Y. (2022). Mikroagresjon: Hva dreier det seg om. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 139-158). Universitetsforlaget.
- Helland, F. (2019). *Rasismens retorikk: Studier i norsk offentlighet*. Pax forlag A/S.
- Hestenes, S. G. (2022, 9. november). Eit spent møte. NRK har smala to ulike personar til debatt i eit håp om at dei kan forstå kvarandre litt betre. *NRK*.
<https://www.nrk.no/norge/xl/danby-choi-og-jamal-sheik-motes-til-debatt-om-yringsfridom-i-hap-om-a-forsta-kvarandre-betre-1.16104717>
- Hildal, E. & Lillesvangstru, T. M. (2014, 13. mars). I 1999 vart broren Arve funnen død: - Denne reisa skulle han fått oppleve. *NRK*.
<https://www.nrk.no/vestland/reisa-som-arve-aldri-fekk-ta-1.11559854>
- Hjellen, B. (2022, 19. november). Det han er mest opptatt av nå, er at henleggelsen ikke medfører mer ubehag. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/saken-mot-atle-antonsen-er-henlagt-1.16186183>
- Høydahl, E. (2010, 6. desember). *Befolkningsvekst rundt Oslo*. Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/befolkningsvekst-rundt-oslo>
- Kaur, H. (2021). *Loud Skin. The Consequences of Racialization for Belonging and Self-Understanding in the Norwegian Context*. [Mastergrad, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/91548/Master-s-thesis---Loud-Skin---Harmeet-Kaur.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk.
- Leirvik, M. S., Hernes, V., Tronstad, K. R. & Liodden, T. M. (2021). *Rasisme, diskriminering og tilhørighet blant utenlandsadopterte i Norge*. (NIBR-rapport 15). OsloMet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2828907/2021-15%20til%20nett.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Leirvik, M. S., Hernes, V., Tronstad, K. R. & Liodden, T. M. (2023). Utenlandsadoptertes erfaringer med rasisme og diskriminering. *Tidsskrift for samfunnsforskning* (64), 103-125. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/tfs.64.2.1>
- Løkken, H. (2020). *Norskhet, identitet og hudfargens betydning - en kvalitativ studie av identitet og norskhet blant unge voksne med en hvit norsk og en utenlandsfødt, ikke-vestlig forelder*. [Mastergrad, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/80146/Masteroppgave-L-kken.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Midtbøen, A. H. (2015). Etnisk diskriminering i arbeidsmarkedet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 55(1), 4-30. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2015-01-01>
- Midtbøen, A. H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 106-115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>
- Midtbøen, A. H. (2022). Rasisme på norsk: Begreper og realiteter. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 25-41). Universitetsforlaget.
- Norsk senter for forskningsdata (u.å.). *Fyll ut meldeskjema for personopplysninger*. Hentet 27. mai 2023 fra <https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/>
- Orupabo, J. (2021). Spranget fra hvem som er rasist, til når, hvor og hvordan. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 116-120. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-10>

- Orupabo, J., Vassenden, A. & Handulle, A. (2022). I C. A. Døving (Red.). *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 318-332). Universitetsforlaget.
- Prieur, A. (2010). Frihet til å forme seg selv: En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn. *Kontur*, 3(6), 4-13.
- Prieur, A. (2002) Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter, *Sosiologi i dag*, 40(3), 69-91.
- Retriever. (2020). *Rasismedebatten i norske medier. 01.05.2020-31.08.2020. En medieanalyse av rasisme i kjølvannet av drapet på George Floyd og fremveksten av Black Lives Matter bevegelsen*. Fritt ord. Hentet 27. mai 2023 <https://www.retrievergroup.com/no/blog/rasismedebatten-i-norske-medier>
- Rogstad, J. og Midtbøen, A. H. (2010). Den utdannede, den etterlatte og den drepte: Mot en ny forståelse av rasisme og diskriminering, *Sosiologisk tidsskrift*, 18(1), 31-52. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2010-01-03>
- Skilbrei, M. L. (2019). *Kvalitative metoder: Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Fagbokforlaget.
- Skorgen, T., Ikdahl, I. & Berg-Nordlie, M. (2022). *Rasisme*. I Store norske leksikon. Hentet 6. mai 2023 fra <https://snl.no/rasisme>
- Smedley, A. & Smedley, B. D. (2005). Race as biology is fiction, racism as a social problem is real: Anthropological and historical perspectives on the social construction of race. *American Psychologist*, 60(1), 16–26. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.1.16>
- Strand, V. B. & Bangstad, S. (2023, 3. januar). Diskriminerende og hatefulle ytringer. I Store norske leksikon. https://snl.no/diskriminerende_og_hatefulle_ytringer
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Thornquist, E. (2018). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori: for helsefag* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Thorsen, M. S. (2017). With friends like these, who needs enemies?: Structural discrimination and good intentions in everyday interactions. *Nordic Journal of Migration Research*, 7(4), 214-223. <https://doi.org/10.1515/njmr-2017-0033>
- Hübinette, T., & Tigervall, C. (2009). To be Non-white in a Colour-Blind Society: Conversations with Adoptees and Adoptive Parents in Sweden on

Everyday Racism. *Journal of Intercultural Studies*, 30(4), 335-353. doi:
<https://doi.org/10.1080/07256860903213620>

Tigervall, C. & Hübinette, T. (2010). Adoption with complications: Conversations with adoptees and adoptive parents on everyday racism and ethnic identity. *International Social Work*, 53(4), 489-509.

Tjora, A. (2017). *Kvalitative metoder i praksis*. (3. utg). Gyldendal akademisk.

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (4. utg). Gyldendal akademisk.

Trædal, E. (2018). *Hvorfor ytre høyre vinner debatten: og hvordan vi kan stoppe dem*. Spartacus.

Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology* (3. utg.). Maidenhead: McGraw Hill Open University Press.

Vedlegg 1. Samfunnsnivåskalaen

<i>Tydighetsgrad / samfunnsnivå</i>	<i>Tydelig.</i>	<i>Mindre tydelig.</i>	<i>Ubetydelig / ambivalent.</i>
<i>Makro</i>	<i>Holocaust, apartheid, slaveri, folkemord og kolonialisme.</i>	<i>Overveiende negativ mediedekning, minoriteter skrives ut av historien, skjønnmaling av historien, nasjonal historie kobles fra verdenshistorien, mistenkeliggjøring av minoriteter som grupper.</i>	<i>Motstand mot etnisk kvotering, innstramming av integrerings- og innvandringspolitikk, lav representasjon av minoriteter i politikken og på andre sentrale arenaer.</i>
<i>Meso</i>	<i>Angrep på moskeer, synagoger, asylmottak, ytterliggående anti-innvandringspartier og bevegelser.</i>	<i>Institusjonell rasisme, arbeidsmarkeds- og boligdiskriminering, etnisk profilering, etnonasjonalistiske diskurser</i>	<i>Manglende minoritetsrepresentasjon i sentrale institusjoner, ulikhetsmønstre basert på bakgrunn, overrepresentasjon av minoriteter i lavtlønnede yrker og blant domfelte i rettsvesenet.</i>
<i>Mikro</i>	<i>Rasistisk motivert vold mot enkeltpersoner, rasistiske ord / ytringer, hatprat.</i>	<i>Tvetydige ytringer om innvandrere og minoriteter som homogene grupper, utestenging på bakgrunn av utseende / etnisitet / religiøs tilhørighet, hverdagsrasisme.</i>	<i>Hverdagsrasisme, mikroaggressjoner, unnvikelse, blick som oppleves som negative.</i>

Skalaen er gjengitt ordrett, og slik den presenteres i boken «Rasisme: en innføring» av Andersson (2022, s. 130)

Vedlegg 2. Forespørsel publisert på Adopsjonsforum.no

Masteroppgave under arbeid!

Tekst: Adopsjonsforum // Dato: 23-08-2021

Er du utenlandsadoptert mellom 18 og 30 år? Kunne du tenkte deg å være med som informant i en masteroppgave om rasisme?

Adopsjonsforum ønsker å dele en henvendelse vi har mottatt fra en student ved Universitetet i Bergen:

"Mitt navn er Marthe Sofie Naess. Jeg skriver for tiden en masteroppgave som tar for seg hvordan det oppleves for unge voksne (18-30 år) å bli utsatt for rasisme og rasistisk relatert diskriminering i Norge. Mine to informantgrupper for studien er utenlandsadopterte og norskfødte med innvandrerforeldre. Ta gjerne kontakt på telefon eller send meg en mail."

marthe_sofie@hotmail.com

Beskrivelse av prosjektet: Rasisme har fått et stadig økende fokus i forskning og media, også i en norsk kontekst. Formålet med mastergradsprosjektet er å undersøke hvilke erfaringer unge voksne har med rasisme og rasistisk relatert diskriminering i Norge. Prosjektets deltagere vil være utenlandsadopterte og norskfødte med innvandrerforeldre. Studien har et kvalitativt design med bruk av semistrukturerte intervju og vil særlig søke kunnskap om; det er forskjeller med tanke på hvordan de to informant-kategoriene opplever rasisme, i hvilke kontekster deltagerne i studien blir særlig utsatt for rasisme, om studiens deltagere har tanker knyttet til hvem som utøver rasisme, samt hvilke erfaringer deltagerne har med nettbasert rasisme og diskriminering. Studien skal lede til en master i Helse og Samfunn ved UiB.

Nettadresse: <https://www.adopsjonsforum.no/utskriftvennlig/250356>

Vedlegg 3. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet:

Hvor kommer du fra, egentlig? En kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med rasisme.

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt, hvor formålet er å undersøke unge mennesker sine erfaringer med rasisme og diskriminering. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Rasisme har fått et stadig økende fokus i forskning og media, også i en norsk kontekst. Formålet med mastergradsprosjektet er å undersøke hvilke erfaringer unge voksne har med rasisme og rasistisk relatert diskriminering i Norge. Prosjektets deltagere vil være utenlandsadopterte og norskfødte med innvandrerforeldre. Studien har et kvalitativt design med bruk av semistrukturerte intervju og vil særlig søke kunnskap om; det er forskjeller med tanke på hvordan de to informant-kategoriene opplever rasisme, i hvilke kontekster deltagerne i studien blir særlig utsatt for rasisme, om studiens deltagere har tanker knyttet til hvem som utøver rasisme, samt hvilke erfaringer deltagerne har med nettbasert rasisme og diskriminering. Studien skal lede til en master i Helse og Samfunn ved UiB.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi du er utenlandsadoptert, norskfødt med innvandrerforeldre, eller norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder. Du er derfor aktuell å snakke med i forbindelse med dette prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller til et intervju. Dette innebærer at vi setter av alt fra 1-1,5 time for å snakke sammen, der jeg stiller deg noen

spørsmål. Opplysningene som samles inn er dine erfaringer knyttet til prosjektets tema: rasisme og diskriminering. Informasjonen du gir vil registreres ved hjelp av en lydopptaker, som senere vil bli transkribert til tekstformat.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er i hovedsak veileder (Astrid Blystad) og jeg som student (Marthe Sofie Naess) som vil ha tilgang på de opplysningene du oppgir i forbindelse med dette prosjektet.
- Dersom navnet ditt nevnes i løpet av intervjuet, vil navnet ditt bli erstattet med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Datamaterialet lagres på en trygg forskningsserver i regi av UiB som kalles SAFE-server.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai/ juni 2022. Ved prosjektslutt vil dine personopplysninger og lydopptak, som er gjort i forbindelse med intervju, bli destruert.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Universitetet i Bergen ved Astrid Blystad, 55586161, astrid.blystad@uib.no, 55586161 og Marthe Sofie Naess, 93282367, mna014@uib.no.*
- Vårt personvernombud: *Janecke Helene Veim, janecke.veim@uib.no, Universitetet i Bergen.*

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Astrid Blystad/veileder

Student

Marthe Sofie Naess

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Hvor kommer du fra, egentlig?* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: NSDs vurdering av prosjektet

Hvor kommer du fra, egentlig? En kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med rasisme.

Referanse

557211

Status

Vurdert

[Åpne Meldeskjema Vurdering](#)

[Kontroll]

Send melding

- **Sluttvurdering (planlagt)** 22.12.2022 01:00
- **Melding** 03.08.2021 11:13

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er: Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjema med vedlegg 3.8.2021. Behandlingen kan starte. FORUTSETNINGER FOR VURDERINGEN Vi legger til grunn at personopplysningene behandles frem til 22.12.2022, og forutsetter at informasjonsskrivet revideres for å gjenspeile dette. Det er ikke nødvendig å laste opp revidert informasjonsskriv i meldeskjemaet. TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og særlige kategorier av personopplysninger om etnisk opprinnelse frem til 22.12.2022. LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a. For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2). PERSONVERNPRINSIPPER NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker

til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet. DE REGISTRERTES RETTIGHETER NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon. MELD VESENTLIGE ENDRINGER Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres. OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare status for behandlingen av personopplysninger. Kontaktperson hos NSD: Lasse Raa Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 5. Intervjuguide

Intervjuguide for prosjektet

Hvor kommer du fra, egentlig?

Innledning: Uformell prat / introduksjon

Temaliste med spørsmål:

1. Hvem er du?

Hvor gammel er du?

Hvilken bakgrunn har du?

Potensielle oppfølgingsspørsmål:

Hvilken verdensdel / hvilket land ble du født i? (Adoptert)

Hvilken verdensdel / hvilket land kommer dine foreldre fra?

(norskfødte med innvandrerforeldre, norskfødt med en norskfødt- og en innvandrerforelder)

Hvor i landet bodde dere da du vokste opp? / Hvilken bydel bodde dere i? / Hvor i landet bor du nå? / Hvilken bydel bor du i?

Går du på skole / studerer du akkurat nå? / Er du i arbeid?

2. Deltagerens erfaringer med rasisme og diskriminering

Har du noen ganger erfart at andre har fått positive / negative kommentarer rettet mot hudfarge?

Potensielle oppfølgingsspørsmål:

Kan du fortelle om en slik hendelse? / Har du flere slike erfaringer? / Opplever du ofte slike hendelser?

Har du noen gang opplevd å få positive / negative kommentarer som retter seg mot din hudfarge?

Kan du fortelle om en slik hendelse? / Tok du det opp med vedkommende dersom opplevelsen var av negativ karakter? / Hvordan opplevde du det?

Har du noen strategier du benytter deg av for å mestre / håndtere slike situasjoner? / Hva innebærer en slik strategi for deg?

Kan du si litt mer om hvem som utsetter andre / deg for denne typen atferd og i hvilke situasjoner / kontekster rasisme / diskriminering er mest vanlig? (Følge opp detaljer)

Tror du rasisme blir mer eller mindre vanlig i dagens samfunn? (Følge opp detaljer)

3. Ord og uttrykk

Hvilke ord eller uttrykk vil du si er nøytrale / positive å bruke når det kommer til å beskrive din egen eller andres hudfarge? (Følge opp detaljer)

Hvilke ord eller uttrykk vil du si er negative å bruke når det kommer til å beskrive din eller andres hudfarge?

4. Nettbasert rasisme - det offentlige rom vs. privat kontekst

Potensielle oppfølgingsspørsmål:

Dersom du har noen erfaringer med rasisme / diskriminering på nettet- vil du gi noen eksempler?

Avslutning: Takker deltageren for dens deltagelse og avslutter med en oppsummering.

Vedlegg 6. Phases of Thematic Analysis

Phase	Description of the process
1. Familiarising yourself with your data:	Transcribing data (if necessary), reading and re-reading the data, noting down initial ideas.
2. Generating initial codes:	Coding interesting features of the data in a systematic fashion across the entire data set, collating data relevant to each code.
3. Searching for themes:	Collating codes into potential themes, gathering all data relevant to each potential theme.
4. Reviewing themes:	Checking if the themes work in relation to the coded extracts (Level 1) and the entire data set (Level 2), generating a thematic 'map' of the analysis.
5. Defining and naming themes:	Ongoing analysis to refine the specifics of each theme, and the overall story the analysis tells; generating a clear definitions and names for each theme.
6. Producing the report:	The final opportunity for analysis. Selection of vivid, compelling extracts, relating back of the analysis to the research question and literature, producing a scholarly report of the analysis.

Tabell 1. Fra «Using thematic analysis in psychology» av V. Braun & V. V. Clarke. 2006, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Tabellen gjengis ordrett slik den presenteres av Braun & Clarke (2006).